

Helsingin Vanhankirkon nuorisotyö 1960-luvun
kirkollis-yhteiskunnallisessa murroksessa

Ville Halinen
Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria
Pro-gradu tutkielma
Huhtikuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistorian laitos	
Tekijä – Författare Ville Halinen			
Työn nimi – Arbetets titel Helsingin Vanhankirkon nuorisotyö 1960-luvun kirkollis-yhteiskunnallisessa murroksessa			
Oppiaine – Läroämne Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu- tutkielma		Aika – Datum 28.4.2019	Sivumäärä – Sidoantal 85
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielmani käsittelee Helsingin Vanhankirkon nuorisotyötä 1960-luvun aikana. Pääkysymykseni on, kuinka Suomen yhteiskunnallinen ja kirkollinen murros vaikutti Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöhön ja sen kehitykseen 1960-luvulla. Pääkysymyksen tueksi ja lisäksi tarkastelen myös Vanhankirkon nuorisotyön ulkoisia puitteita, ohjelmaa, keskeisimpiä työntekijöitä ja työntekijäkiertoa sekä toiminnan suosiota. Tutkin myös, oliko Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyö jollain tavalla omaleimaista verrattuna muihin Helsingin seurakuntiin. Tavoitteeni on luoda kokonaisvaltainen kuva Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön kehityksestä 1960-luvun aikana.</p> <p>Merkittävin osa tutkimukseni kirjallisesta lähdemateriaalista koostuu Helsingin Vanhankirkon seurakunnan arkistoista. Tärkeimmät arkistolähteeni ovat Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomukset vuosilta 1960–1969 sekä piispantarkastuksia varten tehdyt Vanhankirkon seurakunnan viisivuotiskertomukset. Kirjallisen lähdemateriaalin lisäksi käytän lähteinä useampia haastatteluja. Olen haastatellut kolmea entistä Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöntekijää sekä yhtä aikalaisnuorta. Tärkeää lähdemateriaalia ovat myös painetut teokset, jotka suoraan liittyvät Helsingin seurakuntien nuorisotyöhön tai Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöhön 1960-luvun aikana.</p> <p>Tutkielmani keskeiset tulokset kertovat, että Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyö muuttui tutkimani ajanjakson aikana moneen kertaan ja erilaisiin suuntiin. Muutokset olivat nopeita, ja niitä leimasivat 1960-luvun yhteiskunnallisen ja kirkollisen murroksen erilaiset ilmentymät. Muutokset voidaan jakaa kolmeen eri ajanjaksoon, jotka olivat leimallisesti erilaisia keskenään. Ensimmäistä ajanjaksoa, eli 1960-luvun alkua, leimasivat suurten ikäluokkien nuorisoikä, kaupungistuminen sekä yleinen elintason kasvu. Seurauksena oli muun muassa rippikouluun osallistuneiden määrän räjähdysmäinen kasvu kaikissa Helsingin seurakunnissa.</p> <p>Toinen ajanjakso sijoittuu 1960-luvun puoliväliin. Ominaisia piirteitä tälle ajalle olivat kirkon sisäisen keskustelun polarisoituminen sekä yhteiskunnallinen kulttuuriradikalismi. Uuskansankirkollisen suuntauksen ja uuspietistisen viidennen herätysliikkeen välinen keskustelu kärjistyi epävakaa yhteiskunnallisen tilanteen ja suuntausten teologisten näkemyserojen takia. Kirkon sisäisen tilanteen kärjistyminen heijastui myös nuorisotyöhön. Ajan ilmapiiri ilmeni nuorisoherätyksenä ja toiminnan elpymisenä. Nuorisotyö elpyi määrällisesti, hengellisesti ja toiminnallisesti. Samaan aikaan nuorten huumeidenkäytön yleistyminen synnytti tarpeen seurakuntien erityisnuorisotyölle.</p> <p>Kolmas ajanjakso oli 1960-luvun loppu, jota leimasivat esimerkiksi ylioppilaiden vasemmistoradikalismi sekä yhteiskunnan moniarvoistuminen. Vanhankirkon nuorten keskuuteen syntyi erilaisia asioita painottavia ryhmiä. Osa jatkoi aiemmin vallinneen herätyskristillisen suuntauksen ihanteiden painottamista, kun toiset osallistuivat toimintaan muista syistä. Määrällinen kasvu laantui, sillä suurten ikäluokkien vaikutus nuorisotyöhön laski 1960-luvun loppua kohden.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Nuorisotyö, Helsingin vanha kirkko, seurakuntatyö, uuspietismi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimustehtävä.....	1
1.2 Suomalainen yhteiskunta, kirkko ja nuoriso toisen maailmansodan jälkeen.....	6
1.3 Kirkollinen nuorisotyö Suomessa ja Helsingissä ennen vuotta 1960..	13
2. Helsingin Vanhankirkon nuorisotyön tilat ja tekijät 1960-luvulla.....	20
2.1 Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön tilat ja ohjelma.....	20
2.2 Nuorisotyön keskeisimmät työntekijät.....	30
3. Vanhankirkon nuorisotyön kehitys 1960-luvulla.....	40
3.1 Vanhankirkon uusi seurakunta ja suuret ikäluokat	40
3.2 Nuorisoherätys ja erityisnuorisotyön alku.....	48
3.2.1 Piispa Simojoen tilannearvio ja nuorisotyön elpyminen.....	48
3.2.2 Erityisnuorisotyö vastauksena nuorison ongelmiin?.....	58
3.3 Yhteiskunnallisen keskustelun heijastuminen nuorisotyöhön 1960-luvun lopulla.....	63
4. Johtopäätökset.....	73
5. Lyhenneluettelo.....	78
6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	79
6.1 Painamattomat lähteet.....	79
6.1.1 Arkistolähteet.....	79
6.1.2 Haastattelut.....	79
6.1.3 Sähköpostit ja tiedonannot.....	79
6.2 Painetut lähteet.....	79
6.3 Internet-lähteet.....	80
6.3 Kirjallisuus.....	80
7. Henkilöhakemisto.....	84

1. Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni käsittelee Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyötä vuosina 1960–1969. Tutkin erityisesti, miten kyseisen seurakunnan nuorisotyö muuttui ja kehittyi 1960-luvun aikana. Tarkoitukseni on selvittää, kuinka suomalaisen yhteiskunnan sekä rakenteellinen että aatteellinen murros vaikutti 1960-luvun aikana nuorisotyöhön ja sen järjestämiseen Helsingin Vanhankirkon seurakunnassa. Pääkysymyksen lisäksi ja tueksi pyrin vastaamaan myös seuraaviin tarkentaviin kysymyksiin. Millaisena työntekijät näkivät Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön tarkastelemani ajanjakson eri vuosina? Oliko näissä näkemyksissä eroja? Minkälaista nuorisotoimintaa seurakunta järjesti ja kuinka paljon toimintaan osallistuttiin? Minkälaiset olivat Vanhan kirkon nuorisotyön ulkoiset puitteet? Ketkä olivat Vanhankirkon seurakunnan keskeisimmät henkilöt sen nuorisotyön kannalta ja mikä oli heidän roolinsa sen järjestämisessä? Oliko Vanhan kirkon nuorisotyö jollain tavalla omaleimaista verrattuna muihin Helsingin seurakuntien nuorisotyöhön? Lisäksi pyrin selvittämään, miten yhteiskunnalliset tapahtumat ja muutokset ovat vaikuttaneet Suomen pääkaupungin nuorisoon ja kuinka tämä näkyi kirkollisen nuorisotyön toiminnassa. Näihin 1960-luvun tapahtumiin ja muutoksiin voidaan lukea esimerkiksi kaupungistuminen, nuorisokulttuurin syntyminen sekä radikaalin poliittisen vasemmiston nousu. Tutkimukseni on pieni, mutta oleellinen osa Suomen pääkaupungin kirkkohistoriaa. Teeman kautta selviää, miten yhteiskunnalliset ja aatteelliset murrokset ovat vaikuttaneet nuorisotyöhön. Lisäksi tutkimuksesta käy ilmi, minkälainen rooli yksittäisellä Helsingin seurakunnalla on ollut sen nuorisotyön kannalta.

Olen rajannut tutkimukseni vuosiin 1960–1969. Keskityn tutkimuksessani näihin vuosiin myös siksi, että tutkielmani päätehtävänä on tarkastella juuri 1960-luvun yhteiskunnallisten murrosten vaikutuksia Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöhön. Aikarajauksen lisäksi tutkimukseni koskee vain Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyötä. Poikkeuksena saatan tutkimuksessani sivuta myös muiden Helsingin seurakuntien kanssa tehtyä nuorisotyötä niiden yhteisten toimintamuotojen näkökulmasta, mutta tärkein tarkastelukohteeni on kuitenkin Vanhankirkon seurakunta. Tämän teemarajauksen olen tehnyt siksi, että Vanhan kirkon nuorisotyö antaa suhteellisen hyvän kuvan pääkaupungin

keskusta-alueen nuorisotyöstä, sillä se sijaitsee kaupunkialueen keskeisellä paikalla. Tutkielmani sisältää kaksi muuta teemarajausta, jonka seurauksena en tässä tutkielmassa käsittele nuorisotyön yhteydessä partiota tai Helsingin kaikkien seurakuntien yhteistä nuorisotyötä, sillä kyseiset työmuodot eivät olleet Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön ja sen kehityksen kannalta merkityksellisiä.

Tutkimus sisältää myös ikärajan, joka liittyy nuorisotyö-termin moniselitteisyyteen. Nuorisotyö ei käsitteenä tuo tarkasti ilmi, minkä ikäisiä nuoria tämän työn piiriin kuuluu, vaan toimii lähinnä yläkäsitteenä tarkemmille ikäjaoille. Olen päättänyt rajaamaan tutkimukseni koskemaan noin 14–20-vuotiaita nuoria. Tämän ikärajan tein, sillä myös varhaiskasvatuksen ja varttuneempien nuorten toimintaa on järjestetty paljon nuorisotyöstä erikseen. Lisäksi Vanhankirkon arkistoissa jaottelu oli tehty tähän tapaan. Tästä syystä olen päättänyt, että tutkimukseni koskee vain tietyn ikäisiä nuoria, sillä varhaiskasvatuksen ja nuorten aikuisten toiminta ei varsinaisesti kuulu nuorison kanssa tehtävään työhön, vaan ne ovat nuorisotyöstä erikseen järjestettyä toimintaa.

Vastaan esittämiini tutkimuskysymyksiin perehtymällä Helsingin Vanhankirkon seurakuntaan liittyviin erilaisiin arkistoihin, vuosikertomuksiin sekä suurempiin kokonaisesityksiin. Arkistoja tutkiessani olen keskittynyt vain asioihin, jotka koskevat Vanhan kirkon nuorisotyötä, kirkon kansallisen nuorisotyön linjaa sekä 1960-lukua kuvaavaa murrosta. Arkistoissa on paljon materiaalia koskien myös muuta seurakuntatyötä, mutta olen jättänyt ne tässä tutkimuksessa pääosin huomiotta tutkimuksen luonteen vuoksi. Arkistoihin ja muihin kirjallisiin lähteisiin perehtymisen lisäksi olen toteuttanut useampia haastatteluja, jotta pystyisin paikkaamaan niitä aukkoja, joihin kirjallinen lähdemateriaali ei pystynyt vastaamaan. Näin olen pyrkinyt luomaan kokonaisvaltaisen kuvan Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöstä 1960-luvun aikana. Myös arkistojen, mutta erityisesti haastatteluiden kohdalla lähdekritiikin soveltaminen on erittäin tärkeää. Ihmisen muisti ei yksinään ole kovin luotettava lähde, sillä ihmiset saattavat tahattomasti liittää kokemuksiinsa aikaisempia tapahtumia ja koettuja tunteita. Tämän takia olen käyttänyt haastatteluja etenkin aukkojen paikkaamiseen ja niiden tietojen selvittämiseen, joita ei ollut mahdollista saada selville kirjallisesta lähdemateriaalista. Lisäksi olen pyrkinyt kirjallisesta materiaalista saamani tiedon valossa luomaan haastateltaville johdattelevia

kysymyksiä, joiden avulla olen voinut esimerkiksi herätellä haastateltavien muistia.

Työssäni esiintyy joitakin termejä, joiden käyttöä tutkimuksessa lienee syytä tarkentaa. Puhun tutkimuksessani ”kirkosta”, jolla tarkoitan tässä asiayhteydessä vain Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa. Saatan tutkimuksen aikana puhua vain ”seurakunnasta” tai ”Vanhankirkon seurakunnasta”. Tunnetusti Suomesta löytyy myös muita vanhoja kirkkoja sekä seurakuntia, mutta tutkimukseni yhteydessä tarkoitan näillä termeillä nimenomaan Helsingin Vanhankirkon seurakuntaa. Helsingin Vanhankirkon seurakunta taas käsittää kyseisen seurakunnan työntekijät sekä joissain asiayhteyksissä myös seurakunnan jäsenet. Lisäksi lähdemateriaalissa esiintyy muun muassa termi ”Bullan nuoret”. Bullalla tarkoitetaan tässä yhteydessä osoitteessa Bulevardi 16 sijaitsevaa Bulevardin seurakuntataloa. Bullan nuoret taas ovat henkilöitä, jotka ovat ottaneet osaa kyseisen seurakuntatalon nuorisotyöhön.

Työni käsittelee osittain myös 1960-luvun aikana syntynyttä uuspietististä herätysliikettä, jota usein kutsutaan viidenneksi herätysliikkeeksi. Kyseiset 1960-luvulla syntyneet herätyskristilliset evankelioimisliikkeet eivät ole täysin yhtenäisiä, vaikka niitä yhdistävät monet herätyskristilliset näkemykset. Teoriassa viidenteen herätysliikkeeseen kuuluvat evankelioimisliikkeet voidaan karkeasti jaotella kolmeen eri suuntaukseen. Yksi suunta ryhmittyi Kansanlähetyksen ympärille, toinen Raamattuopiston ja Suomen Evankelis-luterilaisen Opiskelija- ja Koululaislähetyksen ympärille, kun taas kolmannen suuntauksen muodosti Kansan Raamattuseura. Eri suuntauksien näkemykset ja suhde Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon vaihtelivat.¹

Käytän tutkimuksessa paljon erilaisia arkistolähteitä, joiden lisäksi olen toteuttanut useampia haastatteluja. Kuten edellä mainitsin, haastattelujen tehtävä on ollut etenkin paikata niitä tiedollisia aukkoja, joita kirjallinen lähdemateriaali on jättänyt. Arkistomateriaalin ja muiden kirjallisten lähteiden sekä haastattelujen avulla olen luonut yhtenäistä kuvaa Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöstä vuosina 1960–1969. Tutkimukseni merkittävimmät kirjalliset lähteet koostuvat Vanhankirkon seurakunnan toimintakertomuksista vuosilta 1960–1969 sekä piispanarkastuksia varten tehdyistä viisivuotiskertomuksista, joissa on esitelty Vanhan kirkon tilannetta useiden vuosien ajalta. Vanhan kirkon arkistot sijaitsevat Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistossa Kalliossa.

---

¹ Huotari 1981, 60–63.

Vanhan kirkon arkistojen lisäksi olen saanut perehtyä Raimo Mäkelän arkistoon, joka sisälsi paljon hänen työhönsä liittyvää materiaalia. Arkisto sisältää muun muassa vuosikertomuksia, kausiohjelmia ja -aikatauluja sekä työmuotojen ohjeistuksia.²

Näiden lisäksi tärkeää kirjallista lähdemateriaalia ovat muun muassa Raili Vihosen kirjoittamat *Vanhankirkon Seurakunta 1956–1985*³ sekä *Heimer Virkkunen, nuorisorovasti*.⁴ Kyseiset kirjat ovat antaneet oleellista tietoa seurakunnan nuorisotyöstä, keskeisistä työntekijöistä sekä seurakunnan muusta toiminnasta ja organisaatiosta. Vihonen on itse ollut Vanhan kirkon naistyöntekijänä vuosina 1959–1984.⁵ Eila Helander on määritellyt naisteologien työnkuvaa pro gradu- tutkielmassaan. Määritelmän mukaan heidän työalansa ei ollut ainoastaan tyttötyössä, vaan myös kaikkien rippikoulun suorittaneiden nuorien kanssa tehtävässä nuorisotyössä. Käytännössä he kuitenkin toimivat usein etenkin tyttö- ja naistyössä sekä ottivat osaa myös seurakunnan yhteiseen nuorisotoimintaan.⁶

Suoraan Helsingin Vanhankirkon seurakuntaan liittyvien arkistojen ja kirjojen lisäksi minun on täytynyt luoda kuva myös Suomen kirkollisen nuorisotyön yleisestä linjasta. Tämän kuvan luomisessa olen käyttänyt etenkin Suomen kirkon viisivuotiskertomuksia 1960-luvun ajalta.⁷ Olen tämän tutkimuksen puitteissa rajannut kirjallisia lähteitäni arkistojen osalta. Rajasin pois Kirkkohallituksen arkistot, jotka eivät tarjonneet tämän tutkimuksen kannalta sellaista aineistoa, joka ei olisi tullut esille esimerkiksi kirkon viisivuotiskertomuksissa. Tämän vuoksi olen päättänyt olla käyttämättä Kirkkohallituksen kokoelmia tämän tutkimuksen puitteissa.

Toinen merkittävä osa lähteistäni koostuu haastatteluista. Tutkimuksen aikana olen haastatellut Vanhankirkon seurakunnan entisiä työntekijöitä, sekä yhtä Vanhankirkon nuorista. Työntekijöistä olen haastatellut Arja Melamiestä, Raimo Mäkelää sekä Matti Mäkelää.⁸ Nuorisotyötä johtaneet Raimo Mäkelä (Vanhankirkon seurakunnan virassa 1964–1968) sekä Matti Mäkelä (1968–1970) ovat osanneet antaa myös tietoa, jota ei kirjallisissa lähteissä ole mainittu.

---

² Helsingin Vanhankirkon seurakunnan arkisto (VSA), Raimo Mäkelän arkisto (RMA).

³ Vihonen 1987.

⁴ Vihonen 1995.

⁵ Vihonen 1995, 56.

⁶ Helander 1969, 24.

⁷ Tarvainen 1963; Arhinmäki, Haapanen & Tarvainen 1968; Mäkeläinen, Lindqvist & Sihvo 1973.

⁸ Mäkelä, Raimo 22.2.2019; Melamies 27.2.2019; Mäkelä, Matti ja Sinikka 5.3.2019; Mäkelä, Raimo 17.3.2019.

Nuorisotyön tasavertaisina järjestäjinä ovat olleet naisteologit (myöhemmältä virkanimikkeeltään lehtorit), joista Arja Melamies (aikaisemmin Arja Forss) oli virassa vuosina 1965–1973.⁹ Myös hän on osannut kertoa asioita, joita ei muissa haastatteluissa tai kirjallisissa lähteissä mainittu. Matti Mäkelän haastattelun yhteydessä haastattelin myös Sinikka Mäkelää, joka oli yksi Vanhankirkon nuorista 1960-luvulla. En saanut tilaisuutta muiden työntekijöiden haastatteluun tämän tutkimusprosessin aikana. Olen Vanhankirkon nuorisotyön ohjelmiston esittelyn yhteydessä haastatellut sähköpostitse myös Heikki Kärhää, joka on ollut muun muassa Pro Fide-yhtyeen pitkäaikainen jäsen. Haluan vielä tässä vaiheessa kiittää suuresti jokaista tutkielmaa varten haastattelemaani henkilöä.

Olen haastatellut entisiä Vanhankirkon seurakunnan työntekijöitä vuosilta 1960–1969. Haastattelin Raimo Mäkelää sekä Matti ja Sinikka Mäkelää kasvokkain, jonka lisäksi tein kirjallisen haastattelun Arja Melamiehen kanssa sähköpostitse. Olen keskittynyt haastatteluissa niihin henkilöihin, joilla on ollut kaikista suurin vastuu Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön järjestämisessä. Laajempia haastatteluja varten olisi tarvittu huomattavasti enemmän aikaa. Lisäksi tutkimuskohteeseeni liittyvissä haastatteluissa on hyödyllistä keskittyä juuri niihin henkilöihin, joilla on ollut paljon vastuuta tutkimukseni kannalta olennaisissa työtehtävissä, sillä he todennäköisesti myös muistavat asiat parhaiten.

Aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimuskirjallisuutta on suhteellisen paljon. Tarvitsemani kirjallisuus voidaan jakaa kahteen ryhmään, joista ensimmäinen käsittelee oman aiheeni lähellä olevia teemoja, kun taas toinen ryhmä esittelee suomalaisen yhteiskunnan tapahtumia yleisemmin. Tutkielmani aiheesta ei ole tehty aiempaa tutkimusta, joten joudun keräämään tietoa tutkimuksista, jotka jollain tavalla koskettavat omaa aihettani. Nämä tutkimukset voivat liittyä esimerkiksi seurakuntien tai Helsingin nuorisotyöhön sekä yleisesti kasvatukseen ja koulutukseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi tarvitsen tutkimusta, joka valottaa suomalaisen yhteiskunnan tai kirkon tilaa vuosina 1960–1969. Oma tutkimustani hyvin lähellä olevaa kirjallisuutta on muun muassa Markku Heikkilän kirjoittama historiallinen katsaus ”Yhdistysten nuorisotyöstä seurakunnan työksi (1940–1970)”, joka on julkaistu Kalevi Virtasen toimittamassa kirjassa *Se on edessäpäin: kristillisen nuorisotyön historian ja nykyisyyden oppikirja*. Tämän kaltaisten tutkimusten avulla olen pystynyt luomaan kokonaiskuvaa siitä, minkälaista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon

---

⁹ Vihonen 1995, 56.

kasvatustyö on ollut, ja miten Helsingin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyö istui kirkon seurakunnallisen nuorisotyön tavoitteisiin kansallisella tasolla. Muita saman kaltaisia tutkimuksia ovat esimerkiksi Juha Niemisen toimittama *Nuorisossa tulevaisuus: suomalaisen nuorisotyön historia*, Helsingin seurakuntayhtymän kanssa yhteistyössä tehty, Marjo-Riitta Antikaisen, Esko Laineen, Stefan Stenbergin sekä Anne Birgitta Yeungin kirjoittama, *Kaupunkilaisten kirkko: helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamisia kuudella vuosisadalla* sekä Mauri Larkion ja Esa Santakarin toimittama teos *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä: Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906-1980*. Erittäin hyvää taustatietoa tutkimukselleni olen löytänyt myös Eila Helander pro gradu- tutkielmasta *Helsingin seurakuntien nuorisotyö 1945–1955*.¹⁰

Näiden tutkimusten lisäksi olen käyttänyt myös materiaalia, joka kertoo suomalaisen yhteiskunnan rakenteellisista ja aatteellisista murroksista sekä muista merkittävistä yhteiskunnallisista tapahtumista 1960-luvun aikana. Merkittävää taustakirjallisuutta tutkimukselleni on esimerkiksi Eino Murtorinteen kirjoittama teos *Suomen kirkon historia 4, Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990*. Näistä tutkimuksista voidaan lisäksi mainita muiden muassa Juha Sepon kirjoittama, Arkkipiispa Martti Simojoen laajan elämäkerran ensimmäinen osa, *Martti Simojoki I. Kirkonmies ja muuttuva maailma*, Antti Kariston toimittama *Suuret ikäluokat* sekä Markku Heikkilän ja Eino Murtorinteen toimittama artikkelikokoelma *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Tutkimani aikavälin loppuvuosista kertova Juhana Unkurin laaja pro gradu- tutkielma, *Kirkon muutos 1969: radikalismien vuosi*, antoi hyviä näkökulmia kyseisen vuoden tarkasteluun.¹¹

1.2 Suomalainen yhteiskunta, kirkko ja nuoriso toisen maailmansodan jälkeen

Seuraavaksi esittelen suomalaisen yhteiskunnan ja nuorison historiaa etenkin suurten ikäluokkien näkökulmasta. Suomen suuret ikäluokat ovat se sukupolvi, joka syntyi heti toisen maailmansodan jälkeen. Tässä tapauksessa puhe on ”yhteiskunnallisesta sukupolvesta”, joka on sosiologinen käsite. Tällaisen sukupolven muodostus edellyttää, että samoihin aikoihin syntyneillä ihmisillä on

---

¹⁰ Helander 1969; Heikkilä 1980; Larkio & Santakari 1980; Nieminen 1995; Antikainen, Laine, Stenberg, Yeung & Helsingin seurakuntayhtymä 2006.

¹¹ Heikkilä & Murtorinne 1977; Murtorinne 1995; Unkuri 2000; Seppo 2013.

sekä samanlaisia kokemuksia että muistoja.¹² Työni kannalta on merkittävää tarkastella suuria ikäluokkia, sillä juuri toisen maailmansodan jälkeen syntyneet ihmiset Suomessa olivat nuorisoa 1960-luvulla. Monilla näistä nuorista oli todennäköisesti samantapaisia kokemuksia jo lapsuudestaan, ja 1950–1960-luvuilla näitä kokemuksia tuli huomattavasti lisää modernisaation ja kaupungistumisen kautta. Samalla selvitän myös suomalaisen yhteiskunnan ja kirkon vaihteita toisen maailmansodan jälkeen.

Suomalainen yhteiskunta oli 1940-luvun lopulla juuri selvinnyt toisesta maailmansodasta. Taloudellisesti Suomi selvisi suhteellisen vähin vaurioin ja toipuikin verrattain nopeasti, sillä Suomessa ei käyty niin suuria taisteluita kuin monissa Länsi-Euroopan maissa. Suomi kuitenkin menetti maa-alastaan ja teollisuuden kapasiteetistaan noin kymmenen prosenttia, ja tuotantorakenne saatiin normaaliksi vasta 1950-luvulla. Taloudellisesta toipumisesta huolimatta kansan mentaaliset ja henkilökohtaiset vammat olivat pitkävaikutteisempia. Perinteisten moraalisten arvojen järkkäytyminen näkyi esimerkiksi avioerojen lisääntyneessä määrässä sekä alkoholikulutuksessa. Samaan aikaan lisääntyivät myös väkivalta- ja omaisuusrikokset. Suomi oli sodan jälkeen vielä suurimmaksi osaksi maatalousyhteiskunta, jossa yli puolet työssäkäyvistä ansaitsivat elantonsa maataloudesta. Vastaavasti palveluiden osuus oli noin 20 prosenttia ja teollisuudessa toimi noin 25 prosenttia. Lisäksi vuonna 1950 lähes kolme neljästä suomalaisesta asui maaseudulla.¹³

Suurin osa suurista ikäluokista eli noin vuosina 1945–1949 syntyneistä eli koko lapsuutensa sodanjälkeisessä murroksessa. Useimmat muuttivat maaseudulta kaupunkiin ja lähiöihin, jonka seurauksena heistä tuli lähiölapsia ja -nuoria. Kaupunkiin muuttaminen merkitsi maaseudulta muuttaneille perheille uusien arvo- ja normijärjestelmien omaksumista. Tilanne aiheutti muun muassa juurettomuutta ja oman identiteetin puuttumista, mikä tuli myöhemmin esiin monina sosiaalisina ongelmina. Sodan jälkeen myös monet erinäiset kiellot lakkasivat olemasta. Tästä syystä nuorille jäi enemmän aikaa myös huvittelulle, joka herätti huolta myös seurakunnissa. Katsottiin, että nuorilla oli liian paljon aikaa ja liian vähän harrastuksia.¹⁴

Nuorisokulttuurin muutos huomattiin Suomen yhteiskunnassa ja kirkossa

---

¹² Karisto 2005, 25.

¹³ Murtorinne 1995, 290; Häkkinen, Linnanmäki & Leino-Kaukiainen 2005, 63–64.

¹⁴ Helander 1969, 7; Kauppinen 1990, 15; Paaajanen 1993, 4.

laajalti. Ajalle oli hyvin tyypillistä, että nuorisokulttuurin muutokset ja nuorison aiheuttamat ongelmat tuomittiin jyrkästi. Toisaalta mukaan mahtui myös henkilöitä, jotka pyrkivät ymmärtämään nuorisoa. Yksi heistä oli piispa Martti Simojoki, joka oli yksi 1900-luvun merkittävimmistä kirkollisista vaikuttajista. Hänet tunnettiin etenkin kunkin ajan erityistarpeiden ja haasteiden tiedostamisesta sekä kirkon uudistamisesta. Herännäistaustainen Simojoki loi näkyvimmän uransa piispana. Vuosina 1951–1964 Martti Simojoki ehti toimia sekä Mikkelin että Helsingin hiippakunnan piispana, jonka jälkeen hän työskenteli vielä 14 vuotta arkkipiispana vuosina 1964–1978. Erityisesti arkkipiispan virkaa hoitaessaan Simojoen katsottiin edustavan koko luterilaisen kirkon linjanmuodostusta.¹⁵

Keskustelu uudenaikaisesta nuorisokulttuurissa Suomen lehdistössä oli pääasiassa tuomitsevaa. Lehdistön ”lättähattukeskustelu” oli alkanut jo 1940-luvun lopulla ja jatkui vilkkaana Simojoen ensimmäisen piispuuskauden läpi. Kirjoittelun teemoina olivat muun muassa nuorison rappeutuminen sekä ulkomaiset vaikutteet. Sodissa ja jälleenrakennustyössä olleet vanhemmat eivät pystyneet ymmärtämään nuoria, jotka eivät samaan tapaan kunnioittaneet työtä ja sillä ansaittuja rahoja. Martti Simojoki oli kuitenkin yksi niistä, joka huomasi kysymyksen olevan sukupolvien välisestä kuilusta. Simojoen mielestä suurin virhe olisi ollut se, että nuoria olisi alettu moittia ja arvostella kuuntelematta heitä ensin. Hänen mukaansa ensin piti kysyä ”mikä on se asia, jonka nuoret tahtovat ilmaista käytöksellään.” Hän esitti myös, että ongelmalapset olivat useimmiten ongelmavanhempien seurausta.¹⁶

Verrattuna ”suuren murroksen” 1960-lukuun 1950-lukua voidaan pitää vähintään ”pienen murroksen vuosikymmenenä”. Esimerkiksi 1950-luvun aikana saavutettiin taloudellisesti sotaa edeltävä taso. Samana vuosikymmenenä pidettiin Helsingin olympialaiset, ja jo monet perheet saivat käyttöönsä sähkölaitteita, joka teki arjen helpommaksi verrattuna sodan jälkeiseen puutteen aikaan. Lisäksi ilmainen kansakouluruokailu mahdollisti lapsille tarvittavan ravinnonsaannin, josta oli aikaisemmin ollut pulaa. Suomalaisten itsetuntoa nostivat myös sotakorvausten loppuun maksaminen sekä rintamamiesten ja siirtoväen pika-asutuksen valmistuminen. Nämä seikat loivat pohjaa yhteiskunnan sosiaaliselle ja taloudelliselle vakiintumiselle, joka oli alkanut jo 1940-luvun lopulla. Muutoinkin 1950-luvulla vallitsi monin paikoin eräänlainen edistysusko, joka loi pohjaa

---

¹⁵ Lauha 2015.

¹⁶ Niiranen 2008, 74–75.

vaurastumiselle, modernisoitumiselle ja muulle yhteiskunnalliselle edistykselle.¹⁷ Yhteiskunnallisista ongelmista huolimatta Suomessa oli siis nähtävissä selvää kehitystä, joka loi toivoa kansalaisiin.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilannetta tarkastellessa voidaan todeta, että toisen maailmansodan jälkeinen murros ei juurikaan vaikuttanut kirkon ulkoiseen asemaan. Kirkko saattoi jatkaa toimintaansa kansankirkkona entiseen tapaan. Lisäksi toisen maailmansodan luoma turvaton ilmapiiri sai monet ajattelemaan, että kirkko oli myös kansallista identiteettiä suojaava tekijä. Esimerkiksi vuonna 1946 sosiaalidemokraattinen puolue päätti luopua aikaisemmin ohjelmaansa kuuluneesta vaatimuksesta erottaa valtio ja kirkko. Päätös perustui puolueen sisäisen kristillisen ryhmän aloitteeseen, mutta samalla heijasteli puoleen ja kirkon välistä suhdetta. Kaikista selvimmin yhteiskunnan asennoituminen kirkkoon ja uskontoon näkyi kenties suhtautumisessa uskonnonopetukseen kouluissa. Koulujärjestelmän uudistamista valmistelleet komiteat päättivät säilyttää uskonnonopetuksen yleisissä kouluissa ja päätyivät puolustamaan sitä etenkin sen yhteiskunnallis-eettisen merkityksen vuoksi. Samalla torjuttiin käsitys, jonka mukaan uskonto olisi ollut ristiriidassa tieteen kanssa, ja siksi olisi yleiseen kouluun sopimaton.¹⁸

Sodanjälkeinen kriisivaihe ei kuitenkaan ollut kirkolle täysin ongelmaton: monet asiat, kuten luovutettujen alueiden väestön aseman järjestely sekä Lapin kirkollinen jälleenrakennustyö vaativat kirkolta suuria aineellisia uhrauksia. Myös sopeutuminen uuteen poliittiseen tilanteeseen vaati ponnisteluja. Esimerkiksi kirkon asenne Suomen Kommunistiseen Puolueeseen (SKP) ja uuteen idänpolitiikkaan oli ajoittain ongelmallinen, sillä kommunistista liikettä oli aiemmin pidetty vakavana uhkana kirkolle johtuen liikkeen kirkon- ja uskonnonvastaisesta ideologiasta. Kirkkoon kohdistui ajoittain kritiikkiä kommunistien ja vapaa-ajattelijoiden taholta, mutta he eivät kuitenkaan halunneet tuossa vaiheessa tehdä kirkkoa koskevista asioista julkisia kiistakysymyksiä. Myös kirkosta eroamista kuuluttanut propaganda jäi tuloksiltaan laihaksi, vaikka eroamisten lukumäärä kasvoikin sodanjälkeisinä vuosina. Kirkon ja uskonnon perinteisessä arvostuksessa nähtiin kuitenkin selvä muutos 1950-luvun lopulla. Muutoksiin vaikutti yhteiskunnan yleisessä ilmapiirissä tapahtunut katsomuksellinen liberaalisoituminen, vapaamielisyys ja moniarvoisuus.

---

¹⁷ Karisto 2005, 35–38.

¹⁸ Murtorinne 1977, 18–19; Murtorinne 1995, 294–295.

Edistyksen nimissä annettu kritiikki yhteiskunnan perinteisiä tapoja ja arvostuksia vastaan osui osittain myös kirkkoon.¹⁹ Tässä vaiheessa kritiikin vaikutukset pysyivät edelleen hyvin pieninä, mutta keskustelu voimistui yhä siirryttäessä 1960-luvulle.

Samalla kun kirkon asema ja arvostus ulkoisesti säilyi suhteellisen hyvänä, sodanjälkeinen murros vaikutti erityisesti kirkon sisäiseen elämään. Suomen kirkolle suurimpia tunnusomaisia piirteitä toisen maailmansodan jälkeen oli kaksi. Ensimmäinen piirre liittyi anglosaksisen herätyskristillisyyden voimistumiseen, kun taas toinen oli jo sodan aikana syntyneen uuskansankirkollisen ajattelun vahvistuminen. Samalla kun Suomen perinteiset herätysliikkeet saivat evankelis-luterilaisessa kirkossa yhä tunnustetumman aseman, anglosaksisperäinen herätyskristillisuus keräsi kannatusta etupäässä asutuskeskuksissa. Tämän herätyskristillisen suuntauksen lähtökohtana voidaan pitää Frank Mangsin vuosina 1943–1945 järjestämiä evankelioimiskokouksia. Vuonna 1945 perustettiin tätä herätystä tukemaan Kansan Raamattuseura (KRS). Sodanjälkeinen henkinen murros ja tilanteen epävakaisuus tarjosivat hyvän kasvualustan monille herätysliikkeille. Toisaalta kirkon piirissä haluttiin korostaa yhteiskunnallista vastuuta, mutta tämän liikkeen vastustajaksi muodostui vahvasti uskonnollinen ja yhteiskunnallisia ongelmia vähemmän painottava uuspietistinen herätysliike. Pääosin uskonnollista herätystä tapahtui kuitenkin juuri uuspietistisen liikkeen piirissä.²⁰

Herätyskristillinen suuntaus painotti lähinnä yksilön pelastuskokemuksen tärkeyttä ja persoonallista uskoa, mutta samoihin aikoihin nähtiin myös toisenlaisia korostuksia. Rintamakokemusten keskelle ja myöhemmin *Vartija*-lehden ympärille syntynyt asevelipappien ryhmä korosti kirkon yhteisöllistä tehtävää. He halusivat kirkon avartuvan toimintatavoiltaan sekä ajattelultaan kansaa palvelevaksi kansankirkoksi. Rintamapapit kokivat, ettei uskonasioita voinut koskaan täysin erottaa käytännön elämäntilanteesta. Tämä uuskansankirkollinen suuntaus etsi yhteyksiä myös ihmisten kanssa, jotka olivat vieraantuneet kirkon toiminnasta. Ajankohtaisiksi tehtäviksi nähtiin maallikkojen aktivoiminen ja vastuu seurakunnassa sekä sosiaali-eettisten ja kulttuurikysymysten käsittely kristillisen kirkon näkökulmasta. Kirkon sosiaalieettinen vastuu muodostuikin keskeiseksi kysymykseksi

---

¹⁹ Murtorinne 1977, 18–19; Murtorinne 1995, 295–296.

²⁰ Murtorinne 1977, 19; Haapanen 1978, 3.

uuskansankirkollisessa suuntauksessa. Mainittakoon myös, että *Vartija*-lehden päätoimittajana aloitti vuonna 1945 pastori Martti Simojoki. Simojoki ei kuitenkaan lukeutunut uuskansankirkollisen liikkeen ääripäähän, sillä hän säilytti pietistisen, herätystä korostavan kristinuskon mallin, joka mahdollisti yhteistyön herätysliikkeiden edustajien kanssa. Myöhemmin piispan virassa ollessaan Simojoki korosti kuitenkin kirkon kansankirkkoluonnetta, joka oli hänen missionaarisen toimintastrategiansa perusta. Selkeästi kansankirkollinen oli myös piispan ajatus siitä, että seurakunnan nuorisotyön suunnitelmat oli laadittava ajatellen kaikkia alueen nuoria.²¹

Sodanjälkeisen kauden yhteiskuntapoliittiset ja sosiaaliset ongelmat sekä suomalaisten turvattomaksi koettu asema lisäsivät kirkon uuskansankirkollisen suuntautumisen tarvetta. Kirkon laaja-alainen ja aktiivinen toiminta yhteiskunnan hyväksi nähtiin tärkeänä. Tästä johtuen kirkko rupesi etsimään työmuotoja, joiden avulla pyrittiin yhä paremmin palvelemaan kansalaisia. Uusia työmuotoja syntyi paljon: sodanjälkeisenä aikana pantiin alulle muun muassa teollisuustyö, perheneuvontatyö sekä Kirkon kasvatusasiain keskus. Lisäksi diakonia-, nuoriso- ja pyhäkoulutyötä organisoitiin uudelleen. Uusien työmuotojen ja vanhojen muotojen tehostamisen yhteisenä päämääränä nähtiin yhteyksien etsiminen kirkon toiminnan ulkopuolisiin piireihin sekä kirkon yhteisöllisen vastuun korostaminen. Osa innokkaimmista uuskansankirkollisen liikkeen kannattajista totesikin, että kirkko ei ollut olemassa itseään vaan maailmaa varten. *Vartija*-lehden piiri ei sellaisenaan saanut 1950-luvun kuluessa virallisen kirkon jakamatonta hyväksyntää, mutta uuskansankirkollisesta ajattelutavasta muodostui kirkon toimia käytännössä pitkälle ohjannut liike. Uuskansankirkollisen liikkeen suosiota lisäsi myös Suomen kirkon toiminta Kirkkojen Maailmanneuvoston (KMN) ja Luterilaisen Maailmanliiton (LML) kanssa.²²

Uuskansankirkollinen liike ei kuitenkaan saanut suosiota kaikissa piireissä. Suuntauksen johtavaksi hahmoksi nousi pastori Erkki Niinivaara (1907–1985), joka aiemmin oli Asevelipapit r.y:n puheenjohtaja. Niinivaara kohdisti uuskansankirkollisten ihanteidensa pohjalta kritiikkiä herätyskristillisyyden piirissä vaikuttaneeseen ecclesiolakeskeiseen kirkkonäkemykseen. Niinivaara katsoi, että kyseinen seurakuntanäkemykset johti kirkon eristäytymiseen sekä

---

²¹ Murtorinne 1977, 20; Heikkilä 1980, 25; Murtorinne 1995, 309; Seppo 2013, 380–381; Lauha 2015.

²² Murtorinne 1977, 20–22; Nieminen 1997, 334–335.

etääntymiseen lähimmäisestä. Lisäksi hän arvosteli kirkon jyrkkää jakamista maalliseen ja hengelliseen. Rajankäynti herätysliikkeiden korostuksia vastaan nostatti epäilyjä myös ”asevelipappien” piirissä, joiden uskonnollinen tausta oli herätysliikkeissä.²³

Uuskansankirkollisen liikkeen suosio ja toiminta kasvatti maaperää vaihtoehtoisille herätuskristillisille suuntauksille. Esimerkiksi 1950-luvun kuluessa viides herätysliike, jota myöhemmin ruvettiin tutkijoiden toimesta kutsumaan uuspietistiseksi liikkeeksi, sai lisääntyvää kannatusta perinteisten herätysliikkeiden ja järjestöjen keskuudessa. Tämän uuspietistisen herätysliikkeen toiminnallisen ja organisatorisen eronteon merkkejä olivat esimerkiksi *Teologia ja Kirkko*-lehden sekä Sisälähetysopiston perustaminen. Nämä merkitsivät epäluottamuksen osoitusta kirkon virallista suuntausta kohtaan.²⁴

Uuskansankirkollisen ja herätuskristillisen liikkeen välillä käytiin erittäin vilkasta keskustelua ja 1950-luvulla nähtiin myös avoin kiista kyseisten suuntien välillä. Erkki Niinivaara julkaisi vuonna 1952 synodaalikirjansen *Maallinen ja hengellinen*, jonka keskeinen teema oli uuskansankirkollinen ajatus Jumalan maailman ja maallisen elämän suhteesta. Niinivaara kohdisti kirjassaan jälleen kritiikkiä pietistiseen, ecclesiolapainotteiseen kirkkonäkemykseen ja perinteiseen suomalaiseen kristillisyyteen. Tämä kirjanen nosti vastapuolella voimakkaan reaktion, jonka keskeisenä hahmona oli professori Osmo Tiirilä. Tiirilän mukaan kirkon suuntautuminen ”maailmaan” johtaisi lopulta kirkon luonteen häviämiseen uskovien yhteisönä sekä kirkon maallistumiseen. Tiirilän puolelle asettuivat Tampereen synodaalokokouksessa ja lehdistössä muun muassa Urho Muroma, Erkki Kurki-Suonio, Paavo Viljanen ja Yrjö J.E. Alanen. Useat teologit ja kirkonjohtajat (Eelis Gulin, Paavo Virkkunen, Sigfrid Sirenus, Lennart Pinomaa, Aarne Siirala) tukivat avoimesti toisen osapuolen eli Niinivaaran näkemyksiä. Kiista jatkui 1960-luvun alkupuolelle saakka. Kiista maallisesta ja hengellisestä johti lopulta uuskansankirkollisen liikkeen loppumiseen yhtenäisenä suuntauksena.²⁵ Uuskansankirkollisen liikkeen ja herätuskristillisyyden välinen keskustelu polarisoitui kuitenkin jo ennen 1960-lukua. Suuntausten polarisoitumisen takia voidaan sanoa, että 1950-luvun aikana kirkon sisällä siis

---

²³ Murtorinne 1995, 311.

²⁴ Murtorinne 1977, 22.

²⁵ Murtorinne 1977, 21; Murtorinne 1995, 312–313.

kiehui, vaikka sen ulkoinen asema ja arvostus pysyivätkin edelleen suhteellisen hyvällä tasolla.

1.3 Kirkollinen nuorisotyö Suomessa ja Helsingissä ennen vuotta 1960

Toisen maailmansodan jälkeisen nuorisotyön ajankohtaisuutta osoitti se, että 1940-luvun loppupuolella sekä seuraavan vuosikymmenen aikana siihen tehtiin useita merkittäviä uudistuksia. Muutosta ja kehitystä tapahtui kirkollisen nuorisotyön valtakunnallisessa organisaatiossa, työntekijöiden koulutuksessa ja palkkaamisessa sekä käytännön toimissa.²⁶

Suomen evankelis-luterilainen kirkko muuttui 1950-luvun aikana ulkoisesti kansankirkon suuntaan. Aiemmin koettiin, että kirkko keskittyi pääasiassa kirkolliseen perinteeseen ja sen uskonnollis-teologisiin korostuksiin. Kyseisen vuosikymmenen aikana kirkko kuitenkin muuttui yhä enemmän ihmisten keskuudessa toimivaksi kansankirkoksi. Sodan päätyttyä kristillistä kasvatusta ja nuorten ohjausta pidettiin tärkeänä, sillä nähtiin, että nuorisossa oli Suomen tulevaisuus. Kristillistä kansankirkon nuorisotyöorganisaatiota lähdettiin toteuttamaan kahden aatteellisen muutoksen pohjalta. Ensimmäisenä voidaan mainita etenkin Helsingin nuorison keskuuteen levinnyt voimakas herätys, joka korosti nuorten henkilökohtaista hengellistä ratkaisua uskonelämän lähtökohtana. Ratkaisun tehneitä nuoria pidettiin ”elävänä seurakuntana”, kun taas muut käsitettiin seurakunnan ulkopuolisiksi. Herätyksen laannuttua seurakunnallinen nuorisotyö sai kuitenkin jälleen perinteisempiä muotoja. Esimerkiksi nuorten pitämät todistukset vähenivät 1950-luvulle tultaessa. Tuona aikana myös pelättiin ulkomaisen herätyskristillisyyden vaikutusta, sillä sen ajateltiin ohjaavan nuorisotyötä epäterveisiin muotoihin. Tämän takia korostettiin nuorisotyön seurakunnallisuutta, sekä yhteisen jumalanpalveluksen merkitystä. Seurakuntien työntekijät havaitsivat, että seurakuntakäsitystä oli muutettava herätyksen ohella myös toiseen suuntaan. Seurakuntaa alettiin pitämään yhteytenä, johon Jumala jokaisen kasteessa kutsui ja liitti.²⁷ Käsitys ”elävästä seurakunnasta” oli ilmeisesti osalla kirkon työntekijöistä sekä nuorilla itsellään. Herätykselle oli tunnusomaista juuri henkilökohtaisen hengellisen ratkaisun korostus.²⁸

---

²⁶ Heikkilä 1980, 26; Lund 2007, 86–87.

²⁷ Helander 1969, 49–52; Nieminen 1995, 333–334.

²⁸ Helander 1969, 77.

Toisena kirkon keskeisenä linjanvetona oli eron tekeminen nuorten henkisten ja materiaalistien tarpeiden välille. Kuvaavan näkemyksen oli esittänyt Martti Simojoki, jonka mukaan kristillinen nuorisotyö ja nuorisonhuolto olivat kaksi eri asiaa. Kristillisessä nuorisotyössä oli kyse ”lähetystehtävästä, ja työn päämääränä oli nuorten voittaminen Kristukselle.” Nuorisonhuolto taas oli oikeutettua vain, jos yhteiskunta laiminlöi tehtävänsä tai hoiti sitä kristillisen vakaumuksen vastaisesti. Maallisiin tarpeisiin ei siis kiinnitetty niin paljon huomiota kuin hengellisiin, mutta yksittäiset henkilöt tai järjestöt saattoivat poiketa tästä linjasta.²⁹

Aatteelliset muutokset näkyivät myös kristillisen nuorisotyön organisoinnissa. Toisen maailmansodan jälkeen nuorisotyön muodot olivat hyvin erilaisia riippuen asuinpaikasta. Myös nuorisotyön kannalta haluttiin luoda keskuselin, jonka avulla voitaisiin yhtenäistää eri seurakunnissa tehtävää nuorisotyötä.³⁰ Vuonna 1944 kirkko sai keskushallinnon, joka mahdollisti maanlaajuisen toiminnan suunnittelun ja ohjauksen. Heti sodan jälkeen keskityttiin myös kristillisen kasvatuksen ja nuorisotyön kentän kokoamiseen. Vuonna 1945 laajennettu piispainkokous asetti nuorisotyön edustajista kootun neuvottelukunnan, jonka tehtävänä oli pohtia yhteistyön järjestämistä kaikkien nuorisotyötoiminnassa olevien osapuolien kesken. Vuonna 1949 neuvottelukunta sai nimekseen Suomen Kirkon Nuorisotyön Neuvottelukunta (SKNN tai KNN). Siitä tuli seurakunnallisen nuorisotyön ja kristillisten nuorisojärjestöjen yhteinen keskuselin. Kirkon Nuorisotyön Neuvottelukunnasta tuli vastaavasti järjestöperinnettä kannattaneen ja nuorisotyötä koonneen Suomen Nuorten Kristillisen Liiton (SNKL tai NKL) kilpailija. KNN sai tehtäväkseen toteuttaa laajennetun piispankokouksen hyväksymän suunnitelman nuorisotyön toimintamuodoista ja työntekijöiden koulutuksesta. Samalla kun nuorisotyötä keskitettiin valtionkirkon yhteyteen, korostettiin myös hiippakunta- ja seurakuntatason yhteistyön merkitystä.³¹

Kirkon Nuorisotyön Neuvottelukunta ei kuitenkaan täyttänyt nuorisotyöntekijöiden odotuksia saavutetuista edistysaskelista huolimatta. Tämän seurauksena työntekijät alkoivat pitää ”kenttäkokouksia”, joissa pohdittiin seurakunnallisen nuorisotyön ongelmia. Seurakunnallinen nuorisotyö organisoitiin

---

²⁹ Nieminen 1995, 334.

³⁰ Luntinen 1969, 7.

³¹ Heikkilä 1980, 27–28; Nieminen 1995, 334–335.

lopulta kirkon omaan organisaatioon. Vuonna 1953 perustettiin Seurakuntien Nuorisotyön Keskuselin (SNK), joka paikkasi seurakuntaväen pettymystä. Vuosina 1953–1955 nuorisotyön yhtenäistämässä toimi kaksi elintä, SNK ja KNN, joissa kummassakin oli piispa puheenjohtajana. Seurakuntien Nuorisotyön Keskuselin muutettiin 1950-luvun puolivälissä Kirkon Nuorisotyön Keskuselimeksi (KNK), jonka neuvottelukuntana toimi vanha KNN. Laajennettu piispainkokous antoi SNK:lle ja KNN:lle käskyn suunnitella johtosääntö, joka sisältäisi ehdotuksen näiden kahden elimen yhdistämisestä. Vuonna 1955 annettiin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nuorisotyön johtosääntö. Johtosäännön myötä KNK ja KNN yhdistettiin sisäkkäisiksi elimiksi, joista KNN oli suurempi, mutta alistetussa asemassa Kirkon Nuorisotyön Keskuselimeen nähden. Näiden organisatoristen muutosten taustalla oli pyrkimys nuorisotyön laajaan yhtenäistämiseen. Vuoden 1955 päätöksillä haluttiin edelleen vakiinnuttaa toiminnan yhtenäistämisyhtymiksi. Hallinnolliseksi päämääräksi asetettiin keskusjohtoinen organisaatio, joka olisi koostunut piispainkokouksesta, Kirkon Nuorisotyön Keskuselimestä, hiippakunnista ja seurakunnista. Samaan aikaan päätoimisen työntekijävoiman lisääminen vauhditti nuorisotyön seurakunnallistamista.³²

Toisen maailmansodan jälkeen kirkollisessa nuorisotyössä jatkettiin jo aiemmin vakiintuneiden työmuotojen käyttöä. Näitä olivat esimerkiksi raamattupiirit, nuorten seurat, opintokerhot, erilaiset kurssit sekä nuorisoiilat ja -kokoukset, joiden avulla pyrittiin saavuttamaan suurempia joukkoja. Menetelmistä ei kuitenkaan oltu yhtä mieltä, vaan keskustelua käytiin herätyskristillisyyttä painottavan näkemyksen sekä uuskansankirkollisen ajattelun sisältämän kasvatuskristillisyyden välillä.³³

Vakiintuneiden menetelmien lisäksi myös tavoitteet pysyivät vielä suhteellisen perinteisinä: ne liittyivät yhä uskonnollissiveellisiin pyrkimyksiin, joilla pyrittiin tasapainoiseen ja siveellisesti ehyeen yhteiskuntaan. Myös kodit olivat tärkeässä asemassa, joten nuorisotyön oli pyrittävä luomaan yhteys seurakunnan ja kotien välille. Vähitellen uskonnollissiveellisten tavoitteiden korostaminen väheni, ja nuorisotyön tavoitteet eivät enää rajoittuneet hengellisen ja siveellisen elämän alueelle. Tehtäväksi, vaikkakin toissijaiseksi, tuli myös

---

³² Luntinen 1969, 23–27, 69; Heikkilä 1980, 28–29; Nieminen 1995, 335.

³³ Nieminen 1995, 335–336.

nuorten omatoimisuuden ja taipumusten kehittäminen.³⁴

1950-luvun puolivälissä nuorisotyön toimintamuodot alkoivat monipuolistua. Kesäkotitoiminta toi mahdollisuuksia erilaisille retkille ja leireille. Tätä kautta yleistyi myös leiririppikoulu, joka keräsi sotien jälkeen suurta menestystä seurakunnallisen nuorisotyön työmuotona. Sen ajateltiin tavoittavan seurakuntayhteydestä vieraantuneita nuoria. Erityisesti pääkaupunkiseudun menetelmät näkyivät 1950-luvulla kehittyvän yksilökeskeisempään muotoon. Myös partiotoiminta oli monin tavoin yhteydessä kirkolliseen nuorisotyöhön, ja seurakunnallinen nuorisotyö omaksui partiotoiminnan menetelmiä muun muassa pienryhmä- ja leiritoiminnan kautta.³⁵

Tultaessa lähemmäs 1960-lukua kristillinen nuorisoliike ja etenkin Suomen Nuorten Kristillinen Liitto, järjestöperinnettä kannattanut kirkollisen nuorisotyön liitto, joutui arvioimaan asemaansa uudelleen. SNKL oli jäämässä Kirkon Nuorisotyön Keskuselimen (KNK), eli kansallisen kirkon järjestelmän varjoon. Vielä sotien jälkeen SNKL järjesti kenttätyötä, ja sillä oli monia paikallisia alayhdistyksiä. Kirkollinen järjestelmä kehittyi seurakunnallista nuorisotyötä tukevaksi. Lähempänä 1960-lukua seurakunnallinen nuorisotyö vei lopulta valta-aseman kristillisen nuorisotyön järjestämisessä.³⁶ 1960-luvun alkaessa kirkollisen nuorisotyön kenttä oli siis kokonaisuudessaan hajanainen järjestöperinteen korostamisen sekä seurakunnallisen nuorisotyön valta-aseman takia.

Helsingin seurakunnissa oli toisen maailmansodan jälkeen tehty merkittäviä alue- ja seurakuntajakoja. Vuosikymmenen vaihtuessa 1940-luvulta 1950-luvulle Helsingissä toimi kuusi suomenkielistä seurakuntaa, sekä kolme ruotsinkielistä. Lisäksi yhteistalouden ulkopuolella toimivat kolme kaksikielistä seurakuntaa, jotka olivat Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren seurakunnat. Nämä liitettiin myöhemmin vuonna 1953 seurakunnallisesti Helsinkiin, jolloin niistä muodostettiin Malmin suomalainen ja Malmin ruotsalainen seurakunta. Vuonna 1956 kantakaupungin alueella erotettiin Keski-Helsingin seurakunnasta Suurkirkon, Vanhankirkon ja Lauttasaaren seurakunnat. Samalla tehtiin myös muita mittavia jakoja, joka johti siihen, että 1960-luvun alkaessa Helsingin seurakuntien määrä oli kohonnut jo yhdeksääntoista. Näistä yksitoista oli

---

³⁴ Nieminen 1995, 336.

³⁵ Nieminen 1995, 336, 338.

³⁶ Nieminen 1995, 338; Lund 2007, 89.

suomalaista, viisi ruotsalaista ja kolme kaksikielistä seurakuntaa. Seurakuntien yhteinen jäsenmäärä oli noin 400 000, kun taas koko kaupungin asukasluku oli noin 450 000.³⁷

Helsingin suuria seurakuntia haluttiin jakaa pienempiin osiin lähinnä kahdesta syystä. Tavallisesti seurakuntajakoja tutkineet toimikunnat esittivät jakojen syyksi kaksikielisten seurakuntien jakamista omiksi yksikielisiksi seurakunniksi. Toisena suurena syynä olivat merkittävästi paisuneet seurakuntien jäsenmäärät. Samalla nähtiin, että pienemmissä seurakunnissa toiminta oli läheisempää kuin suurissa.³⁸

Heti sotien jälkeen Helsingin seurakunnissa oltiin huolissaan nuorten lisääntyneestä huvittelusta, sillä sen katsottiin olevan haitallista. Nuorten vapaa-aika oli lisääntynyt erinäisten kieltojen poistumisen jälkeen. Vaikuttavana tekijänä olivat myös kotien hajanaisuus ja perhe-elämän ristiriidat. Nuorten katsottiin tarvitsevan lisää ymmärtämystä, tukea ja uusia toimintamuotoja. Myös seurakunnissa tunnettiin vastuuta vallinneessa tilanteessa. Martti Simojoen mukaan kristillinen nuorisotyö ei kuitenkaan saanut olla nuorisonhuoltoa, vaan sen tuli ennen kaikkea olla lähetystehtävä. Nuorisonhuollon katsottiin kuuluvan maalliselle yhteiskunnalle. Julistus muodostui evankelioivaksi ja keskiöön nousi nuorten henkilökohtainen hengellinen ratkaisu. Tämä ratkaisu käsitettiin ulkoiseksi merkiksi Jumalan lapseksi tulemisesta. Herätyskristillisuus olikin tunnusomainen piirre Helsingin seurakuntien sodanjälkeiselle nuorisotyölle. Tärkeitä olivat myös uskonnollis-siveelliset pyrkimykset. Uskonnollinen herätystyö nähtiin hyvänä tukena siveellisten pyrkimysten saavuttamiseksi. Seurakunnan nuorisotyön piirissä olevien nuorten tuli julistaa siveellisten ihanteiden arvoja ajan turmeltuneisuutta vastaan. Uskonnollisen herätyksen kokeneet nuoret eivät siis voineet sulkeutua vain omaan hengelliseen piiriinsä, vaan heidän tuli myös kantaa vastuuta omasta ympäristöstään. Myös Heimer Virkkunen (1899–1968) osallistui keskusteluun. Hänen ihanteensa oli, että nuoret olisivat puhtaita, avoimia, vapaita ja voimakkaita. Hän korosti, että elävä kristillisuus ei sulkenut silmiään maailman hädältä.³⁹ Heimer Virkkunen oli muissakin tapauksissa hyvin merkittävä hahmo Helsingin seurakuntien kehityksessä 1930-luvulta lähtien. Hän oli hyvin kiinnostunut nuorisotyöstä, mutta

---

³⁷ Nieminen 1978, 2–3; Koskenvesa 1980, 48.

³⁸ Nieminen 1978, 4.

³⁹ Helander 1969, 7–10, 12, 17–18; Vihonen 1995, 9–10.

hänen vaikutuksensa Helsingissä oli paljon laajempaa.

Tietoisien uskonratkaisun korostamisen merkitys kuitenkin väheni tultaessa 1950-luvulle. Ratkaisusta kyllä puhuttiin edelleen, mutta samalla painotettiin, että pääasia ei ollut ihmisen ratkaisu vaan Jumalan armo. Seurakunnissa katsottiin lopulta, että ihmiset eivät voineet määritellä, kuka oli kristitty ja kuka ei. Tämän työn nähtiin kuuluvan Jumalalle. Samoin uskonnollis-siveellisten pyrkimysten korostus jäi vähitellen pois ja 1950-luvun puoliväliin mennessä kristityn vastuu yhteiskunnan hädästä pyrittiin ohjaamaan palveluun. Nuorisotyön toissijaisiksi tehtäviksi nähtiin myös nuorten omatoimisuuden ja henkilökohtaisten taipumusten kehittäminen.⁴⁰

Myös työntekijäkysymys oli sotien jälkeen ajankohtainen kaikissa Helsingin seurakunnissa. Vuosina 1945–1955 Helsingin seurakunnissa toimi ainoastaan viisi virallisen nuorisonohjaajakoulutuksen saanutta henkilöä. Nuorisotyöntekijöiden keskuudessa heräsi ajatus Helsingin seurakuntien yhteisen työntekijäkoulun perustamisesta. Vuonna 1947 asiasta tehtiin esitys Kirkkoherrainkokoukselle, joka suhtautui ehdotukseen myönteisesti. Työntekijäkoulun toiminta aloitettiin syksyllä 1947. Johtajina toimivat pastori Heimer Virkkunen sekä sacr.min.kand Satu Nuotio. Lisäksi luennoitsijoina toimi lukuisia teologisen tiedekunnan professoreita, uskonnonopettajia sekä nuorisotyön johtajia ja asiantuntijoita. Koulu oli suunniteltu vapaaehtoisen työvoiman koulutukseen, mutta se muotoutui eräänlaiseksi ammattikoulutuksen antajaksi, sillä koulun käyneiden katsottiin olevan päteviä nuorisonohjaajia. Kurssien aiheita olivat 1950-luvulla muun muassa suullinen esitystaito, lähetystyö, sosiaalinen työ, käytännöllinen sielunhoito, varhaisnuorisotyö ja maallikkojen kirkko. Kursseja pidettiin yhä 1970-luvulla Heimer Virkkusen kuoltua vuonna 1968, mutta toiminta lopulta tyrehtyi 1970-luvun puolivälissä. Kursseja ehdittiin pitää 50 kappaletta ja niihin osallistui yhteensä 5500 henkilöä.⁴¹

Nuorison tavoittaminen tapahtui muun muassa rippikoulun, koululaistyön sekä herätyskokousten avulla. Helsingin seurakuntien nuorisotyössä oli sotien jälkeen tavoitteena saada mukaan mahdollisimman suuria joukkoja. Pyrkimystä toteutettiin järjestämällä nuorisokokouksia, jotka olivat käytössä jo ennen sotaa. Tilaisuuksista vastasivat sekä seurakunnan nuorisotyöntekijät, että toiminnassa mukana olleet nuoret. Ratkaisun tehneiden nuorien tehtävänä oli todistaminen.

---

⁴⁰ Helander 1969, 13, 18.

⁴¹ Helander 1969, 29–32; Huotari 1980b, 216.

Helsingin seurakunnat järjestivät myös suuria nuorisokokouksia messuhallissa, jotka muodostuivat herätyskokouksiksi. Messuhallikokoukset olivat usein ääriään myöten täynnä. Mainittakoon, että suuria nuorisokokouksia pidettiin kuitenkin jo 1930-luvun puolella. Kokouksia järjestettiin myös kirkoissa ja elokuvateattereissa.⁴²

Seurakuntanuorten toiminnan voi jakaa karkeasti kahteen eri suuntaukseen. Sisäänpäin suuntautuva toiminta oli tarkoitettu lähinnä nuorten itsensä hengelliseksi hoidoksi ja kasvatukseksi. Ulospäin suuntautuva toiminnan päätarkoituksena oli taas saattaa uusia nuoria seurakunnan toimintaan. Ulospäin suuntautunut toiminta näyttäytyi sekä palveluna, että todistamisena. Todistaminen käsitettiin julistukseksi, jonka päämäärä oli herättää henkilökohtainen uskonelämän kuulijoissa. Herätyskristillisyyttä näkyi selkeästi todistamisen muodostuessa yhdeksi seurakuntanuorten tehtäväksi. Heimer Virkkunen katsoi, että nuorten todistaminen saattoi olla tehokkaampaa kuin esimerkiksi aikuisten saarnat. Todistamisen tehtävää hoidettiin nuoriso- ja katulähetyskokousten, pihakirkkotoiminnan sekä niin sanottujen ”hyökkäysretkien” avulla. Hyökkäysretkiksi kutsuttiin muualle kuin Helsinkiin suuntautuvia nuorisokokouksia ja evankelioimisiltoja. Nuorten todistukset tulivat kuitenkin keskustelun kohteeksi niiden saadessa negatiivista huomiota. Esimerkiksi Martti Simojoki korosti, että todistamista ei voi vaatia. Hänen mielestään oli väärin, että hengellisyyden aitoutta ruvettaisiin mittaamaan nuorten todistamistaidoilla. Simojoki kehotti nuorisotyöntekijöitä ohjaamaan nuoria palveluun. Todistukset vähenivät 1950-luvun puolella nuorten yhteisten tilaisuuksien ohjelmista.⁴³

Helsingin seurakuntien nuorisotyö oli 1940-luvulla hyvin vireää ja sen keskeisenä hahmona toimi pastori Heimer Virkkunen. Virkkunen ei toiminut enää vuoden 1942 jälkeen nuorisopappina, mutta oli silti aina hyvin kiinnostunut seurakuntien nuorisotyön tilasta. Sodan jälkeen syntynyt herätys heikkeni siirryttäessä 1950-luvulle ja sen parissa syntyneitä työmuotoja muokattiin. Nuorisotyössä oltiin siirtymässä murrosaikaan, joka jälleen edellytti tehtävien, tavoitteiden ja työmuotojen muokkaamista.⁴⁴ Virkkunen kuitenkin jatkoi edelleen aktiivisesti muissa tehtävissä myös nuorisotyön parissa.

---

⁴² Helander 1969, 34–35, 43–44; Vihonen 1995, 36.

⁴³ Helander 1969, 49–53, 78–79.

⁴⁴ Helander 1969, 81.

2. Helsingin Vanhankirkon nuorisotyön tilat ja tekijät 1960-luvulla

2.1 Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön tilat ja ohjelma

Esittelen tässä luvussa Vanhankirkon seurakunnan toimipisteitä, jotka ovat olleet keskeisiä nuorisotyölle sekä myös muulle seurakunnan toiminnalle, jonka jälkeen esittelen nuorisotyön toimintaa ja työmuotoja pääpiirteissään. Tässä luvussa keskityn siis lähinnä Vanhan kirkon nuorisotyön ulkoisiin puitteisiin.

Vuonna 1960 Vanhankirkon seurakunta oli vielä itsenäisenä seurakuntana hyvin uusi. Alkaen 1940-luvun lopusta, Helsingissä nähtiin suuria seurakuntajakoja noin kahdenkymmenen vuoden ajan. Seurakuntien suurista jäsenmääristä johtuvia ongelmia koitettiin aluksi ratkaista muodostamalla seurakuntapiirejä sekä kappeliseurakuntia, jotta asukkaat voisivat tuntee ne enemmän omakseen kuin usein kauempana sijainneen pääkirkon ja seurakuntakeskuksen. Lopulta uusien seurakuntien perustaminen nähtiin kuitenkin tarpeelliseksi. Tämän myötä entisestä Keski-Helsingin seurakunnasta muodostuivat Suurkirkon (nykyisin Tuomiokirkon), Lauttasaaren ja Vanhankirkon seurakunnat, jotka aloittivat toimintansa 1. tammikuuta 1956. Tuomiokirkon, Agricolan, Johanneksen, Lauttasaaren ja Vanhankirkon seurakunta muodostivat yhdessä Helsingin tuomiorovastikunnan, joka kuului aiemmin Tampereen hiippakuntaan, mutta vuodesta 1959 lähtien Helsingin hiippakuntaan.⁴⁵

Vanhankirkon seurakunnan tiloista yleisesti tärkein oli tietysti itse Vanha kirkko, joka oli seurakunnan keskeisin jumalanpalvelushuone. Alun perin 1800-luvun alussa rakennus oli suunniteltu vain väliaikaiseksi puukirkoksi, mutta vuonna 1853, jolloin kaupungin pääkirkko eli Tuomiokirkko oli juuri valmistunut, oli käynyt ilmeiseksi, että väliaikaiseksi suunnitellun Vanhan kirkon purkamiselle ei ollut perusteita. Päätökseen vaikutti etenkin silloinen pääkaupungin väkiluvun huomattava kasvu. Vanhan kirkon sijainti Helsingissä oli erittäin keskeinen. Aikanaan ympärillä oli matalia puutaloja pihoineen ja talleineen, mutta 1960-luvulla kirkkoa ympäröivät kerrostalot, joista suuri osa oli liike-, toimisto- ja työtiloja. Vuonna 1967 Vanhassa kirkossa suoritettiin laaja saneeraus, jonka aikana tehostettiin lämpöeristystä, nostettiin koko kirkon lattiaa ja laajennettiin

---

⁴⁵ Koskenvesa 1980, 47–48; Vihonen 1987, 4.

kellaritiloja.⁴⁶ Nuorisotyön kannalta kirkon tiloissa järjestettiin muun muassa erilaisia näytelmiä sekä vuodesta 1966 alkaen nuorten varttikirkko-tapahtumaa keskiviikkoisin. Varttikirkko pidettiin iltaisin, jota edelsi nuorten kutsuminen tilaisuuteen kaduilta. Käytännössä kutsuminen toimi niin, että nuorisotyöntekijä sekä ryhmä nuoria kutsuivat vastaantulevaa nuorisoa mukaan tilaisuuteen. Myös osa nuorisokokouksista pidettiin kirkossa.⁴⁷ Vanhan kirkon krypta eli ”luola”, josta ei juuri muissa yhteyksissä puhuttu, otettiin erityisnuorisotyön ja jengilähetyksen käyttöön vuonna 1967. Tilaa käytettiin jengi-illoissa, joiden tarkoituksena oli koota yhteen katujen ongelmanuoria ja järjestää heille seurakunnallista ohjelmaa. Tilaan mahtui kokonaisuudessaan toista sataa nuorta.⁴⁸

Vanhan kirkon lisäksi seurakunnalla oli myös muita tiloja, kuten seurakuntataloja ja -koteja. Bulevardin seurakuntatalo (Bulevardi 16- Annankatu 14) rakennettiin vuonna 1915, ja saneerattiin perusteellisesti vuosina 1958–1959 sen julkisivua muuttamatta. Kyseisessä seurakuntatalossa olivat alusta asti sijainneet kahden seurakunnan kirkkoherranvirastot ja seurakuntatiloja sekä suomalaisen että ruotsalaisen seurakunnan käyttöön. Saneerauksen jälkeen pappiloiden ja perheasuntojen tilalle tulivat kokous- ja toimistotilat kuten esimerkiksi Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulien ja seurakuntien yhteisten työmuotojen toimitiloja. Vanhankirkon seurakunta omisti talossa kirkkoherranviraston, seurakuntasalin, kerhohuoneita sekä kokous- ja näyttelytila Bullankulman. Samassa tilassa toimi myös Vanhankirkon seurakunnan nuorisotila Katiska. Katiska oli huoneisto, jossa järjestettiin nuorille muun muassa takkailtoja ja erilaisia seminaareja.⁴⁹

Ruoholahden seurakuntakoti hankittiin seurakunnan käyttöön Bulevardin seurakuntatalon saneerauksen takia vuonna 1957. Se sijaitsi asuintalossa, osoitteessa Kalevankatu 36 ja sisälsi neljä huonetta ja keittiön. Asunto oli seurakunnallinen kokoontumispaikka eri-ikäisille ryhmille vuosina 1958–1964. Vuonna 1964 Ruoholahden seurakuntakoti muutti osoitettaan, ja sai seurakuntakodin yhteyteen myös kappelin. Tontti, joka sijaitsi osoitteessa Ruoholahdenkatu 16 oltiin aiemmin saatu seurakunnalle lahjaksi. Rakennuksessa pystyttiin toimittamaan erilaisia seurakuntatilaisuuksia tavallisten jumalanpalvelusten lisäksi ja sitä oli käytetty myös seurakunta- ja perhejuhlien

---

⁴⁶ Larkio 1976, 9–11; Vihonen 1987, 6.

⁴⁷ Mäkelä 22.2.2019.

⁴⁸ RMA, Jengilähetys – Mikä ja miksi?.

⁴⁹ Vihonen 1987, 8; Mäkelä 22.2.2019.

paikkana. Ruoholahden seurakuntakodissa oli kerhotiloja kahdessa kerroksessa sekä diakonissan vastaanottohuone. Ruoholahden kappelissa järjestettiin esimerkiksi nuorten piiri-tapahtumaa.⁵⁰

Vanhankirkon seurakunnan tilakysymys oli sikäli mielenkiintoinen, että kyseessä oli hyvin vanha rakennus verrattuna muihin Helsingin kirkkoihin. Tämän vuoksi toimintaa järjestettiin paljon myös muualla kuin kirkkorakennuksessa. Esimerkiksi vasta sotien jälkeen rakennetuissa Helsingin kirkoissa olivat usein valmiina jo kaikki seuraavat tilat: kirkkosali, sakaristo, toimituskappeli, seurakuntasali, kirkkoherranvirasto, rippikoulusalit, kerhohuoneet eri ikäisille, erilaiset askarteluhuoneet, keittiöt, tarjoilutilat, hoitohenkilökunnan asunnot sekä joskus myös voimistelusalit pukeutumis- ja suihkutiloineen. Vanhankirkon seurakunta omisti kuitenkin hyvät tilat nuoriso- ja kerhotoimintaan esimerkiksi Bulevardin seurakuntatalolla ja Katiskassa, joten suuri osa toiminnasta järjestettiin siellä. Kantakaupungin seurakunnat olivatkin olleet tilamäärien suhteen parhaimmassa asemassa verrattuna esikaupunkialueiden seurakuntiin.⁵¹

Näiden tilojen lisäksi Vanhankirkon seurakunta omisti leirikeskus Merilän, joka sijaitsi Sipoossa Hangelby-lahden rannalla. Seurakunnan oman kesäkodin hankinta nähtiin välttämättömäksi, sillä aiemmin jopa viisi seurakuntaa joutuivat toimimaan samalla alueella Helsingin Mustasaassa. Kesäkotihanketta varten perustettiin vuonna 1957 Vanhankirkon seurakunnan Virkistyskotiyhdistys ry., jonka toiminnan tarkoitus oli hankkia huolto- ja kesäkoteja, jotka olivat erityisesti vanhuksia, lapsia ja nuoria varten. Yhdistys osti 5.9.1957 Sipoosta talvihuvilan saunoineen ja rantavajoineen, josta myöhemmin tuli leirikeskus Merilä. Tämän lisäksi yhdistys avusti seurakunnan puutteenalaisia jäseniä myös muilla tavoin. Yhdistyksen rahoitus oli teoriassa erillinen muusta seurakunnan taloudesta. Se sai kuitenkin suuren osan rahoista seurakunnalta esimerkiksi myyjäisten kautta, mutta myös muilta lahjoittajilta. Merilä toimi vapaa-ajan keskuksena, jonka kesäohjelmaan kuului joka vuosi lasten kesäsiirtola, eläkeikäisten leirejä, rippikoululeirejä ja monia retkiä. Talvikaudella Merilässä järjestettiin eri-ikäisten retkiä sekä talvileirejä ja erilaisten ryhmien viikonloppukokouksia ja seminaareja.⁵² Merilässä järjestettiin lomakausina monia nuorten leirejä. Leirien

---

⁵⁰ Vihonen 1987, 8; Mäkelä 22.2.2019.

⁵¹ Nieminen 1978, 48–49, 91.

⁵² Vihonen 1987, 79.

ohjelma oli hyvin hengellistä. Loma-ajan leirien ohjelmaan kuului muun muassa hengellisiä lauluja ja puheita, johdettuja raamatuntutkiskeluja ja raamattupiirejä. Hengellisen ohjelman lisäksi oli leikkejä, ulkoilua, uintia, saunomista ja retkiä. Leirejä oli myös talvisin, jolloin järjestettiin esimerkiksi hiihtokilpailuja.⁵³

Vanhankirkon omistamien tilojen lisäksi nuorisotyötä tehtiin tiiviissä yhteistyössä myös alueen lähikoulujen kanssa. Tiivistä yhteistyötä koulujen kanssa oli ollut 1960-luvun alusta eteenpäin. Kouluja oli alkuaikoina neljä, Lapinlahden kansakoulu ja peruskoulu, Kirkkopuiston tyttökoulu, Helsingin Reaalilyseo ja Kampin ammattikoulu. Nuorisotyöntekijät pitivät jokaisessa koulussa aamuhartauden kerran viikossa. Lisäksi kouluissa oli tehty vierailutunteja, joiden aikana Vanhan kirkon nuorisotyöntekijä ja oppilaat keskustelivat esimerkiksi elämänkysymyksistä.⁵⁴ Nuorisotyöntekijät vierailivat vuorotellen kerran viikossa Helsingin Yhteislyseossa ja Lapinpuiston Yhteislyseossa aamuhartauksia pitämässä. Raimo Mäkelän aloitteesta näille kouluille ryhdyttiin pitämään myös syys- ja kevätlukukauden päätösjumalanpalveluksia. Lisäksi samoihin kouluihin sekä Helsingin Lyseoon järjestettiin ainakin kerran luokkavierailusarja, jonka aikana nuorisotyöntekijät pitivät tunnin ohjelman luokittain lukiossa sekä keskikoulun yläluokilla. Kirkkopuiston tyttökoulun hartauksista huolta piti yleensä Johanneksen seurakunta, vaikka koulu olikin hyvin lähellä Vanhaa kirkkoa.⁵⁵ Todennäköisesti kouluilla käynti ja ensikontaktin ottaminen helpottivat seurakunnan suhteiden luomista lähialueen nuoriin.

Vanhankirkon seurakunnan nuorisotoiminta oli 1930-luvulla kehittynyt vilkkaaksi, ja sen painopiste oli nuorisokokouksissa, joita pidettiin kaikille nuorille avoimina. Kyseisiä tilaisuuksia pidettiin säännöllisesti talvikausien lauantai-iltoina ja joskus työkauden sunnuntai-iltoina kirkossa. Arkisin taas oli lukuisia kerhoja, joita pyrittiin perustamaan jokaisessa rippikoulussa. Maalta muuttaneita nuoria kutsuttiin henkilökohtaisesti mukaan joko kirjeitse tai kotikäynnein. Samankaltainen toiminnan organisointi jatkui 1960-luvulle saakka. Vielä 1960-luvun alussa lauantain nuorisokokoukset olivat edelleen suosittuja nuorten keskuudessa. Lauantaiset nuorisokokoukset toimivatkin ikään kuin nuorisotyötoiminnan runkona samoin kuin kuukausittaiset kokoukset kirkossa.

---

⁵³ Mäkelä 22.2.2019.

⁵⁴ Vihonen 1987, 47.

⁵⁵ Mäkelä 22.2.2019.

Vanhankirkon nuorisotyön kannalta lauantaista nuorisokokouksia voikin kutsua nuorisotoiminnan keskustapahtumaksi. Vuosina 1964–1968 lauantai-illan kokousta edelsivät nuorten kuoron harjoitukset sekä rukouspiiri. Lisäksi tähän aikaan lauantaisten nuorisokokousten yhteydessä pidettiin yllä pienehköä kirjakauppaa. Bullan nuoret osallistuivat myös itse hyvin aktiivisesti lauantaikokousten järjestämiseen. Työntekijät valitsivat kokouksen suunnitteluun ja toteutukseen vastuullisia nuoria. Nuoret saivatkin paljon vastuuta tilaisuuden järjestämiseen, ja he onnistuivat tehtävässä hyvin. Kaikki illat eivät kuitenkaan olleet nuorten vastuulla, vaan lisäksi kutsuttiin myös vierailevia puhujia, jotka olivat usein hyvin kokeneita pappeja tai lähetystyöntekijöitä. Lauantaiset kokoukset eivät kuitenkaan aina olleet nuorten itsensä suunnitteleimia ja toteuttamia. Muutos tapahtui Raimo Mäkelän ollessa Vanhankirkon nuorisotyön johdossa 1960-luvun puolivälissä.⁵⁶

Viikonlopuille sijoittuvien nuorisokokousten myötä saatiin myös uusia nuoria mukaan Vanhankirkon seurakunnan järjestämiin harrastuspiireihin sekä kerhotoimintaan. Rippikoulujen pohjalta perustetut kerhot olivat etenkin raamattu- ja keskustelupiirejä. Perinteisiin harrastuksiin kuuluivat muassa askartelu, valokuvaus, kori- ja lentopallo, lausunta sekä englannin kieli. Maaseudulta muuttaneilla nuorilla naisilla oli oma kerhonsa ”Säkenet”, joka kokoontui 1950- ja 1960-luvulla. Vanhankirkon nuoriso esitti myös kirkkonäytelmiä, joko omatekoisina tai kirjallisuudesta lainatuin esityksin. Kerhotoiminnan uudeksi aiheeksi syntyi myös hengellinen musiikki. Bullan nuorten parissa mainittiin silloin tällöin olleen useita lauluryhmiä ja bändejä. Todennäköisesti varsinainen bänditoiminta oli kuitenkin alkanut vasta myöhemmin. Lauluyhtyeen ja bändin ero oli siinä, että bändeissä käytettiin myös pop- ja rock-musiikkiin soveltuvia instrumentteja. Vuonna 1966 perustettu Pro Fide laskettiin ensimmäiseksi suomalaiseksi hengellistä rock-musiikkia soittaneeksi yhtyeeksi. Varsinaisia gospelrock-yhtyeitä ei vielä 1960-luvulla Pro Fiden lisäksi ollut. Hengelliset rock-yhtyeet yleistyivät vasta 1970-luvun puolella.⁵⁷

Näiden toimintamuotojen lisäksi Vanhankirkon seurakunnan nuorisolla oli myös niin sanottua sosiaalista toimintaa. Sosiaaliseen toimintaan kuuluivat viikoittaiset laulutervehdykset iltahartauksineen Marian sairaalassa, keskus- ja lääninvankilassa vierailut, diakoniapiirin jäsenten kotikäynnit vanhusten

---

⁵⁶ Vihonen 1987, 43–45; Mäkelä 22.2.2019.

⁵⁷ Vihonen 1987, 45–47; Kärhä 25.4.2019.

auttamiseksi sekä Unicef-ryhmän varojen hankinta kehitysmaiden lasten hyväksi. Viikoittaisen sairaalakäynnin jälkeen Katiskassa pidettiin vuorotellen lähetys- ja raamattuseminaaria, joiden pitäjinä oli ulkopuolisia asiantuntijoita sekä kirkon työntekijöitä. Vuonna 1966 otettiin käyttöön ”nuorten varttikirkot” Vanhassa kirkossa, joita pidettiin talvikuukausina keskiviikkoiltaisina. Varttikirkot perustettiin Raimo Mäkelän aloitteesta, ja se oli pitkään uusiakin nuoria keräävä työmuoto samoin kuin perinteiset viikonlopuille sijoittuvat nuorisokokoukset. Lisäksi vielä vuonna 1967 Vanhassa kirkossa aloitettiin eräs erityisnuorisotyön muoto eli jengityö tai jengilähetys, jonka tarkoituksena oli kutsua ongelmanuoria pois kaduilta, ja liittymään seurakunnalliseen toimintaan. Jengilähetystä johti Juha Väliaho, jonka apuna oli ainakin kaksi muuta työntekijää. Erityisnuorisotyöhön osallistuville järjestettiin viikoittain rukouspiiri ja perjantaisin kello 20.15 jengi-ilta.⁵⁸ Nuorisotyötoiminnan runkona toimivat siis lauantai- ja sunnuntai-iltaisina järjestetyt nuorisokokoukset sekä nuorten varttikirkot. Muut ryhmät keräsivät useimmiten jäseniä näistä suuremmista kokoontumisista.

Yksi Vanhankirkon seurakunnan keskeisimmistä työmuodoista oli kuitenkin rippikoulu. Leiririppikoulu alkoi yleistyä seurakunnassa 1950-luvun lopulla. Se sai Vanhassa kirkossa alkunsa Suomen Kristillisen Ylioppilasliiton (SKY) piirissä vanhemmilta tulleen pyynnön johdosta.⁵⁹ Vielä 1940-luvun lopulla rippikoulut olivat vielä hyvin erilaisia. Yleensä opetus tapahtui poikiin ja tyttöihin jaettujen suurien luokkien keskuudessa. Esimerkiksi Kallion seurakunnassa oli käytäntö, jonka mukaan rippikoulu kesti kuusi viikkoa, jonka aikana pidettiin 30 oppituntia. Myös uskonnonopettajilla oli tapana pitää rippikouluja oman koulunsa oppilaille seurakunnan pyynnöstä. Ongelmia näihin aikoihin olivat rippikoulun käynti oman seurakunnan ulkopuolella sekä rippikoulutoiminnan erillisuus seurakuntien muusta nuorisotyöstä. Pyrkimyksiä näiden toimintamuotojen yhdistämiseksi nähtiin etenkin 1950-luvun lopulla. Samoihin aikoihin rippikoulun vetäjät alkoivat ottaa myös aktiivisemmin yhteyttä rippikoululaisten vanhempiin. Myös leiririppikoulut alkoivat yleistyä Helsingin seurakunnissa.⁶⁰

Leiririppikoulun alkamisen kannalta tienraivaajina toimivat eräät kristilliset järjestöt, kuten SKY, SNKL, Evankelinen ylioppilasliitto, Lärkullasäätiö sekä Suomen lähetysseura. Ongelmana Helsingissä oli kuitenkin yhä heikko

---

⁵⁸ RMA, Jengilähetys – Mikä ja miksi?; Vihonen 1987, 45–47.

⁵⁹ Vihonen 1987, 41.

⁶⁰ Huotari 1980a, 188–189.

yhteys kotiseurakuntaan. Helsingin seurakuntien leiririppikoulutoiminta alkoi melko varhain. Ensimmäisen Helsingin seurakuntien rippikoululeirin piti vuonna 1948 Töölön seurakunta, ja paikkana toimi Helsingin edustalla sijaitseva Mustasaari. Kaikista rippikoululaisista leirillä kävi kuitenkin vain hyvin pieni osa. Leirit kokosivat enimmäkseen oppikoulunuorisoa. Seurakuntien hankkimat kesäkodit loivat edellytyksiä leiririppikoulutoiminnan laajenemiselle. Rippikoululeirit levisivät nopeimmin Tampereen hiippakuntaan, johon silloin kuuluivat myös Helsingin seurakunnat. Vuonna 1956 Tampereen hiippakuntien seurakuntien määrä oli 106, ja rippikoululeirejä pitäneitä seurakuntia näistä oli 21. Verrattuna Turun, Oulun ja Lapuan hiippakunnissa leirejä pidettiin vain neljässä seurakunnassa.⁶¹ Vanhankirkon seurakunnassa merkittävä tapahtuma leiririppikoulun kannalta oli leirikeskus Merilän hankkiminen vuonna 1957. Merilä oli muutenkin hyvin merkittävä paikka, sillä Vanhankirkon seurakunnan ei tarvinnut jakaa sitä muiden seurakuntien kanssa yhteiskäytössä.

Tarkkoja aikataulutietoja jokaiselta tutkimusta koskettavalta vuodelta ei ollut enää saatavissa, mutta esimerkiksi vuoden 1964 syksyn nuorisotyön viikko-ohjelma koostui seuraavista tapahtumista. Viikko alkoi maanantaisella laulutervehdyksellä Marian sairaalassa, jota tiistaina seurasi nuorten kuoro sekä rukouspiiri. Rukouspiiriin osallistuttiin kuorolaulun jälkeen. Keskiviikkoisin pidettiin seminaari. Seminaareissa keskusteltiin tuona syksynä muun muassa seuraavista kysymyksistä ja aiheista: ihminen - Jumalan kuva, mitä on synty?, herätys ja kääntymys, uudestisyntymisen salaisuus, laki ja evankeliumi sekä elämä Jumalan yhteydessä. Torstain ja perjantain illoissa oli kevyempää ohjelmaa. Torstaina pidettiin musiikki-ilta ja perjantaina nuoret pääsivät pelaamaan Heimer Virkkusen Suomeen tuomaa lajia, lentopalloa, Punavuoren kansakoululla. Arkipäivien ohjelman lisäksi Bullan nuorisohuoneista oli avoinna kaikille nuorille joka ilta kello 18–22. Lauantaisin järjestettiin viikon päätapahtuma eli nuorisokokous. Kokouksia järjestettiin Bullalla, Vanhassa kirkossa ja joskus kokoonnuttiin esimerkiksi messuhalliin viettämään adventtijuuhlaa. Viikoittaiseen ohjelmaan kuului myös iltahartaus, joka järjestettiin joka päivä kello 21. Syksyn aikana järjestettiin ainakin kaksi retkeä, joista ensimmäinen suuntautui Tampereen Harjun seurakuntaan, kun taas toinen kulki nimellä ”nuorten syysretreat”, joka järjestettiin kesäkeskus Merilässä pyhäinpäivänä.⁶²

---

⁶¹ Huotari 1980a, 189; Kujala 2002, 41–43, 51.

⁶² RMA, Vanhankirkon nuoret, syksy 1964.

Kevään 1965 puolella ohjelmaan tulivat mukaan myös nuorten takkaillat, joita järjestettiin sunnuntaisin. Takkailtoja ei kuitenkaan pidetty joka viikko, vaan keskimäärin kerran kuukaudessa. Myös nuorten takkailloissa käsiteltiin mielenkiintoisia aiheita, kuten yhteyttä ja irrallisuutta kodeissa sekä nykynuorisoa ja nykymusiikkia. Tämän lisäksi nuorisotyössä oli tehty yksi toimintamuutos, sillä torstaiset musiikki-illat vaihtuivat ”Polttopisteessä”-keskusteluiltaan, jossa keskityttiin ajankohtaisiin kysymyksiin. Kyseisen kevään aikana nuoret saivat muun viikoittaisen ohjelman lisäksi vierailta Suomen Raamattuopistolla Kauniaisissa, jonka lisäksi Merilässä järjestettiin maaliskuun aikana viikon mittainen hiihtoleiri. Rippikouluihin tai Merilän leireihin osallistuneille lähetettiin myös kutsu retkille, joista ensimmäisen päämääränä oli vierailta Turun tuomiokirkkoseurakunnan nuorilla. Toinen leiri järjestettiin pääsiäisenä Merilässä.⁶³

Merilä oli etenkin kesäisin Vanhankirkon nuorisotyön keskus. Esimerkiksi vuoden 1965 kesän ohjelmaan kuuluivat rippikoululeirien lisäksi viikoittaiset nuorten nuotioillat, joita järjestettiin kesäkauden joka lauantai. Lisäksi jokaisena sunnuntaina järjestettiin jumalanpalvelus. Keskiviikkoisin oli vierailuilta, jonka aikana kaikki olivat tervetulleita. Perjantaisin ja lauantaisin järjestettiin saunailtoja, joiden lisäksi pelattiin lentopalloa ja järjestettiin muuta ohjelmaa. Kesäisin Vanhankirkon ”city-alueen” tilat olivat huomattavasti vähemmällä käytöllä. Bullan nuorisohuoneistossa järjestettiin kuitenkin tiistaisin nuorten kesäpiiri.⁶⁴

Syksyllä 1965 painopiste siirtyi jälleen Bullaan ja Katiskaan. Ohjelman runko pysyi suurin piirtein samanlaisena kuin edellisenä vuonna, joskin joidenkin tapahtumien aikatauluja siirrettiin. Lauantaiset nuorisokokoukset olivat yhä nuorisotyön päätapahtuma. Lauantaisten kokousten ja keskiviikkoisin tai tiistaisin järjestettyjen seminaarien aiheet pysyivät myös seuraavina vuosina kristinuskoon keskittyvinä ja hyvin hengellisinä. Noin kerran kuukaudessa järjestettyjen takkailtojen aiheet erottuivat kuitenkin selkeästi muista, sillä niissä käsiteltiin vuoden 1966 aikana muun muassa aiheita Kristinusko kommunismin ja kapitalismin ristiriidassa, Usko ja uskonnot sekä Kristityn suhde aseenkäyttöön. Alustajina aiheissa oli merkittäviä ja korkeissa viroissa olevia henkilöitä, kuten esimerkiksi teologian lisensiaatit Raimo Harjula ja Leino Hassinen sekä eversti

---

⁶³ RMA, Vanhankirkon nuoret, kevät 1965.

⁶⁴ RMA, Merilä Vanhankirkon seurakunnan kesäkotina, ohjelma kesällä 1965.

Jarl Jarkka.⁶⁵

Nuoret pääsivät usein itse ottamaan vastuuta lauantaisten nuorisoiltojen järjestämisessä. Nuorisotyöntekijät delegoivat tehtäviä tehokkaasti vastuullisten nuorten hoidettavaksi. Illasta vastuussa olleille nuorille jaettiin ohje, jonka mukaan heidän tehtävänsä oli neljän kohdan mukainen. Ensinnäkin nuorten tuli suunnitella aihe ja muotoilla se mahdollisimman innostavaksi, kiinnostavaksi sekä sellaiseksi, että sen käsittely oli lauantai-illassa mielekästä. Toiseksi nuorten tehtävänä oli:

laatia ja toteuttaa illan varsinainen ohjelma, jossa Raamatun sanoma kirkkaasti ja voimakkaasti tulee esille niin, että Herran Jeesuksen nimi tulisi ylistetyksi. Ohjelman suunnittelussa olisi käytettävä mahdollisimman paljon mielikuvitusta niin, että vanhalle, selvälle ja keskeisissä asioissa pysyttelevälle sanomalle löydettäisiin mielenkiintoinen, epätavallinen, pirteä ja mikäli mahdollista uusi muoto, joka saa siis olla vapaa. Olisi hyvä rakentaa ohjelma melko paljon nuorten itsensä varaan.⁶⁶

Nuorilta vaadittiin siis ohjelman järjestämisessä paljon, mutta ilmeisesti myös tulokset olivat todella hyviä. Ulkopuolisiakin henkilöitä sai kutsua, mutta vasta nuorisotyöntekijöiden hyväksynnän jälkeen. Ohjelman suunnittelemisen ja järjestämisen lisäksi nuorten tuli hoitaa illan mainostus. Vähimmäisvaatimuksena olivat mainokset seurakuntatalon ilmoituslaatikkoa sekä lähikoulujen ilmoitustauluja varten. Neljäs nuorten tehtävistä oli ”toimia niin, että nuorten ilta parhaalla mahdollisella tavalla voisi rakentaa Jumalan valtakuntaa”. Nuorten tuli asettaa illalle tavoite ja päämäärä, johon selvästi ja määrätietoisesti pyrittiin. Lisäksi ohjeistuksessa korostettiin rukousvalmistusta, jonka mukaan nuorten tuli rukoilla illan puolesta.⁶⁷ Ohjeistuksessa oli hyvin hengellinen ja täsmällinen ote. Raimo Mäkelän haastattelun mukaan nuoret saivatkin hyvin paljon vastuuta iltojen järjestämisen yhteydessä, mutta selviytyivät tehtävistä hyvin.⁶⁸

Osa tämän ajan innokkaimmista nuorista ryhtyi myös julkaisemaan Vanhankirkon seurakunnan nuorten omaa lehteä eli *Vanhankirkon seurakunnan nuorten suomenkielisiä tietosanomia*. Hieman myöhemmin lehden nimi muuttui vielä *Baruch Hashemiksi*. Lehdet sisälsivät muun muassa uskonnollisia kertomuksia ja puheenvuoroja, selostuksia Vanhankirkon nuorten toiminnasta

---

⁶⁵ RMA, Vanhankirkon nuoret, syksy 1965; Vanhankirkon nuoret, kevät 1966.

⁶⁶ RMA, Nuorten illan järjestämisestä huolehtivan työryhmän ohjeistus.

⁶⁷ RMA, Nuorten illan järjestämisestä huolehtivan työryhmän ohjeistus.

⁶⁸ Mäkelä 22.2.2019

sekä kristillistä sanastoa käännettynä eri kielille. Lehtien ensimmäinen numero julkaistiin vuonna 1967.⁶⁹ Lehtien viimeisestä julkaisusta ei ole tarkkaa tietoa, mutta ilmeisesti niitä ei julkaistu kuin muutama numero. Toimintaan ryhtyminen kertoi kuitenkin Vanhankirkon nuorten innokkuudesta ja oma-aloitteisuudesta.

Vanhankirkon nuorisotyön viikoittainen toimintarunko säilyi hyvin pitkälti saman tyyllisenä 1960-luvun lopulle asti. Selkeä muutos toimintaan nähtiin vuonna 1966, kun Raimo Mäkelän aloitteesta päätettiin alkaa järjestämään nuorten varttikirkko-tilaisuutta. Ohjelma muuttui vielä vuonna 1967, kun Vanhankirkon seurakunta rupesi tekemään jengityötä kirkon kryptassa. Nuorisokokoukset ja rippikoulut säilyivät kaikista tärkeimpinä työmuotoina. Molemmat työmuodot tavoittivat suuren määrän nuoria, mutta olivat kuitenkin keskenään hyvin erilaisia. Rippikouluun osallistuivat lähes kaikki alueen nuoret, mutta tämä ei kuitenkaan taannut seurakunnallisen nuorisotyön jatkumista nuorten elämässä. Rippikoulunuoria koitettiin kuitenkin saada mukaan seurakunnan toimintaan esimerkiksi kutsumalla heitä erilaisiin kerhoihin sekä nuorisokokouksiin. Viikonloppuihin sijoittuvat nuorisokokoukset säilyivät aktiivisen ja vakituisen nuorisotoiminnan päätapahtumina läpi 1960-luvun.

Tärkeimmät paikat Vanhankirkon nuorisotyön kannalta vaihtelivat vuodenaajan mukaan. Kesäkausina ehdoton pääpaino oli kesäkeskus Merilässä, jossa järjestettiin useita leirejä, rippikouluja sekä muuta ohjelmaa. Nykyään Merilän kesäkeskus on kuitenkin hylätty, ja sen kohtalon selvittäminen vaatisi lisätutkimuksia.⁷⁰ Muina vuodenaikoina nuorisotyön keskeisin paikka oli Bulla eli Bulevardin seurakuntatalo (Bulevardi 16- Annankatu 14). Bullan tiloissa pidettiin muun muassa nuorisokokouksia, järjestettiin kerhoja ja seminaareja. Vanhankirkon tilanne oli tilojen kannalta suotuisa, sillä kaikilla Helsingin seurakunnilla ei ollut mahdollisuutta yhtä hyvin rakennuksiin ja tiloihin. Vanhankirkon seurakunta omisti oman kesäkeskuksensa, jonka lisäksi sillä oli rutkasti muita nuorisotyöhön soveltuvia tiloja. Vanhalla kirkolla oli myös keskeinen paikka pääkaupunkiseudulla. Monet lähiympäristön nuorista hakeutuivat Vanhankirkon nuorisotoimintaan, sillä se sijaitsi aivan Helsingin keskustassa hyvien liikenneyhteyksien päässä.

---

⁶⁹ RMA, Vanhankirkon seurakunnan nuorten suomenkieliset tietosanomat; Baruch Hashem.

⁷⁰ Laakso 2017.

2.2 Nuorisotyön keskeisimmät työntekijät

Esittelen tässä luvussa Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön keskeisimpiä hahmoja. Tärkeimmät henkilöt olivat Vanhankirkon nuorisotyön johtajat Vesa Nikunen (nuorisotyön johtajan virassa vuoteen 1961 asti), Lauri Kruus (1962–1964), Raimo Mäkelä (1964–1968) sekä Matti Mäkelä (1968–1970).

Merkityksellisimpiin henkilöihin kuuluvat myös Vanhankirkon naisteologit ja lehtorit Raija Häkkinen (naisteologina vuosina 1959–1961), Anneli Janhonen (1961–1965) ja Arja Forss (nykyisin Melamies, lehtorin virassa 1965–1973).

Heidän lisäksi merkittävä rooli oli myös Heimer Virkkusella, joka toimi Vanhankirkon seurakunnan kirkkoherrana.⁷¹

Nuorisotyön keskeisimmät työntekijät Vanhankirkon seurakunnassa toimivat usein työparina. Yksi henkilö toimi papiston apulaisena nuorisotyön johdossa, ja toinen henkilö toimi naisteologina (naisteologin virkanimike muuttui myöhemmin lehtoriksi). Varhaisnuorisotyötä varten oli omat ohjaajansa. Käytännössä työnjako toimi niin, että papiston apulainen johti seurakunnan nuorisotyötä, ja naistyöntekijä tai lehtori oli hänen tasavertainen työtoverinsa. Nuorisotyötä järjestäneet ja johtaneet työntekijät saivat vapautuksia muusta seurakunnan toiminnasta. Esimerkiksi Raimo Mäkelän johtaessa Vanhankirkon nuorisotyötä vuosina 1964–1968, oli hän saanut vapautuksia jumalanpalveluksista sekä muista toimituksista.⁷²

Kaikista keskeisin rooli Vanhankirkon seurakunnassa oli kirkkoherralla. Vuosina 1956–1968 kirkkoherrana toimi Heimer Virkkunen (1899–1968), jota muut työntekijät kutsuivat rovastiksi. Heimer Virkkusella oli erittäin merkityksellinen rooli myös Helsingin seurakuntien nuorisotyössä, vaikka ei suoranaisesti toiminutkaan nuorisopappina enää vuoden 1942 jälkeen. Virkkunen syntyi vuonna 1899 ja hänet vihittiin papiksi Porvoossa 1923. Hänet kutsuttiin Helsingin pohjoisen suomalaisen seurakunnan palvelukseen 1.5.1930 lähtien. Pohjoisesta suomalaisesta seurakunnasta muodostui seurakuntajaoissa vuonna 1942 Keski-Helsingin seurakunta ja vielä vuonna 1956 tästä kokonaisuudesta eriytyi Vanhankirkon seurakunta. Heimer Virkkunen työskenteli kuitenkin samassa toimipisteessä lähes neljä vuosikymmentä. Silloinen kirkkoherra A. W. Kuusisto antoi Virkkusen vastuualueeksi pohjoisen suomalaisen seurakunnan nuorisotyön. Virkkunen toimi Suomen kirkon ensimmäisenä nuorisopappina

---

⁷¹ Vihonen 1995, 56.

⁷² Mäkelä 22.2.2019.

vuoteen 1942 asti, kunnes siirtyi seurakunnan viralliseksi apulaiseksi eli kirkkoherranvirastosta vastaavaksi papiksi. Tämän jälkeen hän toimi Keski-Helsingin seurakunnan kappalaisena 1947–1955 ja vielä Vanhankirkon seurakunnan ensimmäisenä kirkkoherrana vuodesta 1956 lähtien kuolemaansa saakka. Heimer Virkkunen menehtyi 29.12.1968 sairastettuaan vain pari päivää. Hän olisi siirtynyt eläkkeelle vasta seuraavana syksynä, 70 vuoden iässä.⁷³

Kristillinen nuorisotyö oli Virkkuselle haaste, johon oli sijoitettava mahdollisimman paljon voimavaroja. Virkkunen toimi keskushenkilönä Helsingin seurakuntien nuorisotyöntekijöiden yhteisissä neuvotteluissa ja toimi samalla myös käytännön nuorisotyössä. Hän oli aloitteentekijänä monissa nuorisotoiminnan työmuodoissa, joita nykyään pidetään itsestänselvyytenä. Virkkunen oli muun muassa nuorempana matkustellut Amerikassa ja toi sieltä Suomeen lentopallo-harrastuksen. Erityisenä kiinnostuksen kohteena Virkkusella oli seurakuntien kesäkotitoiminta. Hänen aloitteestaan Helsingin edustalla sijaitseva Mustasaari hankittiin seurakuntien nuorten käyttöön. Myös Vanhankirkon seurakunnalle hankittiin kesäkotitoiminta Merilä vuonna 1957 juuri hänen aloitteestaan. Lisäksi Virkkunen perusti vuonna 1942 nykyisen *Kirkko ja kaupunki*-lehden, joka silloiselta nimeltään oli *Helsingin kirkkosanomien*, ja toimi sen päätoimittajana vuoteen 1954 asti. Hän perusti myös *Nuori kirkko*-lehden ja toimi sen päätoimittajana vuosina 1942–1955 sekä työskenteli Helsingin seurakuntien seurakuntakoulun johtohenkilönä vuodesta 1947 lähtien.⁷⁴ Heimer Virkkunen oli siis hyvin merkityksellinen henkilö Helsingin seurakuntaelämässä myös lehdistön näkökulmasta.

Virkkunen oli myös innokas evankeliointikokousten järjestäjä. Sota-ajan herätyksen vaikutukset olivat pitkään havaittavissa Vanhankirkon seurakunnan toiminnassa. Sekä Frank Mangs, että Urho Muroma olivat myöhemmin vierailleet Vanhassa kirkossa Virkkusen kutsumina. Myös norjalainen professori Ole Hallesby, joka oli kristillisen ylioppilasliikkeen vaikuttaja, vieraili puhujana. Vanhankirkon sunnuntai-illat olivat evankelioimiskokouksia, jotka olivat hyvin suosittuja vielä 1960-luvun lopullakin. Virkkunen oli aktiivisesti mukana järjestämässä 1950-luvun kokoussarjoja Helsingissä, joiden pääpuhujina olivat amerikkalaiset evankelistat Tommy Hicks ja Billy Graham. Myös aiemmin mainittu professori Osmo Tiililä piti 1950- ja 1960-luvuilla useita opillisia ja

---

⁷³ Helander 1969, 81; Vihonen 1995, 9–12.

⁷⁴ Mäkelä 1994, 37; Vihonen 1995, 10–12; Kirkko ja kaupunki 2018.

evankelioivia luentosarjoja Vanhassa kirkossa, ilmeisesti juuri Heimer Virkkusen aloitteesta.⁷⁵

Heimer Virkkunen toimi Helsingissä hyvin aktiivisesti nuorisotyön parissa vielä 1950- ja 1960-luvuilla. Virkkunen oli saanut vuonna 1947 rovastin arvonimen ja häntä alettiin kutsua ”nuorisorovastiksi”. Hän ei kuitenkaan enää tässä vaiheessa vastannut nuorisotyöstä kenttätasolla, mutta toimi seurakuntien yhteisen nuorisotoiminnan kokousten puheenjohtajana sekä pani alulle useita hankkeita. Hän oli myös edelleen kiinnostunut suurkokousten järjestämisestä. Hän järjesti 1950-luvulla monia erilaisia retkiä nuorisotyöntekijöille ja toimi edelleen seurakuntakoulun keskushenkilönä. Virkkusella oli tapana vieraillla myös Merilän rippikoululeireillä, jossa hän kertoi tekemistään matkoista.⁷⁶

Virkkusen alaisuudessa työskennelleet työntekijät sekä tuttavat ovat luonnehtineet rovastin toimintaa hyvin aktiiviseksi, innokkaaksi ja huolettomaksi. Virkkunen oli myös hyvin avoin uusille ideoille ja hankkeille, joita hän myös innokkaasti toteutti. Hän antoi nuorisotyöntekijöille täyden vapauden hoitaa tehtäviään, sillä hänellä oli erittäin hyvä luottamus työntekijöitensä kohtaan. Virkkunen onnistuikin usein työntekijävalinnoissaan. Jaakko Palomurron, joka myöhemmin toimi Vanhankirkon kirkkoherrana, mukaan Virkkunen oli valikoiva ja etsi työntekijöikseen herätyshenkisiä sekä sielunhoidosta kiinnostuneita pappeja.⁷⁷

Heimer Virkkunen oli näiden tietojen valossa hyvin merkityksellinen hahmo Helsingin seurakunnissa monilla vuosikymmenillä. Hänen vaikutuksensa oli laajaa myös nuorisotyön puolella, vaikka ei varsinaisesti toiminutkaan koko aikaa nuorisopapin virassa. Häntä ei syyttä kutsuttu nuorisorovastiksi, sillä hän oli aloitteentekijänä nuorisotyön eri työmuodoissa, toimi *Nuori Kirkko*-lehden päätoimittajana sekä oli hyvin innokas vierailemaan nuorten leireillä Merilässä vielä vanhoilla päivilläänkin. Virkkunen oli hyvin herätyshenkinen sekä kiinnostunut henkilökohtaisesta sielunhoidosta ja tämä vaikutti myös 1960-luvun työntekijävalintoihin. Todennäköisesti Virkkusen työntekijävalinnoilla oli merkittävä vaikutus myös Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön linjaan 1960-luvun aikana.

Vuonna 1960 Vanhankirkon varsinaisten työntekijöiden riveissä ei ollut

---

⁷⁵ Mäkelä 1994, 38; Vihonen 1995, 46–47, 95.

⁷⁶ Mäkelä 1994, 37; Vihonen 1995, 50–53, 63–64.

⁷⁷ Mäkelä 1994, 39–40; Vihonen 1995, 109–112; Mäkelä 22.2.2019.

minkäänlaisia muutoksia, vaan työtä oli saatu tehdä rauhassa. Vuoteen 1961 asti nuorisotyön johdossa toimi papiston apulainen Vesa Nikunen. Pappien virallisena apulaisena toimi tähän aikaan Matti Hakkarainen. Nais- ja tyttötyöntekijöitä olivat Raili Vihonen naistyöntekijän virassa sekä nuorisotyöntekijän virassa toimiva Raija Häkkinen. Vesa Nikunen (1935–) oli vuonna 1954 valmistunut ylioppilaaksi Helsingin normaalilyseosta, jonka jälkeen hän valmistui teologian kandidaatiksi ja vihittiin papiksi vuonna 1958. Hän suoritti pedagogiset opinnot vuonna 1959 ja seuraavana vuonna myös pastoraalitutkinnon. Valmistuttuaan kandidaatiksi hän pääsi pian töihin ja toimi Vanhankirkon seurakunnan papiston apulaisena vuosina 1958–1961. Nikunen teki Vanhankirkon virkansa ohella myös uskonnon lehtorin tehtäviä Helsingin normaalilyseolla. Myöhemmin hän toimi yli 30 vuoden ajan Helsingin suomalaisen yhteiskoulun rehtorina vuosina 1967–1998. Lisäksi hän on julkaissut useita uskonnon oppikirjoja vuosina 1962–1984.⁷⁸

Raili Vihonen (1921–2005) valmistui vuonna 1940 Helsingin tyttönormaalilyseosta ylioppilaaksi. Vihonen rupesi opiskelemaan teologiaa, ja suoritti sacri ministerii candidatus -tutkinnon vuonna 1947, jonka jälkeen hän vastaanotti Kristillisen ylioppilasliiton talouden- ja toimistonhoitajan tehtävät. Vuonna 1950 Vihosesta tuli Keski-Helsingin seurakunnan nuorisotyöntekijä, josta alkoi pitkä kirkollinen ura. Hän toimi Keski-Helsingin seurakunnassa vuoteen 1955 asti, kunnes seurakuntajakojen yhteydessä hänen virkanimikkeensä vaihtui Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöntekijäksi. Vuosina 1959–1969 Vihonen toimi Vanhankirkon naistyöntekijänä, ja virkanimikkeen muutoksen jälkeen vielä 1969–1984 lehtorina, kunnes hän jäi eläkkeelle. Käytännössä Raili Vihonen toimi Vuodesta 1950 asti Vanhankirkon palveluksessa. Vihonen kehitti monipuolista nuorisotyötä lastentarhasta aina varttuneiden nuorten toimintaan. Hänen aktiivisuutensa ulottui myös oman seurakunnan yli. Hän toimi Naisteologiyhdistyksen sihteerinä, hallituksen jäsenenä sekä vuosina 1964–1970 puheenjohtajana. Lisäksi Vihonen työskenteli pitkään Saaran koti -säätien puheenjohtajana ja oli vuosia Helsingin kaupungin huoltotoimen luottamustehtävissä. Vihonen oli toimitussihteerinä *Nuori Kirkko*, *Nainen ja Elämä* sekä *Vanha Kirkko* -lehdissä. Eläkkeellä ollessaan hän kirjoitti muun muassa Vanhankirkon ja Meilahden seurakuntien historian. Vihonen oli erittäin

---

⁷⁸ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1960; Teologimatrikkeli 2010, 689.

merkityksellinen henkilö Merilän kesäkodin kannalta, sillä hän hoiti päävastuullisesti Merilän taloutta ja toimintaa lähes koko kirkollisen uransa ajan.⁷⁹

Vuonna 1961 työntekijöiden riveissä tapahtui muutoksia, kun nuorisopastori Vesa Nikunen ja tyttötöön johtaja Raija Häkkinen siirtyivät 1.9.1961 uusiin toimiin. Vuoden 1961 kertomuksen mukaan heidän siirtymisensä muihin tehtäviin tuntui kipeästi Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyössä. Vielä vuosikertomuksen kirjoituksen aikana vain Raija Häkkisen tilalle oli kuitenkin saatu uusi seuraaja, teologian ylioppilas Anneli Janhonen. Anneli Janhonen (1936–) oli valmistunut vuonna 1956 Vaajakosken yhteiskoulusta, jonka jälkeen hän siirtyi opiskelemaan teologiaa Helsingin yliopistoon. Hän valmistui teologian kandidaatiksi vuonna 1962 ja siirtyi samoihin aikoihin Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöntekijäksi. Hän siirtyi muihin tehtäviin vuonna 1965. Vuoden 1964 aikana hän vieraili Yhdysvalloissa, jossa hän perehtyi maan kirkolliseen elämään ja etenkin city-alueiden erityispiirteisiin. Myöhemmin Janhonen on työskennellyt muun muassa *Kotimaa*-lehden toimituksessa, LML:n viestintäjohtajana sekä toiminut Kirkkohallituksen Riemuvuosi 2000-projektin päällikkönä. Anneli Janhonen ei tiettävästi edusti perinteistä kansankirkollisuutta.⁸⁰

Seuraavana vuonna 1962 Vanhankirkon seurakunta oli löytänyt nuorisopastori Vesa Nikusen tilalle seuraajan. Nikusen tilalle nuorisopapiksi saatiin Lauri Kruus (1935–), jota oli kipeästi tarvittu aiemman nuorisopapin lähdettyä. Toisaalta 15 vuotta Vanhassa kirkossa palvellut Toivo Seppälä siirtyi samana vuonna muihin tehtäviin. Myös Lauri Kruus oli noin 20-vuotiaana valmistunut ylioppilaaksi Hämeenlinnan lyseosta vuonna 1955. Ylioppilaaksi valmistumisen jälkeen hän alkoi opiskelemaan teologiaa Helsingin yliopistossa ja valmistui teologian kandidaatiksi vuonna 1962. Samaisena vuonna hänet vihittiin papiksi, ja hänestä tuli Vanhankirkon seurakunnan papiston apulainen ja nuorisopastori vuosiksi 1962–1964. Myöhemminä vuosinaan hän toimi Helsingin Yliopiston kliinisen teologian lehtorina noin 25 vuotta. Lauri Kruusin taustat olivat evankelisessa liikkeessä ja Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksessä (SLEY).⁸¹ Näyttää siltä, että Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöhön valitut olivat myös itse nuoria aikuisia, jotka olivat vasta työuransa alussa. Monet

---

⁷⁹ Teologimatrikkeli 1999, 879–880; Latvala 2005.

⁸⁰ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1961, 1; Teologimatrikkeli 2010, 314; Mäkelä 22.2.2019.

⁸¹ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1962, 1; Teologimatrikkeli 2010, 473–474; Mäkelä 22.2.2019; Talonen 22.4.2019.

siirtyivät Vanhankirkon seurakunnan työhön heti valmistuttuaan. On melko todennäköistä, että heitä myös kutsuttiin näihin virkoihin, sillä suurten ikäluokkien aiheuttamat nuorisomassat olivat 1960-luvun alussa suurimmillaan.

Vuonna 1963 työntekijöiden riveissä ei tapahtunut kovin merkittäviä muutoksia Vanhankirkon nuorisotyön kannalta. Matti Hakkarainen, joka oli ollut Vanhankirkon seurakunnan papiston virallinen apulainen, siirtyi Helsingin seurakuntien yhteisen nuorisotyön johtajan toimeen. Hän kuitenkin vaikutti vielä myöhemmin Helsingin seurakuntien nuorisotyöhön tästä virasta käsin. Matti Hakkaraisen tilalle tuomiokapituli nimitti pastori Jaakko Palomurron Tampereen hiippakunnasta. Työntekijäksi palkattiin myös ylimääräisen apulaisen toimeen Eino Pinomaa, joka oli aikaisemmin toiminut pääasiassa koulualalla. Pinomaa ehti olla toimessa vain noin vuoden verran, kunnes muutti esikaupunkialueelle Puotilaan.⁸² Lauri Kruus, Anneli Janhonen ja Raili Vihonen jatkoivat vuoden 1963 aikana edelleen tehtävissään samaan malliin.

Seuraava vuosi 1964 oli hyvin olennainen Vanhankirkon nuorisotyön työntekijäkierron kannalta. Nuorisopastori Lauri Kruus muutti Tampereen Harjun seurakuntaan uusiin tehtäviin ja samanaikaisesti Eino Pinomaa lopetti ylimääräisen apulaisen tehtävässä. Uudeksi nuorisopastoriksi valittiin juuri valmistunut pastori Raimo Mäkelä. Heimer Virkkunen tunsu Raimo Mäkelän jo ennalta, ja hän oli halunnut valita Mäkelän nuorisopastorin virkaan.⁸³

Myös Raimo Mäkelä (1940–) oli vielä suhteellisen kokematon, kun hänet valittiin Vanhankirkon nuorisotyön virkaan. Ennen työn alkamista Vanhalla kirkolla Mäkelä oli ensinnäkin valmistunut ylioppilaaksi Tampereen yhteislyseosta vuonna 1958, jonka jälkeen hän opiskeli teologiaa Helsingin yliopistossa. Hän valmistui teologian maisteriksi 19.10.1963 ja pian hänet vihittiin papiksi Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulissa 6.11.1963. Opiskeluvuosinaan Mäkelä työskenteli isosena Raamattuopiston leireillä vuosina 1958–1959 ja Heinolan maaseurakunnan nuorisotyöntekijänä kesinä 1960 ja 1961.⁸⁴

Raimo Mäkelästä ei pitänyt hänen omien sanojensa mukaan alun perin tulla pappia. Hän kirjoitti, että hänen kotiseudullaan ja -kaupungissaan Tampereella mikään hengellinen liike ei vaikuttanut merkittävästi. Suvussakaan ei ollut pappeja, lukkareita, eikä paljon uskovaisiakaan. Mäkelän äidin puoleinen

---

⁸² VSA, Vanhankirkon vuosikertomus 1963, 1; Vanhankirkon vuosikertomus 1964, 1.

⁸³ VSA, Vanhankirkon vuosikertomus 1964, 1; Mäkelä 22.2.2019.

⁸⁴ Kuorikoski 2015, 334; Mäkelä 2015, 59.

suku kuului tiedostavaan työväenluokkaan, joka melko kirkkokriittistä. Hänen lähiomaisensa suhtautuivat kuitenkin kristilliseen uskoon ja kirkkoon hyvin myönteisesti. Mäkelän kaupunginosassa 1950-luvulla, Viinikassa, oli myös esikoislestadiolaisten rukoushuone ja paljon esikoislestadiolaisia perheitä. Raimo Mäkelä kuitenkin vieroksui heidän suljettua seurakuntakäsitystään. Myöhemmin Mäkelä kirjoitti, että lähes 50 vuotta myöhemmin hän ja kyseisen liikkeen edustajat löysivät uskonyhteyden.⁸⁵

Raimo Mäkelä koki saaneensa vahvoja uskonnollisia vaikutteita ensi kertaa noin 8–9 vuoden ikäisenä. Tässä vaiheessa kokemus saattoi kuitenkin olla vielä vilpittömää lapsenuskoa. Uskon tiedollisen perustan Mäkelä koki saaneensa kansa- ja oppikoulun uskonnon oppitunneilla. Hänen varhaisnuoruutensa oli hengellisesti melko välinpitämätöntä, mutta tämän jälkeen hän koki hengellisen herätyksen noin 15 vuoden ikäisenä. Hän kertoi tulleensa uskoon noin 16-vuotiaana. Samoihin aikoihin hän päätti ryhtyä papiksi ja ryhtyä julistamaan evankeliumia. Raimo Mäkelällä oli useita uskonnollisia vaikuttajia, jotka vaikuttivat myös hänen pappiskutsumuksensa selkiintymiseen. Hänen oman rippikoulunsa pitäjä oli nuorisopappi Simo Talvitie. Talvitien mukaan jokaisen uskovan pojan piti lähteä lukemaan teologiaa, mutta Mäkelä ei tällöin hyväksynyt tätä omalta kohdaltaan. Rippikoulun jälkeen Mäkelä liittyi Tampereen Harjun seurakunnan nuorisotoimintaan. Kutsu hengelliseen työhön välittyi väkevimmin Mäkelän mukaan kuitenkin Suomen Raamattuopiston perustajan, Urho Muroman, kirjoista. Myös Heimer Virkkusen kirjoittamat sielunhoidon kirjat innostivat Mäkelää julistamiseen. Muista teologisista vaikuttajistaan Mäkelä on maininnut muun muassa Osmo Tiililän, Ole Hallesbyn, Olav Valen-Sendstadin sekä Carl Olof Roseniuksen. Hän ei kuitenkaan lopulta löytänyt selvää inhimillistä syytä päätökseen ruveta lukemaan teologiaa, eikä myöskään alun perin pyrkinyt luomaan kirkollista uraa. Hänet kutsuttiin kaikkiin kolmeen virkaan, joissa hän on elämänsä aikana työskennellyt. Aliupseerikoulunsa jälkeen, vuonna 1963, hän sai kirjeen Vanhankirkon seurakunnan kirkkoherralta. Kutsu kuulosti innostavalta ja Mäkelä suostui pyyntöön.⁸⁶

Elämänsä aikana Raimo Mäkelä on ollut hyvin keskeinen vaikuttaja viidennessä herätysliikkeessä. Hänen pisimmät virkansa ovat olleet Suomen Evankelis-luterilaisen Ylioppilaslähetysten (SEY) pääsihteerinä vuodesta 1968

---

⁸⁵ Mäkelä 2015, 27–30.

⁸⁶ Mäkelä 2015, 30, 32–34, 41–42.

vuoteen 1980 asti, jonka lisäksi hän toimi Suomen Raamattuopiston Säätiön (SRS) toiminnanjohtajana vuosina 1980–2005. Kyseinen tehtävä oli hänen pisin työuransa. Järjestöllä oli aiemmin ollut vaikeita aikoja johtuen siitä, että suuri osa sen julistustyöntekijöistä siirtyivät juuri perustetun Kansanlähetyksen puolelle.⁸⁷

Käytännössä Mäkelä on ollut yksi viidennen herätysliikkeen merkittävimmistä johtajista ja suunnannäyttäjistä yli 50 vuoden ajan. Timo Junkkaala kirjoitti, että Raimo Mäkelän tärkein anti on ollut siinä, että hän on kyennyt liittämään luterilaisen uskon keskeiset asiat viidennen herätysliikkeen pietistiseen traditioon. Myös angloamerikkalaisen herätyskristillisyyden vaikutus tuli uudella tavalla haastetuksi. Junkkaala kertoi, että Raimo Mäkelä, sekä hänen hengenheimolaisensa Olavi Peltola ja Juhani Lindgren jatkoivat Urho Muroman ja Osmo Tiililän luomaa linjaa, samalla tuoden siihen lisää merkittävää sisältöä.⁸⁸

Vanhankirkon seurakunnan työntekijöitä 1960-luvulla voidaan tarkastella myös vallinneen kirkollisen taustan kautta. Taustalla oli kirkon jako uuskansankirkolliseen sekä herätyskristilliseen suuntaukseen. Suuntausten eri näkemykset kirkosta olivat jakaneet keskustelua jo 1950-luvulta alkaen, joka vielä polarisoitui 1960-luvulle tultaessa. Henkilöitä on melko vaikea jakaa kahden suuren suuntauksen mukaisesti, mutta joitakin viitteitä suuntauksista on nähtävissä. Kirjallisen ja muun lähdemateriaalin valossa on epäselvää, kummalle puolelle 1960-luvun alun työntekijät sijoittuivat, mutta etenkin Raimo Mäkelän kohdalla hänen yhteytensä Osmo Tiililän linjaan ja herätyskristilliseen suuntaukseen on selkeä.

Vuoden 1965 työntekijämuutokset olivat jälleen merkitykselliset nuorisotyön kannalta, sillä vuodesta 1961 lähtien Vanhankirkon seurakunnassa palvellut nuorisotyöntekijä Anneli Janhonen siirtyi muihin tehtäviin. Hänen tilalleen kirkkoneuvosto valitsi teologian maisteri Arja Forssin (nyk. Melamies). Hieman myöhemmin myös ylimääräisen papin virka täytettiin, kun pastori Timo Karilas siirtyi Vanhankirkon seurakunnan palvelukseen.⁸⁹

Arja Forss oli kotoisin Lahdesta, tavallisesta luterilaisesta perheestä. Hänellä ei ollut lapsuudessaan herätyskristillistä taustaa. Valmistuttuaan ylioppilaaksi Forss löysi itsensä hieman yllättäen syksyllä teologisesta tiedekunnasta. Hän oli pitkään suunnitellut opiskelevansa psykologiaa. Hänen

---

⁸⁷ Junkkaala 2015, 7–8; Kuorikoski 2015, 334.

⁸⁸ Junkkaala 2015, 8. Tarkemmin Osmo Tiililän ja Urho Muroman toiminnasta kts. Junkkaala 1990; Junkkaala 2004.

⁸⁹ VSA, Vanhankirkon vuosikertomus 1965, 1.

pikkuveljensä tapaturmainen kuolema oli kuitenkin jo vuosia ahdistanut ja tuottanut suurta surua. Arja Forss arveli, että teologisessa tiedekunnassa hän voisi saada vastauksia elämän suuriin kysymyksiin ja luoda vankan pohjan elämälleen. Heti opiskelun alettua hänellä oli suuri into päästä mukaan kristilliseen opiskelijatoimintaan. Hämäläis-osakunnassa oli vireä raamattupiiri, joka tuli pian Forssille tutuksi. Piiriin kokoontui monien eri alojen opiskelijoita. Myös Ylioppilaiden Kristillinen Yhdistys (YKY) tarjosi paljon toimintaa. Eri herätysliikkeiden opiskelijaseurat olivat kiinnostavia ja puhuttelevia vierailukohteita. Opiskeluaikansa loppuvuosina Arja Forss oli mukana Suomen Raamattuopiston opiskelijatyössä ja vasta perustetussa Ylioppilaslähetyksessä.⁹⁰

Valmistuttuaan teologisesta tiedekunnasta helmikuussa 1965 Forssilla oli edessään työpaikan etsiminen. Teologien työllisyystilanne oli hyvä, ja monia työpaikkoja oli valmiiksi tarjolla. Avoinna oleva Vanhankirkon naisteologin toimi kuulosti mieluisalta. Kyseinen seurakunta oli tullut hänelle aikaisemmin tutuksi monien tilaisuuksien kautta vuosien varrella. Arja Forssilla oli jo aiempaa työkokemusta, sillä hän oli toiminut nuorisotyön avustajana ja kerhojen ohjaajana Lauttasaaren seurakunnassa. Forssilla oli siis jo tulevasta toimenkuvasta jonkinlainen käsitys. Hänestä oli luontevaa aloittaa nuorisotyö, koska hän oli itsekin nuori. Raimo Mäkelä kehotti häntä soittamaan Vanhankirkon kirkkoherralle eli rovasti Heimer Virkkuselle. Jonkin ajan kuluttua Forss valittiin naisteologin tehtävään, ja aloitti Vanhankirkon seurakunnassa kahdeksan vuotta kestäneen uransa. Lopun ajan työelämästään Arja Melamies on toiminut uskonnonopettajana.⁹¹

Vuosina 1966 ja 1967 ei tapahtunut seurakunnan nuorisotyön kannalta kovinkaan merkittäviä muutoksia. Vuonna 1966 Vanhankirkon seurakunnan kappalainen Hannu Pietilä siirtyi muihin tehtäviin ja hänen väliaikaiseksi seuraajakseen tuomiokapituli määräsi pastori Timo Karilaksen. Jo vuoden 1967 aikana Timo Karilas siirtyi toiseen seurakuntaan. Hänen tilalleen valittiin naapuriseurakunnasta pastori Tapio Havulinna, joka asetettiin virkaansa vuoden viimeisenä päivänä uutena kappalaisena.⁹²

Nuorisotyön kannalta olennaisia muutoksia nähtiin jälleen vuoden 1968 aikana. Suurin menetys Vanhankirkon seurakunnalle oli Heimer Virkkusen

---

⁹⁰ Melamies 27.2.2019; Melamies 22.4.2019.

⁹¹ Melamies 27.2.2019; Melamies 22.4.2019.

⁹² VSA, Vanhankirkon vuosikertomus 1966, 3; Vanhankirkon vuosikertomus 1967, 3.

kuolema 29.12.1968. Hän oli työskennellyt 38 vuotta samassa seurakunnassa, joten menetys koettiin hyvin yllättävänä ja vaikeana. Virkkusen seuraajaksi tuli Vanhankirkon seurakunnan kappalainen, Tapio Havulinna. Kesäkuun alussa 1968 nuorisotyön johdossa ollut Raimo Mäkelä siirtyi toisiin tehtäviin. Hänen seuraajakseen tuomiokapituli määräsi pastori Matti Mäkelän.⁹³ Raimo Mäkelä ja Matti Mäkelä eivät samasta sukunimestä huolimatta ole sukua toiselleen.

Matti Mäkelällä (1943–) oli lapsesta saakka melko perinteinen kristillinen perhe ja kasvatus. Hänellä ei ollut herätyskristillistä taustaa. Mäkelä valmistui Espoon yhteiskoulusta ylioppilaaksi vuonna 1962, jonka jälkeen hän aloitti teologian opiskelun Helsingin yliopistossa. Teologian kandidaatiksi hän valmistui vuonna 1966. Jo pian kandidaatiksi valmistumisen jälkeen hänet vihittiin papiksi Helsingissä 4.1.1967. Samana vuonna hän työskenteli vielä Vantaan seurakunnan virallisena apulaisena. Mäkelä kuitenkin tunsu työnsä hyvin rajatuksi, koska hän pääsi vaikuttamaan vain vähän kyseisen seurakunnan nuorisotyöhön, sillä kyseiset tehtävät olivat tarkoin rajattu muille työntekijöille. Seuraavana vuonna tuomiokapituli kuitenkin määräsi hänet toimimaan Vanhankirkon seurakunnan ylimääräiseksi apulaiseksi. Käytännössä Mäkelä toimi Vanhankirkon nuorisopastorina ja oli nuorisotyön johdossa vuoteen 1970 asti, jonka jälkeen hän siirtyi Taivallahden seurakunnan viralliseksi apulaiseksi. Tässä tehtävässä hän toimi 12 vuotta. Myöhemmin hän on toiminut Taivallahden ja Töölön seurakunnan kappalaisena sekä lopulta Taivallahden seurakunnan kirkkoherrana. Mäkelä on myös valmistunut teologian tohtoriksi vuonna 1999.⁹⁴

Kokonaisuudessaan 1960-luvun työntekijäpiiri Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyössä oli melko nuorta itsekin. Lähes kaikki nuorisotyön johtoon valitut henkilöt olivat juuri valmistuneita ja olivat siirtymässä ensimmäiseen virkaansa. Pienellä osalla valituista oli herätyskristillinen tausta, mutta suurimmalla osalla uskonnollinen tausta oli perinteisen kristillistä esimerkiksi heidän perheidensä kautta. Monet työntekijöistä kutsuttiin tai määrättiin nuorisotyön johtoon joko tuomiokapitulin tai Heimer Virkkusen aloitteesta. Virat olivat kuitenkin suhteellisen lyhyitä, joka saattoi vaikuttaa nuorisotyön jatkuvuuteen negatiivisesti. Toisaalta esimerkiksi Anneli Janhosen, Raimo Mäkelän ja Arja Melamiehen työurat Vanhassa kirkossa olivat huomattavasti pidempiä kuin muiden, joka luultavasti toi jatkuvuutta nuorisotyöhön.

---

⁹³ VSA, Vanhankirkon vuosikertomus 1968, 3.

⁹⁴ Teologimatrikkeli 2010, 657–658; Mäkelä 5.3.2019.

3. Vanhankirkon nuorisotyön kehitys 1960-luvulla

3.1 Vanhankirkon uusi seurakunta ja suuret ikäluokat

Suomen kirkko oli suhteellisen vapaasti saanut rakentaa omia toimintamuotojaan sisäisistä lähtökohdista käsin 1940-luvulta asti. Kirkko sai siis kehittää toimintaansa melko rauhassa. Toisaalta kirkon sisäiset suunnat kilpailivat keskenään, sillä uuskansankirkollisuus ja erityisesti sen korostama sosiaalinen kristillisuus sekä erityistyömuotojen arvostaminen sai aikaan kritiikkiä ja vastustusta. Erityisesti pelättiin, että kirkon keskeinen julistustehtävä jäisi syrjään uusien työalojen rinnalla. Tultaessa 1960-luvun alkuun, molemmat ryhmät, eli uuskansankirkollisuuden ja herätyskristillisyyden piirit, korostivat omia näkemyksiään. Tämä näkyi kirkollisen keskustelun tiivistymisenä ja kärjistymisenä.⁹⁵

Koko suomalainen yhteiskunta oli saapumassa uuteen kehitysvaiheeseen, jota leimasivat muun muassa teollisuuden ja palveluelinkeinojen kasvu sekä maassamuuton ja kaupungistumisen lisääntyminen. Näiden muutosten lisäksi suuret ikäluokat alkoivat tulla nuorisoikään. Tämä merkitsi sitä, että suuret ikäluokat siirtyivät vähitellen koulutuksen ja työelämän pariin, mikä lisäsi sosiaalista murrosta. Kaupungistumisen ja maassamuuton vaikutus nähtiin kirkon sisällä vieraannuttavana tekijänä, mutta erityisesti kirkollisessa keskustelussa oltiin huolestuneita nuoriin kohdistuvista ongelmista. Nuoret joutuivat muuttamaan muita ikäluokkia enemmän hakeutuessaan koulutuksiin ja uusille työpaikoille. Tästä johtuen uuskansankirkollisen ryhmän piirissä oltiin valmiita korostamaan kirkon velvollisuutta mukauttaa toimintamuotojaan sosiaalisen muutoksen edellyttämällä tavalla.⁹⁶

Vanhankirkon seurakunta oli 1960-luvun alkaessa vielä hyvin nuori itsenäinen seurakunta. Kyseinen seurakunta oli irtautunut itsenäiseksi seurakunnaksi vuoden 1956 seurakuntajaoissa, joissa Keski-Helsingin seurakunta jaettiin entistä pienemmiksi yksiköiksi. Pastori Heimer Virkkunen oli vuonna 1940 osallistunut keskusteluun, joka oli myöhemmin vaikuttanut merkittävästi jakojen toteutukseen. Keskustelu käytiin Helsingin pappien veljespiirissä ja Virkkunen oli alustanut kokouksen aiheella ”Epäkohtia Helsingin kirkollisessa elämässä”. Virkkunen väitti, että tuskin missään Euroopan pääkaupungissa oli

---

⁹⁵ Heikkilä 1980, 32.

⁹⁶ Heikkilä 1980, 32–33.

yhtä vähän kirkkoja kuin Helsingissä. Hän toivoi, että Helsinkiin olisi rakennettu pieniä ”työkirkkoja” ja perustettaisiin uusia seurakuntia. Tämän alustuksen pohjalta käytiin keskustelu, joka johti siihen, että Virkkusen osoittamien epäkohtien korjaamiseksi päätettiin asettaa työryhmä. Helmikuussa 1941 työryhmän ehdotus otettiin esille. Tähän aikaan seurakuntajakojen toteuttaminen ei kohdannut vastustusta, vaan ne nähtiin hyvin tarpeellisiksi. Seuraavina vuosina toteutettiin useita seurakuntajakoja. Seurakuntajakoja tehtiin vielä 1960-luvunkin puolella.⁹⁷

”Suurten seurakuntajakojen vuosikymmenet”, eli 1950- ja 1960-luvut vaikuttivat myös nuorisotyöhön laajenevan pääkaupungin eri puolilla. Huomattavaa oli, että nuorisotyöntekijöiden ja myös seurakuntanuorten ryhmien lukumäärä kasvoi. Myös seurakuntien yhteistyö virallistui, kun Helsingin seurakunnille määriteltiin yhteinen Helsingin seurakuntien nuorisotyön johtokunta.⁹⁸ Edellä mainitut asiat merkitsevät sitä, että sekä koko suomalainen yhteiskunta, että pääkaupunkiseudun seurakunnat, ja sitä kautta myös seurakunnallinen nuorisotyö, olivat murroksessa. Yhteiskunnan vaikutukset näkyivät nuorisossa ja heidän ongelmissaan samaan aikaan, kun kirkollista nuorisotyötä pyrittiin muokkaamaan yhtenäisempään suuntaan.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon viisivuotiskertomuksesta vuosilta 1957–1961 selviää, että kirkon sisällä oli sekä paljon onnistumisia samoin kuin ongelmiakin. Olavi Tarvainen, kertomuksen luonut Joensuun kirkkoherra ja teologian tohtori, arvioi Suomen kirkon tilannetta ensinnäkin taloudellisen aseman ja yleisen hyvinvoinnin kannalta. Taloudellisen aseman vahvistuminen johti muun muassa lisääntyneeseen korjaus- ja rakennustoimintaan. Seurakuntatyökin vilkastui monella tavalla, jonka yhteydessä mainittiin myös pyhäkoulu- ja nuorisotyön laajeneminen. Siellä täällä nähtiin myös nuorisoherätyksiä, joita tapahtui nuorison ja oppikoulunuorison keskuudessa. Erityisiä uusia työmuotoja ei juurikaan näinä vuosina löydetty, mutta kesäkoti- ja leiritoiminta avasi kirkolle selkeästi uusia mahdollisuuksia.⁹⁹ Kesäkoti- ja leiritoiminta vaikuttivat positiivisesti etenkin nuorisotyön ja rippileirien kohdalla. Esimerkiksi rippikoululeirit olivat vielä suhteellisen uusi työmuoto. Leirit olivat uusi, tehokas ja mielekäs tapa nuorille suorittaa muun muassa rippikoulun vaatimuksia.

---

⁹⁷ Koskenvesa 1980, 46–51.

⁹⁸ Vihonen 1995, 53.

⁹⁹ Tarvainen 1963, 269–271.

Leireillä kävi kuitenkin nuorison lisäksi myös lapsia ja äitejä.

Suomen kirkossa nähtiin myös monia huolenaiheita. Yleisesti kirkon henkilöstö valitti maallistumisesta, materialismista, hengellisestä välinpitämättömyydestä ja epäuskon lisääntymisestä. Näiden lisäksi työvoiman puutetta oli paljon. Muun muassa nuorisopappien lukumäärän nähtiin olevan jatkuvassa laskussa. Muita nuorison parissa työskenteleviä, kuten vapaaehtoisia ja muita palkattuja, oli kuitenkin runsaasti. Ongelmana oli kuitenkin kirkon nuorisotyöntekijäkoulutus, joka selvästi kaipasi laajennusta. Nuorison kohdalla ongelmista mainittiin esimerkiksi huvittelunhalu sekä alkoholin ja tupakan käyttö. Erityisen huolestuttavana nähtiin nuorisorikollisuuden nousu, joka oli edelleen kasvussa. Toisaalta ilmiötä selitettiin suurten ikäluokkien osuudella koko väestöstä. Suuret ikäluokat olivat juuri saavuttamassa 15 ikävuoden syyntakeisuusiän, joka luonnollisesti nosti myös nuorisorikollisten määrää. Myös maaltamuutto nähtiin murheen aiheena. Se autioitti maaseutua ja vieraannutti nuorisoa kotiseurakunnistaan. Samalla oltiin huolestuneita nuorten kotien kasvatuksellisesta otteesta, sillä senkin nähtiin olevan heikkenemässä.¹⁰⁰ Suomen kirkon tilanne nähtiin kuitenkin pääosin hyvänä. Huolenaiheet ja ongelmat silti osoittivat, että toimintaa täytyi vielä valvoa ja parannella. Yhteiskunnan muutoksien tuli näkyä myös kirkon toimintatapojen muutoksessa. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan, kuinka kehitys näkyi Helsingin Vanhankirkon seurakunnan tilanteessa 1960-luvun alkupuolella.

Vanhalla kirkolla oli todella keskeinen asema Suomen pääkaupungissa. Kulkuyhteydet sen luokse olivat erittäin hyvät, sillä kirkko oli aivan kaupungin keskellä. Myös kirkon taloudellinen asema oli suotuisa. Melko hyvän luonnehdinnan Vanhankirkon toimintakaudesta 1956–1961 antaa kyseisiltä vuosilta koottu kertomus seurakunnan tilasta, joka oli tehty vuoden 1961 piispantarkastusta varten. Martti Simojoki suoritti piispantarkastuksen Vanhassa kirkossa 21.–26.11.1961. Kyseisen piispantarkastuksen aikana pidettiin kaikkiaan 29 eri tilaisuutta, ja se oli Vanhankirkon seurakunnan kannalta hyvin huomattava merkkitapaus.¹⁰¹ Kertomuksissa kuvailtiin muun muassa yleisiä alueen tietoja, toimihenkilöitä ja hallintoelimiä, alueen opetustoimia, nuorisoa ja nuorisotyötä, uskonnollisen elämän yleistä luonnetta sekä alueen muita hengellisiä liikkeitä.

---

¹⁰⁰ Tarvainen 1963, 106, 253–254, 271–272.

¹⁰¹ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1961, 1; Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1957–1961, 11, 13.

Kertomukset oli kirjoittanut Vanhankirkon seurakunnan kirkkoherra Heimer Virkkunen.

Yleisen kuvauksen perusteella Vanhankirkon seurakunnalla oli hyvä asema monilla mittareilla. Alueen yleinen elintaso nähtiin suhteellisen korkeana, samoin kuin kirkon taloudellinen tilanne. Nuorison toiminta nähtiin pääosin positiivisena ja se mainittiin kertomuksessa monin paikoin. Esimerkiksi kirkossa kävijöiden kohdalla Virkkunen on maininnut, että erityisesti nuorisoa käy runsaasti. Sama ilmiö näkyi myös ehtoollisella, sillä seurakuntanuoret ja ylioppilaat olivat siinäkin suuri osallistuva ryhmä. Kirkossakäynnin nähtiin muutenkin olevan nousussa.¹⁰²

Vuonna 1961 nuorisotyön johdossa oli Vesa Nikunen ja tyttötyön johtaja Anneli Janhonen, joiden lisäksi seurakunta oli palkannut muita nuorisotyöntekijöitä. Muut nuorison kanssa työtä tekevät olivat Raija Häkkinen ja Raili Vihonen. Nikunen oli siirtynyt 1.9.1961 muihin tehtäviin, joten kertomuksen kirjoituksen aikaan vuonna 1962 hänen paikkansa oli avoin. Myöhemmin samana vuonna virkaan valittiin Lauri Kruus. Nuorisotoiminta seurakunnassa oli monipuolista. Nuorilla oli muun muassa raamattupiirejä, erilaisia kerhoja, retkiä sekä kaikista tärkeimpänä lauantaiaisia nuorisokokouksia. Nuoret ottivat osaa myös jumalanpalveluksiin, usein kolehtia kantamalla. Kertomuksesta selviää, että nuorisotoiminnan piirissä oli noin 160 henkilöä, jotka olivat iältään 15–20-vuotiaita. Nuorisotyön erityispiirteinä Heimer Virkkunen mainitsi nuorten aktiivisuuden, kirkossa käynnin ja omatoimisuuden. Myös suuri osa ehtoollisella kävijöistä oli nuorisoa. Näiden piirteiden lisäksi erityistä oli se, että valtaosa nuorisosta oli teini-ikäisiä, joista poikia oli suhteellisen paljon.¹⁰³ Ilmeisesti kyseiset 160 nuorta olivat nuorisotyössä suhteellisen aktiivisia seurakunnan nuorisotoiminnassa, sillä esimerkiksi rippikoulutilastot kertovat huomattavasti suuremmista määristä. Tarkastelen seuraavaksi eri Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön erilaisia työmuotoja ja niihin osallistumista.

Vanhankirkon seurakunnan rippikoulut keräsivät huomattavia nuorisojoukkoja 1960-luvulla. Vuoden 1960 aikana jopa 282 seurakunnan jäsentä kävi rippikoulun. Kouluissa kävi kuitenkin myös ulkoseurakuntalaisia, joka nosti kokonaisuutena 395 oppilaaseen. Rippikoulujen opettajina ja pastoreina toimivat kyseisenä vuonna virallinen apulainen Matti Hakkarainen, tyttötyön johtaja Raija

---

¹⁰² VSA, Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1957–1961, 2, 11–14.

¹⁰³ VSA, Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1957–1961, 26–28.

Häkkinen, nuorisopastori Vesa Nikunen, kappalainen Hannu Pietilä, pastori Toivo Seppälä, sekä naistyöntekijä Raili Vihonen. Rippikoulu alettiin muutenkin 1960-luvulta lähtien nähdä entistä keskeisemmäksi osaksi seurakuntien nuorisotyötä. Se ilmeni sekä oppikouluissa pidettyjen rippikoulujen häviämisenä sekä kristillisten järjestöjen osuuden hupenemisenä leiririppikoulutyössä. Rippikoulujen määrä oli suurimmillaan 1960-luvun alussa, jolloin suuret ikäluokat olivat niissä mukana. Vuonna 1960 Helsingin seurakunnat järjestivät 22 leiririppikoulua, kun kaikkien rippikoulujen yhteenlaskettu lukumäärä oli 216. Vuonna 1965 leiririppikouluja oli jo lähes 60. Tämän jälkeen määrien kasvu kuitenkin pysähtyi, sillä suurten ikäluokkien nuorison määrä pieneni huomattavasti.¹⁰⁴ Ilmeisesti leiririppikoulut olivat tehokas tapa pitää rippikoulua suurille joukoille. Suuret nuorisojoukot johtuivat 1960-luvun alkupuolella etenkin suurten ikäluokkien kasvamisesta nuorisoikäisiksi.

Suuret ikäluokat ovat huomioituna vuoden 1961 vuosikertomuksessa rippikoululaisten määrän merkittävän kasvun yhteydessä. Määrä oli edelleen kasvanut edellisen vuoden lukuihin verrattuna. Rippikoulun kävi jopa 370 Vanhankirkon seurakunnan jäsentä, jonka lisäksi osa oppilaista oli ulkoseurakuntalaisia. Kaikkien Vanhankirkon rippikoulun käyneiden yhteismäärä vuonna 1961 oli 432. Rippikoulupainetta, erityisesti talvikaudella, saatiin kuitenkin kevennettyä jo suuren suosion saaneen leiririppikoulu-työmuodon avulla.¹⁰⁵ Seuraavina vuosina 1962–1963 rippikoululaisten määrä kääntyi laskuun, vaikkakin heitä oli yhä paljon. Vielä näiden vuosien aikana rippikoululaisten yhteismäärä pysyi reilusti yli kolmessasadassa. Suuret oppilasmäärät näkyivät myös rippikoulujen määrässä. Määrällisesti vilkkaimpana vuonna 1961 Vanhankirkon seurakunnan rippikouluja järjestettiin jopa viisitoista. Vuonna 1963 rippikoulujen määrä oli tippunut jo kahdeksaan.¹⁰⁶

Rippikoulu voitiin nähdä kuitenkin erillisenä työmuotona verrattuna muuhun Vanhankirkon nuorisotoimintaan, sillä sen kävivät lähes kaikki alueen nuoret. Kaikki eivät kuitenkaan jääneet muun seurakunnallisen nuorisotoiminnan piiriin. Yhteyttä rippikoulua käyviin ja sen käyneisiin pyrittiin kuitenkin ottamaan esimerkiksi siten, että heitä kutsuttiin jo rippikouluaiikana nuorisoiltoihin. Samalla jokaisen rippikoululuokan halukkaita oppilaita koetettiin ohjata seurakunnan

---

¹⁰⁴ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1960, 9; Huotari 1980a, 189–190.

¹⁰⁵ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1961, 4.

¹⁰⁶ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1962, 3; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1963, 5.

kerhoihin.¹⁰⁷ Nuorten määrällinen kasvu seurakunnan nuorisotyössä nähtiin joka tapauksessa hyvin positiivisena asiana. Toisaalta rippikoululaisten kokonaismäärästä johtunut rippikoululuokkien suuri koko nähtiin ongelmana. Suuriin nuorisomääriin kuitenkin sopeuduttiin lisäämällä rippikoulujen ja rippikoululeirien määrää.¹⁰⁸

Nuorisotyön tapahtumiin kuului rippikoulun lisäksi muun muassa lukuisia retkiä, kesänviettoa Merilän kesäkodilla sekä osanottamista seurakunnan jumalanpalveluksiin ja nuorisokokouksiin. Varttuneemman nuorison parissa nähtiin lisääntyvää henkilökohtaisen sielunhoidon tarvetta. Nuorisokerhot olivat hyvin monipuolinen osa seurakunnan nuorisotyön toimintaa ja seuraavat luvut niiden osanottajien jäsenmääristä ovat vuodelta 1960. Kerhoja pidettiin vuoden aikana yhteensä 325 kertaa ja kerhojen toiminnan piirissä pysyi noin 65–70 nuorta. Kerhojen johtajia oli 12–13. Myös lauantaiset nuorisoillat tai nuorisokokoukset olivat hyvin suosittuja. Kokouksia pidettiin koko vuoden aikana yhteensä 30, ja niiden osanottajamäärä oli keskimäärin 70–73, joiden lisäksi johtajia oli kaksi. Kerhojen ja nuorisoiltojen lisäksi pidettiin myös takkailtoja, mutta niitä järjestettiin huomattavasti vähemmän, 11 kertaa vuodessa, ja niissä kävi 40–46 nuorta jokaisella kerralla.¹⁰⁹ Seuraavana vuonna 1961 määrät suurenevät entisestään. Kerhojen kokouksia pidettiin tänä vuonna 213, mutta jäsenmäärä oli noussut 131–153 nuoreen. Kerhoissa olevien nuorten määrä näytti siis olevan jopa kaksinkertaistunut. Nuorisoiltojen ja takkailtojen jäsenmäärät pysyivät suurin piirtein samoina.¹¹⁰ Suurten ikäluokkien tulo nuorisoikäen näkyi selvästi rippikoululaisten ja muuhun nuorisotoimintaan osallistuneiden määrässä.

Kesäaikoina nuorisotyön painopiste oli Vanhankirkon seurakunnan kesäkodissa Merilässä. Kokousten lisäksi nuorisoryhmät tekivät monia retkiä, joista suuri osa suuntautui Merilään. Vuoden 1961 kertomuksessa valotetaan Merilässä käyneiden lukumääriä. Nuorten kesäkodilla kävijöitä oli kesäkauden aikana yhteensä 2678, kun taas yöpymisiä oli 2089. Merilän toiminta ei kuitenkaan rajoittunut ainoastaan kesäkauteen, vaan se oli myös talvikaudella nuorison vilkkaassa käytössä. Merilään tehtiin retkiä lähes vuoden joka viikonloppu. Vuonna 1962 Merilän käytön aktiivisuus kasvoi edelleen. Ainoastaan nuoria Merilässä kävi kyseisen vuoden aikana noin 3500, kun

---

¹⁰⁷ VSA, Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1957–1961, 27.

¹⁰⁸ Huotari 1980a, 189.

¹⁰⁹ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus, 1960, 9.

¹¹⁰ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1961, 6.

kävijöiden yhteismäärä nousi 5196 henkilöön. Merilän suosio ei laskenut, vaikka suuret ikäluokat alkoivat ohittaa rippikouluiän. Vielä vuonna 1963 kävijämäärä kasvoi 5878 henkilöön.¹¹¹ Vanhankirkon seurakunnan omistama kesäkotikeräsi suurta suosiota. Paikka oli merkittävä myös seurakuntaelämän kannalta, sillä vuoden 1962 aikana valmistui Merilän kappelirakennus, joka vihittiin käyttöön ennen kesäkauden vilkastumista.¹¹²

Eräässä piispantarkastusta varten luodun viisivuotiskertomuksen kohdassa on kirkkoherraa pyydetty esittelemään seurakunnan viisivuotiskauden ilahduttavimpia ja huolestuttavimpia piirteitä. Heimer Virkkunen kirjoitti vuonna 1962 vastaukseksi, että ilahduttavaa oli etenkin maallikkojen aktiivinen osallistuminen Vanhankirkon seurakuntaelämään. Myös nuorisotyön vilkkaus ja kirkossakäynti olivat Virkkusen mielestä ilahduttavia piirteitä. Nuorten osallistumismäärät kasvoivat myös ehtoollisilla. Samoin oli iloittu myös kesätoimintakeskus Merilän käyttöönotosta ja kehityksestä. Huolestuttavina tekijöinä kirkkoherra näki jatkuvat avioerot, asunnottomien vanhusten huonon aseman, juopottelun puistoalueilla sekä seurakuntalaisten määrän vähentymisen kaupungistumisen takia.¹¹³ Kokonaisuudessaan vaikutti siis siltä, että Vanhankirkon nuorisotyössä nähtiin hyvin positiivista kehitystä tietyistä seurakunnassa näkyvistä ongelmista huolimatta. Nuorten määrälliseen kasvuun ovat etenkin vaikuttaneet suuret ikäluokat ja heidän kasvamisensa nuorisoikäisiksi. Toisaalta myös nuorison kirkossakäynnissä oli nähty kehitystä. Merilän kesäkotikeräsi uusia mahdollisuuksia Vanhankirkon seurakunnan toiminnalle, erityisesti nuorten ja eri-ikäisten ryhmien käyttöön.

Toiminnan taustalla tapahtui koko ajan yhteiskunnallista muutosta. Vielä 1950-luvun aikana Suomessa vallitsi kansallista perinnettä suojeleva ilmapiiri, joka koki vuosikymmenen vaihteessa voimakkaan muutoksen. Muutokseen vaikuttivat muun muassa kansallisen uhkan väistyminen, ajallinen etäännyminen sodasta sekä elintason kasvu. Elintason kasvu ja muuttoliike maalta kaupunkiin merkitsivät myös elämäntapojen muutosta. Yhteiskunnallinen muutos johti siihen, että perinteisten auktoriteetteja ja instituutioita alettiin arvioida uudelleen. Tämä koski erityisesti suuria ikäluokkia, jotka siirtyivät 1960-luvun aikana työelämään tai opiskelemaan. Entisten auktoriteettien kritiikkiä vauhdittivat nuorison

---

¹¹¹ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1961, 6–12; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1962, 2; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1963, 8.

¹¹² VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1962, 1.

¹¹³ VSA, Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1957–1961, 44.

yleismaailmallinen auktoriteettikriisi sekä tietoliikenteen voimakas kasvu. Ilmapiirin muuttumista enteili 1960-luvun alussa virinnyt keskustelu kasvatuksen kirkollisesta arvosidonnaisuudesta. Etenkin nuoret ylioppilasedustajat vaativat kasvatuksen ja julkisen elämän irrottamista kristillisestä arvosidonnaisuudesta.¹¹⁴

Samaan aikaan myös kirkon sisällä kuohui. Uuspietistisen ja uuskansankirkollisen liikkeen tilanne polarisoitui, kun *Vartija*-lehti ja sen ympärille muodostunut ryhmä painotti yhä kirkon avoimuutta suhteessa maailmaan ja korosti yhteiskunnallista vastuuta sekä kulttuuripoliittisia kysymyksiä. Osmo Tiililä katsoi tämän johtavan kristillisen kirkon varsinaisen tehtävän kieltämiseen. Tukea Tiililä sai erityisesti Yrjö Alaselta ja Urho Muromalta. Kun Tiililän vastalauseet kirkkoa kohtaan eivät tuottaneet hänen toivomaansa tulosta, hän päätti erota vuonna 1961 pappisvirasta sekä paria vuotta myöhemmin myös Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta. Tiililän toiminta lisäsi ratkaisevasti kirkon sisäistä jännitystä ja loi pohjaa uuspietistisen opposition kritiikille kirkon sisällä. Tilannetta vauhdittivat ilmapiiriin alkava radikalisoituminen sekä nuorison kapinointi perinteisiä auktoriteetteja vastaan ja sen synnyttämä keskustelu. Evankelioimisliikkeistä, jotka korostivat perinteisiä arvoja, tuli yhä suuremmille joukoille se viitekehys, jonka sisältä voitiin arvioida muuttunutta yhteiskunnallista ja kirkollista tilannetta.¹¹⁵

Tilanteen polarisoituminen johti 1960-luvulla ainakin kahdenlaisiin seuraamuksiin. Osat voidaan erottaa selvästi myös nuorisotyön saralta. Kirkon byrokraattisuuteen ja työmuotojen kankeuteen kohdistunut arvostelu oli osittain oikeutettua, minkä vuoksi 1960-luvun alusta lähtien kirkossa käynnistettiin useita lainsäädännön ja toimintaorganisaation uudistamishankkeita. Toisaalta yhteiskunnan ja kirkon sekularisoituminen johti vastareaktioon, joka ilmeni voimakkaimmin niin sanotun viidennen herätysliikkeen eli uuspietistisen liikkeen aktivoitumisena. Liike organisoitui kirkon sisällä ylioppilas-, koululais- ja kansanlähetykseen, jotka toimivat kirkollisina järjestöinä. Joissain tapauksissa tämä merkitsi paluuta vuosisadanvaihteen yhdistyskristillisyyden ihanteisiin.¹¹⁶

Jo 1950-luvulla alkanut ”pieni murros” oli kehittynyt vuosikymmenen vaihteessa yhä suuremmaksi. Yhteiskunnallisen murroksen voimakkuuteen vaikuttivat muun muassa jatkuva muuttoliike maalta kaupunkiin eli

---

¹¹⁴ Murtorinne 1995, 289–292, 295.

¹¹⁵ Huotari 1981, 58–59; Murtorinne 1995, 318–319. Lisää Tiililän elämästä ja toiminnasta kts. Junkkaala 2004.

¹¹⁶ Heikkilä 1980, 33; Murtorinne 1995, 319.

kaupungistuminen, suurten ikäluokkien vaikutus sekä kaupungeissa laajalti nähty yleinen elintason kasvu. Yhteiskunnallinen murros näkyi myös Vanhankirkon nuorisotyössä, etenkin rippikoulujen ja rippikoululeirien järjestämisessä ja nuorten määrässä. Rippikoululeirit olivat uusi ja selkeästi tehokkaampi tapa hallita suuria nuorisomääriä. Myös leirien kokonaismäärä oli hyvin korkea. Vanhankirkon nuorisotyön kannalta 1960-luvun alun määrällinen kehitys sekä nuorten osallistuminen myös muuhun seurakunnan toimintaan nähtiin kuitenkin hyvin positiivisena, vaikka suuret nuorisojoukot nähtiinkin yleensä ongelmana Helsingin seurakunnissa. Kesäkeskus Merilä oli hyvin keskeinen Vanhankirkon seurakunnan nuorisotoiminnan paikka, joka näkyi todella suurissa vierailumäärissä. Merilän suosiota ja aktiivista käyttöä alleviivasi se, että sen suosio ei laskenut, vaikka suuret ikäluokat vanhenivat ja siirtyivät pois nuorisotoiminnan piiristä.

Murrosta ja vastakkainasettelua näkyi myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sisällä. Käytännössä uskansasankirkollisen eli kirkon sosiaalista vastuuta korostavan, suuntauksen ja uuspietistisen näkemyksen omaavat olivat vastakkainen. Uuspietistisiä piirteitä korostaneet ajattelivat, että kirkon suuntaamisella maailmaan ja sen ongelmiin voisi olla kohtalokkaita seurauksia kristinuskon ytimen kannalta. Osa uuspietistisen suuntauksen kannattajista näki, että sosiaalisiin ongelmiin keskittymisen ohella kirkko menettäisi otettaan sen tärkeimmästä tehtävästä, eli evankeliumin julistamisesta. Kirkollisen murroksen vaikutukset eivät kuitenkaan juuri näkyneet Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön toiminnassa 1960-luvun alkupuolella. Toisaalta oli selvää, että esimerkiksi nuorisorovasti Heimer Virkkusella oli monia yhteyksiä uuspietistiseen liikkeeseen.

3.2 Nuorisoherätys ja erityisnuorisotyön alku

3.2.1 Piispa Simojoen tilannearvio ja nuorisotyön elpyminen

Siirryttäessä 1960-luvun puoliväliin Suomen kirkon sisäisen tilanteen polarisoituminen alkoi näkymään käytännössä laajemmin. Ensimmäiset merkit uuspietistisen herätysliikkeen aktiivisuudesta näkyivät kristillisessä ylioppilasliikkeessä. Jo aiemmin 1960-luvun alkupuolella ylioppilasliikkeen taholla alkoi ilmetä kiinnostusta maailmanlaajuisiin yhteiskunnan ongelmiin. Samalla myös joitakin pelastukseen liittyviä perinteisiä käsityksiä jätettiin uusien näköalojen alle. Tämä johti herätyskristillistä linjaa edustavien ryhmien

hakeutumista Urho Muroman ja Raamattuopiston ympärille. Seurauksena perustettiin Suomen Evankelis-luterilainen Ylioppilaslähetys (SEY, nykyisin OPKO eli Suomen Evankelis-luterilainen Opiskelija- ja Koululaislähetys) vuonna 1964. Ylioppilaslähetysten tärkeimpiä toimijoita olivat muiden muassa pääsihteeri Juhani Lindgren sekä pastorit Olavi Peltola ja Raimo Mäkelä. Ylioppilaslähetysten piirissä oli vallalla voimakas lähetysnäkemys, jonka pohjalta suuntauduttiin lähiympäristön lisäksi myös muuhun maailmaan. Samoihin aikoihin keskustelua käytiin myös kirkollisen lapsityön tavoitteista. Perinteisen kirkollisen nuorisotyön rinnalle muodostui sitä kritisoiva Suomen Evankelis-luterilainen Nuorisolähetys (SENL), joka perustettiin vuonna 1965.¹¹⁷

Samalla Suomen yhteiskunnallinen murros oli syventymässä, sillä aatteellis-poliittisissa keskusteluissa asetettiin monet perinteiset arvot ja instituutiot kyseenalaisiksi. Samoin kävi myös Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle. Keskustelun voimakkuuteen vaikuttivat erityisesti television ja radion roolin korostuminen tiedonvälittäjänä ja mielipiteenmuokkaajana Suomen sanomalehdistön rinnalla. Uusien medioiden kärjessä olivat nuoret, sotaa kokemattoman polven, edustajat sekä tietyt poliittiset ja aatteelliset ryhmät. Kirkkoa kritisoitiin myös sisältäpäin, sillä nuorten kristittyjen ja pappien keskuudesta nousi henkilöitä, jotka asettuivat tukemaan uusia sosiaalisia uudistusohjelmia sekä kirkon rakenteiden ja tavoitteiden uudistamista. Nuoren polven kirkkokritiikkiä kärjisti erityisesti Hannu Salaman vuonna 1964 julkaistu *Juhannustanssit*-romaani, joka synnytti julkisen kiistan. Kiistassa kirkon ja oikeuslaitoksen sekä nuorten polven käsitykset joutuivat keskenään ristiriitaan. Monet nuorista katsoivat, että kirkon ja erityisesti arkkipiispa Martti Simojoen arvostelu sekä sen synnyttämät oikeustoimet romaania ja kirjailijaa kohtaan kertoivat vain yhteiskunnan valtakulttuurin ja sen instituutioiden itsepuolustuksesta. Kasvava kirkon kritisointi näkyi muuallakin, esimerkiksi *Kotimaa*-lehden ja *Ylioppilaslehden* välillä käydyssä sanasodassa.¹¹⁸

Martti Simojoki oli muutenkin hyvin näkyvä hahmo kirkon murrosvuosien ajoilta. Simojoki toimi muun muassa Helsingin hiippakunnan piispana vuosina 1959–1964, jolloin hän suoritti 29 piispantarkastusta Helsingin seurakuntiin vajaan viiden vuoden aikana. Simojoki pyrki tarkastuskierroksillaan jatkuvasti kysymään, mikä merkitys kristillisellä uskolla ja kirkolla oli alueen ihmisille.

¹¹⁷ Huotari 1981, 59–60; Auranen 2015, 33.

¹¹⁸ Murtorinne 1995, 295–296; Heikkilä 1980, 33.

Mikä oli kristillisen kirkon tehtävä nopeasti muuttuvassa ja maallistuvassa yhteiskunnassa? Miten seurakunnat voisivat ottaa tilanteen huomioon ja täyttää lähetystehtävänsä omassa toimintaympäristössään? Piispalla oli käsitys, että Suomen kirkko oli saanut sotavuosien jälkeen elää ja kehittyä ulkoisesti rauhassa, mutta tilanne tuntui olevan muuttumassa.¹¹⁹

Kirkon tilanne oli todella muuttumassa, sillä myös kirkon viisivuotiskertomuksessa vuosilta 1962–1966 kuvaillaan, että maailma, mukaan lukien perinteinen suomalainen yhteiskunta, oli muuttumassa nopeammin kuin koskaan. Myönteisiä kokemuksia saatiin muun muassa siitä, että kirkon työtä oli saatu tehdä ulkoisesti suotuisissa olosuhteissa. Samoin perinteinen julistus- ja kasvatustoiminta, sakramentin hoito, diakonia ja kirkkomusiikki säilyttivät asemansa kirkon toiminnan pääosassa. Viisivuotiskaudella iloittiin myös leiririppikoulujen yleistymisestä. Myönteisten ja ilahduttavien piirteiden lisäksi kirkko kohtasi kuitenkin myös monia haasteita, jotka pakottivat kirkon pysähtymään ja pohtimaan tilannetta. Kirkossa havaittiin, että sitä ympäröivässä ilmapiirissä oli tapahtumassa muutosta kielteiseen suuntaan. Perinteisten kristillisten elämänarvojen ja kirkon kritisointi oli selkeästi yleistynyt, jota vauhdittivat esimerkiksi televisiossa ja radiossa esitetyt mielipiteet. Viisivuotiskertomuksessa oltiin huolestuneita myös kristillisen elämän ja toiminnan hajaantumisesta. Esimerkiksi kristillinen ylioppilasliike oli tämän kauden aikana hajaantunut ja uuspietismi radikalisoitunut. Kirkon ulkoisten ja sisäisten olosuhteiden muuttuminen loivat kirkolle tarpeen tilanteen seuraamiselle ja siihen reagoimiselle. Kertomuksen kirjoittajien mukaan yhä oli tarpeellista selvittää uskon ja kristillisen elämän perusteita, mutta samalla oli tutkittava uusia työmahdollisuuksia.¹²⁰

Piispa Martti Simojoki oli aiemmin urallaan perehtynyt Mikkelin seudun muuttotappioiseen alueeseen, mutta Helsinkiin siirtyessään hän huomasi muuttoliikkeen toisen puolen. Piispa otti urbaanit väestönmuutokset ja niiden seuraukset kaikkein keskeisimmäksi haasteeksi hiippakunnalle. Kysymys oli sekä ulkoisista muospaineista seurakuntaorganisaatiolle sekä suuremmasta yhteiskunnallisesta muutosprosessista. Keskeisen ongelman muodostivat alueen sisäiset väestöliikkeet sekä jatkuva väestörakenteen muutos. Tämän takia Simojoki piti erityisen tärkeänä, että seurakuntien papisto perehtyisi oman

---

¹¹⁹ Seppo 2013, 378–380; Lauha 2015.

¹²⁰ Arhinmäki, Haapanen & Tarvainen 1968, 194–196.

alueensa väestörakenteeseen ja sen muutoksiin. Esimerkiksi Vanhankirkon seurakunnan piispantarkastuksessa käytiin huolellisesti läpi muuttoliikkeen suunta esikaupunkiin ja keskusteltiin väestörakenteesta. Piispa oli selvillä siitä, että Vanhankirkon seurakunta ja tuomiokirkkoseurakunta olivat niin sanottuja city-seurakuntia. Tämä merkitsi sitä, että alueiden asuntoja muutettiin liikehuoneistoiksi samaan aikaan kun työliikenne loi tilanteen, jossa seurakunnan alueella liikkui päivisin paljon enemmän ihmisiä kuin alueella varsinaisesti asui. Simojoen mukaan kyseisten seurakuntien velvollisuudetkin määräytyivät niiden city-luonteen mukaan. Vastuu tuli ottaa myös alueella päivisin liikkuvista ihmisistä.¹²¹

Martti Simojoki halusi myös vaimentaa suuriin ikäluokkiin kohdistunutta kritiikkiä. Vuonna 1960 kaikkiaan alle 15-vuotiaita nuoria ja lapsia oli Suomessa noin 1,3 miljoonaa, joka käsitti yli kolmanneksen koko väestöstä. Simojoki oli mukana useissa kokouksissa, joissa suurista ikäluokista puhuttiin pahana ja pelottavana asiana. Hän kuitenkin kommentoi tilannetta seuraavasti:

Nämä ovat niitä nuoria, joita me olemme rukoilleet, niitä, jotka Jumala on meille antanut. Heihin kätkeytyy tavaton voima, tavattomat mahdollisuudet. Nyt on meidän mahdollisuutemme palvella heitä, ottaa ajasta vaarin ja uhrata jotakin nuoren polven hyväksi. Meidän kansamme kallein pääoma on sen nuorisossa.¹²²

Piispan kuva Helsingin nuorisosta ei kuitenkaan ollut mustavalkoinen, vaikkakin hänen asenteensa tuntui olevan monissa nuorisoon liittyvissä asioissa muita ymmärtäväisempi. Simojoki näki, että suurten mahdollisuuksien lisäksi nuorisokysymyksessä oli toinenkin puoli. Vanhankirkon seurakunnan piispantarkastuksen yhteydessä hän vieraili myös alueen tarkkailuluokilla. Kokemukset huonoista tiloista ja vaatteista sekä rakkaudettomuudesta sai Simojoen kriittiseksi. Simojoki kuvaili mahdollista tulevaa tilannetta:

Minä pelkään, että jos kehitys saa mennä siihen, mihin se on mennyt monin askelin parin kolmen vuoden kuluessa, niin tähän kaupunkiin kasvaa nuoriso, joka kaataa ne alttarit, joita me olemme koettaneet hoitaa. Siellä kasvaa kapinallinen kansa. Siitä kehityslinjasta tulee rangaistus, johon me olemme ajautumassa parhaillaan, ellei sitä saada estettyä.¹²³

Piispa ei siis ollut täysin sinisilmäinen nuorisokysymyksen edessä, vaan tiedosti myös tilanteen riskit. Jos Helsingin nuorison tarpeita ei hoidettaisi kunnolla,

---

¹²¹ Seppo 2013, 388–392.

¹²² Seppo 2013, 395–396.

¹²³ Seppo 2013, 403–405.

tulevaisuus näyttäisi hyvin synkältä.

Suomen kirkon ja Helsingin nuorison tilanne näyttivät molemmat olevan kärjistymässä. Kirkon sisäinen ja ulkoinen murros näkyi keskustelussa ja käytännössä. Sisäistä tilannetta väritti uskansasankirkollisen ja uuspietistisen suuntausten polarisoituminen, kun taas ulkoisen tilanteen kannalta vaikutti siltä, että perinteisten kristillisten ja kirkollisten arvojen ja toimintamuotojen kritisointi oli lisääntymässä huomattavasti. Myös Helsingin nuorisokysymys vaatisi seurakuntien työntekijöiltä paljon. Tätä mieltä oli myös piispa Martti Simojoki, joka valittiin Turun ja Suomen arkkipiispaksi vuonna 1964. Suurien nuorisojoukkojen tarpeisiin vastaaminen vaati seurakunnilta tilanteeseen sopeutumista ja paljon työtä. Seuraavaksi esittelen Vanhankirkon seurakunnan ja sen nuorisotyön kehitystä 1960-luvun puolivälissä.

Vuosi 1964 oli Vanhankirkon nuorisotyössä merkityksellinen monin tavoin. Seurakuntaelämän kannalta merkittävin tapaus oli Ruoholahden kappelikirkon valmistuminen, joka mahdollisti seurakunnan työn tekemisen myös Ruoholahden laajassa kaupunginosassa. Seurakuntatyöhön vaikutti myös keskustasta kaupungin ulkolaidoille suuntautunut muuttoliike, jonka seurauksena seurakunnan jäsenmäärä laski. Tästä huolimatta Vanha kirkko säilytti asemansa, sillä jumalanpalvelustilastoissa nähtiin selvää kehitystä. Todennäköisesti suurin muutos nuorisotyön aiempiin vuosiin ja 1960-luvun alkuun oli Lauri Kruusin väistyminen nuorisotyön johtajan virasta. Tilalle valittiin Raimo Mäkelä, jonka myös seurakunnan kirkkoherra Heimer Virkkunen tunsu ennalta.¹²⁴

Muutos aiempaan oli huomattava siksi, että nuorisotyön linja muuttui Raimo Mäkelän tulosta lähtien selkeästi herätyskristillisempään suuntaan. Lauri Kruusin suuntautumisesta uskansasankirkolliseen tai herätyskristilliseen suuntaan ei ollut tarkkaa tietoa, mutta hänen taustansa olivat ilmeisesti evankelisessa liikkeessä ja SLEY:ssä. Toisaalta esimerkiksi Arja Melamies muisti Lauri Kruusin Suomen Kristillisen Ylioppilasliiton järjestämiltä kristillisiltä teinipäiviltä. On kuitenkin vaikea sanoa, kuinka leimalliset yhteydet Kruusilla todella oli SKY:oon tai SLEY:een.¹²⁵

Myös Raimo Mäkelä oli huomannut Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön linjan muutoksen. Mäkelän mukaan linja ei ollut häntä ennen herätyskristillinen, joten muutos tapahtui vasta hänen aikanaan. Esimerkiksi hänen

---

¹²⁴ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1964, 3; Mäkelä 22.2.2019.

¹²⁵ Mäkelä 22.2.2019; Melamies 27.2.2019.

kanssaan aluksi työskennellyt Anneli Janhonen ei ollut edustanut herätyskristillistä linjaa. Vaikka Lauri Kruusin taustat olivat evankelisessa liikkeessä ja Suomen Luterilaisessa Evankeliumiyhdistyksessä, hän ei kuitenkaan vaikuttanut erityisen herätyskristilliseltä. Tästäkin johtuen nuorisotyön linja koki niin suuren vaihdoksen herätyskristillisempään suuntaan, että osa aikaisemmin nuorisotoiminnan piirissä olleista nuorista lopetti toimintansa Vanhankirkon seurakunnassa, samalla kun toiset sopeutuivat uuteen linjaan. Toisaalta osa näistä nuorista saattoi lopettaa osallistumisensa toimintaan luonnollisista syistä, kuten vanhenemisesta ja opiskelu- tai työelämään siirtymisestä. Joka tapauksessa myös Vanhankirkon nuoret selkeästi huomasivat nuorisotyön linjan muutoksen. Raimo Mäkelän rooli Vanhankirkon nuorisotyössä oli keskeinen. Nuorisotyötä varten oli yksi papiston apulainen eli Raimo Mäkelä sekä yksi naisteologi, joka oli vuoteen 1965 asti Anneli Janhonen, jonka virkanimike muuttui myöhemmin lehtoriksi. Mäkelä piti huolta nuorisotyön johdosta, ja lehtori oli hänelle tasavertainen työtoveri. Raimo Mäkelän aloittaessa Vanhankirkon seurakunnassa, Anneli Janhonen pyysi häntä johtamaan nuorisotyötä ja näin tapahtui.¹²⁶

Raimo Mäkelällä ja Arja Forssilla oli työssään suuri vapaus toteuttaa omia ideoitaan. Työntekijöiden mielestä työ oli ongelmatonta, helppoa ja innostavaa. Arja Melamies kuvasi, että haasteitakin oli ja ajoin työ oli raskasta. Esimerkiksi rippikoululeirit kestivät 1960-luvulla vielä kaksi viikkoa, joten kaksi peräkkäistä leiriä tarkoitti kuukauden tauotonta työtä. He tekivät suunnitelmat lukukausittain, jossa apuna toimi nuorten parlamentti. Parlamentissa oli kahdeksan nuorta, jotka nuoret saivat itse valita keskuudestaan. Nuorten muodostama parlamentti auttoi tuomaan esiin myös nuorten omia toimintaehdotuksia. Muut työntekijät toivat suurta kannustusta ja etenkin kirkkoherra Heimer Virkkunen oli hyvin kiinnostunut nuorisotyöstä. Virkkunen oli itse ollut Suomen ensimmäisenä nuorisopappina samassa seurakunnassa, joka lisäsi hänen innostustaan. Virkkunen vieraili joka kerta Merilän rippikoululeireillä, jossa hänellä oli tapana kertoa ”kristillisiä seikkailuja mailta ja meriltä”. Kirkkoherra oli tuolloin jo eläkeiässä, mutta sai yhä hyvin kontaktin nuorisoon. Heimer Virkkusella oli täysi luottamus seurakuntansa nuorisotyöntekijöihin. Virkkunen oli halunnut valita Mäkelän kyseisen virkaan, ja he tunsivat toisensa entuudestaan.¹²⁷ Nuorten parlamentin apu nuorisotyön suunnittelussa kertoi nuorten omasta innostuksesta, aktiivisuudesta ja

¹²⁶ Mäkelä 2015, 74; Mäkelä 22.2.2019.

¹²⁷ Mäkelä 22.2.2019; Melamies 27.2.2019.

vastuun kantamisesta.

Vuosi 1964 oli edelleen vilkas rippikoulujen osalta. Kouluja järjestettiin kymmenen ja oppilaiden yhteismäärä oli edelleen suuri, 308. Raimo Mäkelä ehti pitää kyseisen vuoden aikana vain kaksi rippikoulua, sillä hän oli juuri tullut seurakuntaan. Kokonaisuudessaan erilaisia nuorten tilaisuuksia järjestettiin 184, joihin osanottajia oli noin 420. Rippikoulun käyneitä nuoria nuorisotoiminnan piirissä oli noin 120. Merilä oli edelleen hyvin vilkkaassa käytössä, varsinkin kesäaikoina.¹²⁸

Vuoden 1965 aikana seurakunnassa juhlittiin itsenäisen Vanhankirkon seurakunnan kymmenenvuotispäiviä. Virkkunen nosti vuosikertomuksessa esiin kolme kymmenvuotiskauden merkittävintä tapahtumaa. Ensimmäisenä hän mainitsi Bullan saneerauksen, joka antoi entistä paremmat mahdollisuudet seurakuntatoiminnalle. Toiseksi Virkkunen nosti esiin Merilän kesäkodin, joka oli osoittautunut hyvin tehokkaaksi seurakuntatyön keinoksi. Kolmantena asiana kirkkoherra iloitsi Ruoholahden kappelikirkon ja seurakuntakodin valmistumisesta. Vuoden 1965 aikana toteutettiin keskusrekisterin toimesta muutos, jonka seurauksena useat tuhannet seurakunnan jäsenet joutuivat siirtymään muihin seurakuntiin muuton takia. Vanhalla kirkolla oli kuitenkin edelleen city-asema, jonka takia toiminnan kävijämäärät olivat edelleen hyvällä tolalla. Seurakunnan väkiluku laski, mutta jumalanpalveluksissa käyvien määrä oli nousussa, joka tarkoitti suurta suhteellisen nousun kasvua. Esimerkiksi kokeiluna aloitetut päivä- ja ruuhka-ajan hartaudet osoittautuivat niin suosituiksi työmuodoiksi, että niistä päätettiin tehdä vakinaisia. Vuonna 1965 tapahtui myös nuorisotyön kannalta merkittävä työntekijävaihdos. Anneli Janhonen siirtyi lehtorin virastaan muihin tehtäviin, ja tilalle tuli Arja Forss. Raimo Mäkelä ja Arja Forss tunsivat toisensa ennalta, sillä Forss oli Mäkelää vuotta nuoremmalla teologivuosiluokalla.¹²⁹

Samana vuonna 1965 rippikoululaisten määrä oli yhä laskussa verrattuna suurten ikäluokkien aikaisiin rippikouluihin. Rippikouluja järjestettiin kuitenkin yksitoista, jonka avulla saatiin ainakin pienennettyä ryhmäkokoja. Rippikoulun kävijöitä oli vuoden aikana yhteensä 294. Nuorten tilaisuuksia järjestettiin yhteensä 175, joihin osanottajia oli 296. Lisäksi nuoret olivat tehneet retkiä esimerkiksi Turun tuomiokirkkoseurakuntaan ja Tampereelle valtakunnallisille

---

¹²⁸ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1964, 5–8.

¹²⁹ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1965, 3, 14.

nuorten herätyspäiville. Vuoden aikana pidettiin neljä päivää kestänyt nuorisoaktio, jonka aikana nuorisotyöntekijät vierailivat lähikouluissa kaikilla teiniluokilla. Aktion aikana pidettiin iltaisin neljä nuorisokokousta, joita johti pastori Matti Haataja. Nuorisotyöntekijät pitivät myös aamuhartauksia lähikouluissa.¹³⁰ Osanottajien määrä oli tippunut huomattavasti edelliseen vuoteen verrattuna, jolloin nuorten tilaisuuksiin osallistuneiden kokonaismäärä oli yli neljän sadan. Määrän lasku saattoi olla yhteydessä nuorisotyön linjan muutokseen, jonka seurauksena osa nuorista siirtyi pois toiminnasta. Toiseksi kyseessä oli todennäköisesti myös keskusrekisterin tuottama uudistus, jonka mukaan muualla asuvien piti liittyä oman alueensa seurakuntaan. Täten myös osan aiemmista Vanhankirkon nuorista oli mahdollisesti pakko vaihtaa seurakuntaa.

Vuoden 1966 aikana Vanhankirkon seurakunnassa havaittiin monenlaisia muutoksia. Kirkkoherra Virkkunen mainitsee vuosikertomuksessa, että kyseinen vuosi oli seurakunnan elämässä sisäisen kasvun ja rakentamisen sekä myös ulospäin suuntautuvan toimeliaisuuden aikaa. Vanhankirkon seurakunnan jumalanpalvelukset olivat edelleen suosittuja. Esimerkiksi osanotto päiväjumalanpalveluksiin oli kasvussa, mikä oli yllättävää, sillä muuttoliike oli suuntautunut keskustan alueelta kaupungin laiduille jo useita vuosia. Seurakunnan city-asema vaikutti kuitenkin todennäköisesti niin, että monet työssäkäyvät osallistuivat Vanhankirkon tilaisuuksiin. Heimer Virkkunen oli kuitenkin huomannut alueen maallistumisen ja hengellisten arvojen väheksymisen yleisellä tasolla. Tästä huolimatta Virkkunen kirjoitti vuosikertomuksessa seuraavasti:

Merkillepantava piirre on seurakuntamme nuorisotoiminnan elpyminen, mikä lähinnä on luettava innokkaiden ja taitavien nuorisotyöntekijäimme ansioksi. Niin arkaluontoista kuin onkin puhua nuorisoherätyksestä, emme kuitenkaan voi kieltää sitä, etteikö tällaista Jumalan työtä olisi selvästi havaittavissa nuortemme parissa.¹³¹

Tämä tarkoitti sitä, että huolimatta alueen yleisestä hengellisten arvojen väheksymisestä ja maallistumisesta, Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyössä havaittiin selkeää nuorisoherätystä.

Tutkimusten mukaan 1960-luvun puolivälissä Helsingin seurakuntien nuorisotyö eriytyikin aikaisempaa selvemmin eri linjoille. Evankelioimisliikkeiden nousu vahvisti herätyskristillisyyttä osassa seurakuntien

¹³⁰ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1965, 5, 9.

¹³¹ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1966, 3.

nuorisotyötä. Kyseisellä taholla avauduttiin ulospäin nuorison evankelioimisen hengessä. Linjojen jakautuminen näkyi laajemminkin myös koko Suomen kirkon tasolla. Uuspietistisen liikkeen muotoutuminen omiksi järjestöikseen ja herätysliikkeen kasvu kytkeytyi läheisesti 1960-luvun ilmapiiriin ja tapahtumiin. Yhteiskunnallinen kuohunnan, kirkon ja kristillisen arvomaailman voimakkaan kritiikin sekä uuskansankirkollisten ajankohtaisten uudistusten pyrkimysten vastapainoksi viides herätysliike halusi painottaa henkilökohtaisen uskon ja kääntymyskokemuksen merkitystä.¹³² Vastaava ilmiö alkoi pian näkyä myös Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyössä.

Nuorisoherätys näkyi hyvin muun muassa nuorten tapahtumien ja niiden jäsenmäärien kasvussa. Vuonna 1966 Vanhankirkon seurakunnan nuorten tilaisuuksia järjestettiin kokonaisuudessaan jopa 200, joiden yhteinen osallistujamäärä oli noin 458 nuorta. Kasvu oli huomattava viime vuoden vastaavaan jäsenlukuun, joka oli 296. Tammikuussa 1966 otettiin käyttöön myös uusi työmuoto, joka oli nuorten varttikirkko. Tapahtuma järjestettiin kerran viikossa, keskiviikkoisin kello 21. Tapahtumaa edelsi joka kerta nuorten kadulta kutsuminen, joka käytännössä tarkoitti sitä, että nuorisotyöntekijä ja ryhmä nuoria pyysivät kadulla vastaan tulevia nuoria ottamaan osaa illan tilaisuuteen. Varttikirkkojen osanottajamäärä oli kasvanut nopeasti yhden vuoden aikana. Yhteensä varttikirkkoja pidettiin 32 ja jäsenmäärä pysyi keskimäärin 70 nuorena. Merkittävää nousua nähtiin myös lauantaisten nuorisokokousten jäsenmäärissä. Aikaisempaan vuonna määrä pysyi noin 52 jäsenessä, kun taas vuoden 1966 vastaava luku oli noussut 75 nuoreen.¹³³

Erityisesti vuoden 1966 kesä oli selkeä Vanhankirkon nuorisotyön suunnan käännekohta. Kyseisen kesän jälkeen nuorisojoukot alkoivat olla huomattavasti suurempia. Esimerkiksi rippikoululeireillä olleet nuoret jäivät aktiivisemmin mukaan seurakunnan toimintaan, jonka lisäksi uusia jäseniä tuli muualtakin. Osa Vanhankirkon nuorista tuli omakohtaiseen uskoon jo rippileirien aikana. Yksi todennäköisesti vaikuttanut tekijä olivat myös nuorisotyöntekijöiden järjestämät nuorisoaktiot, joiden aikana vierailtiin alueen lähikouluissa. Mäkelän mukaan nuorisotoiminnan elpyminen näkyi määrällisesti, hengellisesti ja toiminnallisesti. Määrällisen kasvun ja uusien toimintamuotojen lisäksi

---

¹³² Huotari 1980a, 193; Murtorinne 1995, 321.

¹³³ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1965, 9; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1966, 9; Mäkelä 22.2.2019.

nuorisotyöntekijät havaitsivat nuorissa ”uskoon tulemista”. Arja Melamies kuvaili, että nuoret olivat kiinnostuneet Raamatusta ja kristinuskon keskeisistä kysymyksistä. He halusivat myös löytää henkilökohtaisen uskon, josta he tahtoivat kertoa muillekin. Nuorison keskuuteen syntyi raamattupiirejä, ja nuoret ottivat yhä enemmän vastuuta toisistaan ja nuorten iltojen ohjelmista. Mäkelän mukaan tehokkaimmat kutsijat Vanhankirkon nuorisotoimintaan olivat juuri nuoret itse. Herätyksen hengellisestä puolesta kertoo myös lauantaisten nuorisokokousten suosio. Kokoukset olivat erittäin hengellissävytteisiä, eikä iltojen aikana järjestetty leikkejä tai muuta ohjelmaa hengellisten puheiden ja laulujen lisäksi. Vuoden 1966 toiminnan elpymisen vaikutukset näkyivät erityisesti vuoden 1967 Vanhankirkon nuorisotyön tilastoissa. Nuorisokokouksia järjestettiin 27 kertaa, mutta jäsenmäärä oli noussut jo yli sataan nuoreen. Määrä oli siis lähes kaksinkertainen verrattuna esimerkiksi vuoteen 1965. Kaikkien nuorten tapahtumien yhteismääräkin kasvoi edelleen. Vuonna 1967 kaikkien tapahtumien yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 568, joka jälleen oli lähes kaksinkertainen luku verrattuna vuoden 1965 vastaaviin tilastoihin.¹³⁴

Kesäkeskus Merilällä oli keskeinen merkitys toiminnan elpymisen kannalta. Esimerkiksi Merilän vieraskirjat, joihin oli tarkoin merkitty kaikki kävijämäärät, osoittivat vuosina 1966–1967 selvää käytön aktiivisuuden kohoamista. Vuoden 1965 Merilän leiripäiviä oli yhteensä 7891, joista 4188 oli nuorille järjestettyjä. Vuonna 1966 yhteismäärä oli noussut 8384 leiripäivään, joista nuorille järjestettyjä oli 4380. Mäkelä kuitenkin mainitsi, että toiminnan elpymisen käännekohta oli erityisesti vuoden 1966 kesä. Toiminnan elpymisen vaikutukset näkyivät hyvin Merilän kesäkodin tilastoissa vuodelta 1967, jolloin kaikkien leiripäivien määrä oli jo 8999, joista nuorien osuus oli 4753. Määrissä oli tapahtunut siis selvää kohoamista edellisiin vuosiin verrattuna.¹³⁵

Vanhankirkon nuorisotyön toiminta oli siis selvästi elpynyt erityisesti vuoden 1966 kesästä lähtien. Toisaalta koko 1960-luvun taustalla oli perinteisten kristillisten arvojen, instituutioiden ja auktoriteettien kritisointia. Maallistuminen ja perinteisten arvojen laiminlyönti ei kuitenkaan juuri näkynyt tänä aikana seurakunnan nuorisotyössä ainakaan Raimo Mäkelän mukaan. Työntekijöille riitti, että nuorisotoiminnalla yritettiin tavoittaa niin monia nuoria kuin

---

¹³⁴ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1967, 8; Mäkelä 2015, 70; Mäkelä 22.2.2019; Melamies 27.2.2019.

¹³⁵ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1965, 10; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1966, 10; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1967, 11; Mäkelä 22.2.2019.

mahdollista. Nuoret varmasti huomasivat arvomaailman muutoksen kodeissaan, kouluissaan ja kavereissaan, mutta tämä ei juuri tullut nuorisotyössä esille. Ympäröivän yhteiskunnan kuohunta näkyi lähinnä kokousten ja seminaarien aiheissa, mutta ei vaikuttanut häiritsevällä tavalla tehtyyn työhön. Keskusteluita käytiin avoimesti ja hyvässä hengessä, vaikka aihe olikin toisinaan vaikea.¹³⁶ Osaltaan kapinoinnin ja kritisoinnin seurauksena myös herätyskristillisissä suuntauksissa pyrittiin entistä innokkaammin korostamaan niille tärkeitä piirteitä, kuten henkilökohtaista uskoa ja hengellisyyttä, joka näkyi selkeästi myös Vanhankirkon nuorisotyön herätyskristillisessä linjassa. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa tapa, jolla yhteiskunnallinen ja kirkollinen murros näkyi 1960-luvun aikana.

3.2.2 Erityisnuorisotyö vastauksena nuorison ongelmiin?

Helsingin seurakuntien nuorisotyö oli toisen maailmansodan jälkeen saanut yhteiskunnallisia piirteitä, kun sen avulla yritettiin sopeuttaa maalta muuttaneita nuoria uuteen ympäristöönsä. Kodit olivat edelleen ahtaita, jonka seurauksena lapset ja nuoret kuluttivat paljon aikaa kaduilla ja ulkona. Seurakunnat koettivat järjestää asuntojen ahtaudesta kärsiville nuorille parempia vaihtoehtoja, kuin kadulla kuljeskelun. Esimerkiksi Malmin seurakunnassa arvosteltiin kaupungin toimia puutteellisiksi, sillä nuorille ei oltu järjestetty nuorisotiloja. Tämän vuoksi nuoriso kuljeksi kaduilla ja teillä tekemisen puutteen vuoksi. Tilanteen nähtiin johtavan myös nuorisen etääntymiseen seurakunnasta ja kunnollisista arvoista.¹³⁷

Helsingin seurakunnat aloittivat vuonna 1961 erityisnuorisotyön eli jengityön kokeilun vapaaehtoisin toimin. Varsinaisesti jengityö lähti liikkeelle vasta vuonna 1967. Myös Snellmaninkadun erityisnuorisokeskus, Snellu, sai alkunsa vuonna 1968. Snellusta tuli ”vilkkaan ja kokeilevan” toiminnan keskus, joka toisinaan joutui myös epäluulojen kohteeksi. Huhut väittivät, että paikka edistäisi helsinkiläisnuorten huumeidenkäyttöä, josta oli tullut ongelma. Erityisnuorisotyötä kritisoitiin myös siitä, että se ei ollut hengellistä. Snellussa ei järjestetty hartaushetkiä, ei laulettu hengellisiä lauluja, eikä rukoiltu. Uudet nuorisotyön muodot herättivät epäilyksiä toiminnan kirkollisesta sopivuudesta. Jengityö eriytyi siis jo varhain muun seurakunnallisen toiminnan uskonnollisista tavoista. Erityisnuorisotyössä osallistuttiin ahkerasti Helsingin nuorisotyöjärjestöjen yhteistyöelimeen, luotiin suhteita kaupungin

---

¹³⁶ Mäkelä 22.2.2019; Melamies 27.2.2019.

¹³⁷ Antikainen 2006, 138.

nuorisotoimistoon sekä huolto- ja poliisiviranomaisiin. Toiminta siis kytkeytyi monin tavoin myös kaupungin tekemään nuorisonhuoltotoimintaan.

Erityisnuorisotyön piirissä autettiin nuoria, joilla ongelmia esimerkiksi päihteiden, huumeiden, käyttäytymishäiriöiden tai mielenterveysongelmien kanssa. Nuoria toimitettiin psykiatrille, lääkäreille, sairaaloihin, nuorisopoliklinikoille ja lastensuojeluvirastoon. Lisäksi nuorille pidettiin erilaisia ryhmä- ja klubi-iltoja sekä Saapas-katupartiota. Asiakastapaamisten määrät kohosivat 1960-luvun aikana. Vuonna 1970 erityisnuorisotyöntekijät saivat kontaktin yli 10 000 nuoreen.¹³⁸

Erityisnuorisotyötä tehtiin niiden nuorten parissa, jotka eivät oma-aloitteisesti hakeutuneet minkään järjestetyn vapaa-ajan toiminnan piiriin. Nuoria kohdattiin heidän tavanomaisissa oleskelupaikoissaan, ja ajateltiin, että toimintaan osallistuminen helpottuu, kun nuoret oppivat henkilökohtaisesti tuntemaan jonkun seurakunnan tai muun erityisnuorisotyön työntekijöistä. Vielä 1960-luvulla erilaisista nuorten ryhmistä käytettiin negatiivisesti väritynyttä nimeä jengi. Kyse oli kuitenkin lopulta nuorten normaalista ryhmänmuodostuksesta. Ajalle oli ominaista, että nuorison väkivaltaisuus, rikollisuus ja alkoholin käyttö tuomittiin, mutta toisaalta nähtiin, että nuoriso oli yhteiskunnan peili. Syyt olivat usein väkivaltaviihdettä tai alkoholin saatavuutta syvemmällä, esimerkiksi turvattomuudessa, ihmissuhdevaikeuksissa tai huonossa itsetunnossa. Erityisnuorisotyötä tehtiin monin eri tavoin, kuten pitämällä päivystystoimintaa kaduilla, nuorisotoimistoissa sekä kansanjuhilla. Lisäksi erityisnuorisotyön piirissä järjestettiin nuorille avoimien ovien toimintaa ja pienryhmiä keskusteluja varten. Osa nuorista oli ollut myös vankilassa. Heitä varten järjestettiin vankilaryhmiä, joiden tavoitteena oli helpottaa siviiliin paluuta ja selvittää syntyneitä vaikeuksia. Tavallisen seurakunnan nuorisotyöntekijän mahdollisuudet olivat erityisesti keskustelussa ja tapaamistilanteissa. Monesti auttamiseen riitti, että nuori löysi vähintään yhden turvallisen aikuisen.¹³⁹

Jengityöllä ei kuitenkaan tavoitettu kaikkia nuoria. Helsingin nuorten ongelmat ja esimerkiksi huumeiden käyttö näkyivät myös Vanhankirkon seurakunnan nuorisotoiminnassa. Raimo Mäkelän mukaan muun muassa vuoden 1967 huumeaalto alkoi pian näkymään Helsingin kaduilla. Huumeidenkäyttö näkyi työssä heti, sillä he kohtasivat monia huumeita käyttäviä nuoria esimerkiksi

---

¹³⁸ Antikainen 2006, 138–139.

¹³⁹ Alstela 1980, 149–156.

kutsuessaan heitä Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön uuteen nuorisotapahtumaan eli varttikirkkoon. Lisäksi Arja Melamies oli huomannut, esimerkiksi rippileirien aikana, että nuorisolla oli kiinnostusta huumeita kohtaan. Pienellä osalla oli jopa huumekekeiluja.¹⁴⁰

Vanhankirkon krypta saatiin erityisnuorisotyön käyttöön vuonna 1967. ”Luolaan” kutsuttiin ja koottiin ongelmanuoria, jotka oleskelivat keskustan kaduilla ja aseman läheisyydessä, ja heille järjestettiin ohjelmaa. Kyseistä toimintaa, jota voi kutsua katunuorisolähetykseksi tai jengilähetykseksi, johti teologian ylioppilas Juha Väliaho, jonka apuna oli ainakin kaksi muuta työntekijää. Raimo Mäkelä ei osallistunut tähän toimintaan. Toiminta alkoi syksyllä 1967 Vanhan kirkon tiloissa. Viikoittain järjestettiin rukouspiiri ja joka perjantai jengi-ilta.¹⁴¹ Jengilähetysten johdossa toimineet nuoret työntekijät kuvailivat toiminnan tarkoitusta seuraavasti:

Miksi on tarpeen Jengilähetys? Jengimaailmassa elävien nuorten tähden. He ovat iältään nuoria, vain 12–18 vuotiaita. He kokoontuvat baareissa, ”kulmilla”, käytävissä, kaduilla. He haluavat pitää hauskaa ja ottaa ilon irti elämästä. He haluavat elää vapaasti. He haluavat kokea kaiken tästä maailmasta. Monet ovat sen jo kokeneetkin ja pettyneet katkerasti elämään. He sanovat: ”On parempi kuolla viinaan kuin ikävään”. Näitten lapsialkoholistien ja ”tabletoimaanien” määrä kasvaa päivä päivältä. Helsingin nuorista 3000 on kokeillut tavalla tai toisella huumausaineita. Tarkoituksettomuus, tyhjyys, ikävä ja pelko ovat näiden nuorten maailma, jota he pyrkivät pakenemaan huumausaineisiin.¹⁴²

Työntekijät olivat siis nähneet Helsingin nuorten ongelmia laajasti, ja olivat aidosti huolissaan monien tilanteesta. Samaan aikaan monet tuomitsivat kyseiset ongelmanuoret hylkiöiksi. Tämän takia Jengilähetys päätti tarjota ongelmanuorille ainoan ratkaisun eli mahdollisuuden uuteen elämään kristillisen uskon piirissä.¹⁴³

Ongelmanuorten toiminta ei kuitenkaan näkynyt nuorisotyön toiminnassa muutoin kuin jengilähetysten sekä varttikirkkoihin kutsumisen piirissä. Tiedossa oli, että joillain nuorilla oli kotona ongelmia, mutta niistä puhuttiin ainoastaan henkilökohtaisen sielunhoidon puitteissa. Osa Vanhankirkon nuorista oli perheistä, joissa oli kenties tapahtunut avioero, vanhemmilla saattoi olla alkoholiongelmia tai toinen vanhempi saattoi olla kuollut. Nuoret eivät kuitenkaan yleensä tuoneet ongelmia näkyviin eikä niistä usein puhuttu normaalin

---

¹⁴⁰ Mäkelä 22.2.2019; Melamies 27.2.2019.

¹⁴¹ RMA, Jengilähetys – Mikä ja miksi?; Vanhankirkon nuoret, kevät 1968; Mäkelä 22.2.2019.

¹⁴² RMA, Jengilähetys – Mikä ja miksi?.

¹⁴³ RMA, Jengilähetys – Mikä ja miksi?.

nuorisotyön puitteissa. Hyvin pieni osa nuorista kertoi kotona olevista ongelmista suuremman joukon edessä. Henkilökohtaisella sielunhoidollakin oli hyvin tärkeä asema, mutta siihen kuului myös paljon muuta kuin kotien ongelmien käsittelyä. Kynnys henkilökohtaiseen sielunhoitoon oli melko matala. Sielunhoitoon kuului muun muassa rippisynnin päästää ja keskustelua esimerkiksi kotien ongelmista. Työntekijöillä oli kuitenkin hyvin selkeä, realistinen käsitys siitä, kuinka haastavassa ympäristössä nuoret elivät. Osa nuorista on kertonut ongelmistaan vasta ”vanhojen nuorten” myöhemmissä tapaamisissa. He kokivat, että Bulla oli heille ikään kuin toinen koti, kun omissa kodeissa oli vaikeuksia, jotka eivät olleet nuorisotyöntekijöiden tiedossa.¹⁴⁴

Vanhankirkon nuorisotyön herätyskristillinen linja oli moniin Helsingin seurakuntiin verrattuna omaleimaista. Toisaalta joissakin seurakunnissa nähtiin samansuuntaista liikehdintää. Vanhankirkon seurakunta keräsi usein suuremman määrän nuoria kuin muut Helsingin seurakunnat, erityisesti sen city-aseman takia. Seurakunta sijaitsi Helsingin ydinkeskustassa, joka oli muutenkin nuorison ajanviettopaikka. Nuoria osallistuiivat Vanhankirkon nuorisotoimintaan Helsingin laitakaupungin uusista kaupunginosista ja Espoosta saakka. Keskeinen asema asetti vaatimuksia myös nuorisotyön toiminnan laadulle. Raimo Mäkelä piti todennäköisenä, että Vanhankirkon nuorisotyö oli täten myös muihin seurakuntiin verrattuna monipuolisempaa ja kattavampaa. Seurakunnan herätyskristillinen linja ei juuri kohdannut muutospaineita muualta yhteiskunnasta tai kirkon taholta. Muut seurakunnan jäsenet hyväksyivät toiminnan varauksettomasti ja ilman jännitteitä. Mäkelä oli jopa kuullut seurakunnan ulkopuolelta, että Vanhankirkon nuorisotyö oli eräänlainen kirkon näyteikkuna. Luottamuksesta kertoi myös se, että Mäkelä valittiin vuoden 1967 kevään aikana tuomiokapitulin notaariksi virkansa ohella.¹⁴⁵

Vanhankirkon nuorisotyö oli kokenut suuren muutoksen vuosien 1964–1968 välisenä aikana. Muutokseen vaikutti etenkin sekä kirkossa että yhteiskunnassa vaikuttanut murros. Epävakaa yhteiskunnallinen tilanne ja perinteisten arvojen ja instituutioiden, kuten kristillisen uskon ja kirkon, laiminlyönti ja kritisointi synnyttivät uuspietistisessä herätysliikkeessä vastareaktion. Yhteiskunnallisen kuohunnan ja uuskansankirkollisten uudistusten vastapainoksi viidennessä herätysliikkeessä haluttiin edelleen painottaa

---

¹⁴⁴ Mäkelä 2015, 73; Mäkelä 22.2.2019; Melamies 27.2.2019.

¹⁴⁵ Mäkelä 17.3.2019.

henkilökohtaisen uskon ja ratkaisun merkitystä. Suuntausten eriytyminen näkyi myös laajemmin Helsingin seurakuntien nuorisotyössä. Osa seurakunnista vahvasti herätyskristillisyyttä osana niiden nuorisotoimintaa. Ilmeisesti osassa seurakuntia taas panostettiin uskansasankirkollisiin uudistuksiin sekä nuorisotyön sosiaaliseen toimintaan. Elpymisen kannalta suuri merkitys oli myös työntekijöiden ja nuorten omalla aktiivisuudella. Nuoret saivat itse osallistua tapahtumien suunnitteluun ja toteuttamiseen, jonka lisäksi he kutsuivat kavereitaan ja läheisiään liittymään mukaan toimintaan.

Linjojen eriytyminen näkyi selkeästi Vanhankirkon nuorisotyössä. Erityisesti vuoden 1966 aikana työntekijät ja kirkkoherra näkivät, että nuorisotyön toiminta oli elpynyt määrällisesti, hengellisesti ja toiminnallisesti. Vanhankirkon nuorisotoimintaan osallistuneiden määrät kasvoivat parin vuoden aikavälillä 1965–1967 lähes kaksinkertaisiksi. Nuorissa näkyi myös selkeää hengellistä herätystä, joka ilmeni kasvaneena kiinnostuksena Raamattuun, kristinuskon perusasioihin ja -oppeihin, henkilökohtaiseen uskonratkaisuun sekä lisääntyneenä vastuunkantona. Samaan aikaan myös nuorisotyön toimintamuodot monipuolistuivat. Vanhan kirkon city-asema ja helppo saavutettavuus loivat otollisen aseman perustaa nuorten varttikirkko. Se oli lyhyt nuorille suunnattu tilaisuus, jota ennen työntekijät ja nuorisotyön aktiiviset nuoret kävivät pyytämässä kadulla vastaan tulevia nuoria ottamaan osaa tapahtumaan. Helsingin katunuorten ongelmat synnyttivät myös toisen merkittävän erityisnuorisotyömuodon eli jengilähetyksen. Jengilähetyksen tarkoituksena oli saattaa myös katujen nuoret seurakunnallisen nuorisotyön piiriin.

Mielenkiintoista oli, että vaikka Suomen kirkon ulkoisen arvostuksen voitiin nähdä olevan jokseenkin laskussa, Vanhankirkon toiminta oli erityisesti nuorten kohdalla elpymässä. Ilmiö kertoi erilaisten suuntausten eriytymisestä ja polarisoitumisesta. Elpynyttä nuorisotoimintaa ja Vanhankirkon herätyskristillistä linjaa ei kuitenkaan kritisoitu ulkopuolelta. Onnistunutta nuorisotyötä arvostettiin sekä muiden työntekijöiden että kirkon tasolla. Kirkon asenteet sen piirissä toimineita herätysliikkeitä ja niiden edustajien toimintatapoja kohtaan olivat pääsääntöisesti hyväksyviä. Lisäksi on todennäköistä, että Vanhankirkon nuorisotoiminta oli omaleimaista verrattuna muihin Helsingin seurakuntiin. Herätysliikkeiden vaikutus näkyi kuitenkin myös osassa muita Helsingin seurakuntia ja niiden nuorisotyötä. Asian tarkempi selvittäminen vaatisi kuitenkin laajempaa tutkimusta, jossa pitäisi perehtyä seurakuntien nuorisotyöhön kaikilla

Helsingin alueilla 1960-luvun aikana. Joka tapauksessa Vanhankirkon nuorisotoiminta oli vielä 1960-luvun puolivälissä erittäin vireää ja monipuolista.

3.3 Yhteiskunnallisen keskustelun heijastuminen nuorisotyöhön 1960-luvun lopulla

Keskustelu yhteiskunnallisista kysymyksistä oli osoittanut kuumenemisen merkkejä jo ennen Euroopan ”hullua vuotta” 1968. Ilmiön aineellisina edellytyksinä olivat muun muassa nopeasti kohoava yhteiskunnallisen tiedon taso, lisääntyvät kansainväliset tietoliikenneyhteydet sekä yhä useammat järjestöt ja ryhmittymät, jotka pyrkivät aktiivisesti tuomaan esiin jäseniensä mielipidettä yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Selkeänä murroskohtana voidaan pitää juuri vuotta 1968, joka oli niin sanotusti Euroopan ”hullu vuosi”, muun muassa vasemmistolaisen opiskelijaradikalismien puhkeamisen vuoksi.

Vasemmistoradikalismi näkyi Suomessa asti Helsingin yliopiston opiskelijoissakin, vaikkakin vain pienessä vähemmistössä. ”Hullu vuosi” symboloi ajan poliittisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia latauksia, jotka lopulta purkautuivat ja tekivät politiikasta ensisijaisen huomion kohteen. Suomessa koettiin edelleen laajaa ja nopeaa yhteiskunnallista murrosta, jonka seurauksena maatalousvaltainen yhteiskunta muuttui moniarvoiseksi, kaupunkimaiseksi teollisuusyhteiskunnaksi. Vanhat arvot ja normit asetettiin kyseenalaisiksi ja nuoriso tiedosti itsensä omaksi yhteiskuntaluokakseen. Aiemmin 1960-luvulla tapahtunutta nuorisoliikehdintää voidaan kuvata eräänlaiseksi kulttuuriradikalismiksi. Tällöin siinä korostuivat voimakas intellektualismi, vapaat moraalikäsitteet sekä perinteisiä arvoja vastaan hyökkääminen. Arvostelun kohteeksi joutuivat myös perinteiset instituutiot, kuten Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Kyseisen liikehdinnän kärki näkyi etenkin *Ylioppilaslehden* linjassa. Toisaalta taas kirkon yhteiskunnallista toimintaa arvosteltiin herätysliikkeiden taholta. Esimerkiksi uuspietistisessä viidennessä herätysliikkeessä nähtiin, että kirkossa ja yhteiskunnassa oli paljon väärää moniarvoisuutta ja maallistumista.¹⁴⁶

Seuraava vuosi 1969 oli luonteeltaan hyvin värikäs ja tapahtumarikas etenkin kirkon näkökulmasta. Kirkko oli jatkuvasti laajan yhteiskunnallisen keskustelun kohteena, mutta myös kirkko osallistui aktiivisesti tähän

---

¹⁴⁶ Mäkeläinen, Lindqvist & Sihvo 1973, 18–21; Elomaa 1980, 37–39; Kauppinen 1990, 16–17; Mäkelä 2015, 90–91.

keskusteluun. Saman suuntaista aktiivisuutta nähtiin myös kirkon sisäisessä keskustelussa. Kirkon nuori polvi nousi 1960-luvun lopulla voimakkaasti esiin, samoin kuin herätysliikkeitä edustaneet tahot. Suomen kirkko oli sisäisessä kehityksessään muutoksen keskellä. Ajan yhteiskuntaa leimannut vasemmistolainen henki heijastui myös kirkon sisäiseen tilanteeseen, jonka seurauksena kirkon nuorison piirissä nähtiin radikaalia liikehdintää. Radikaali nuoriso vaati kirkon toimintaan ja julistukseen sosiaalieettistä painotusta, kun taas herätysliikkeet korostivat edelleen kirkon pitäytymistä hengellisissä painotuksissaan. Kirkon johto oli usein näiden kahden linjan välimaastossa. Nuoret eivät olleet muutosvaatimuksiensa kanssa yksin, sillä etenkin ekumeniaa puoltaneet tahot kannattivat kirkon sosiaalieettisen aktiivisuuden lisäämistä. Vanhempi väestö ei kuitenkaan ollut vaatimuksissaan yhtä radikaali kuin nuoriso. Kirkon radikaalit joutuivat konfliktiin sekä herätysliiketahojen, että kirkon johdon kanssa. Toisaalta jotkut kirkolliset tahot myös tukivat radikaaleja. Myös kirkon yhteiskunnallinen tilanne oli jossain määrin uhanalainen, sillä kirkon ja valtion yhteyksien erottamista vaatineella vasemmistolla oli poliittinen valta-asema. Monet pitivät myös Yleisradion ohjelmistoa uskonnonvastaisena.¹⁴⁷

Yhteiskunnallinen murros kohdistui kirkon viisivuotiskertomuksen 1967–1971 aikana erityisesti nuorisoon. Toisaalta kirkossa nähtiin, että kehitys on ollut oikean suuntaista, sillä se suuntasi myös poliittiseen vastuuntuntoon ja tiedostamiseen. Täten tulevat sukupolvet olivat avainasemassa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa. Toisaalta kirkossa taas katsottiin, että nuorison keskuuteen oli viety ristiriitoja, jotka eivät sinne kuuluisi. Nämä ristiriidat herättäisivät vastakohtaisuuksia, jonka seurauksena ne vaurioittaisivat nuoria ja vaikuttaisivat negatiivisesti heidän kasvuympäristöönsä. Nuorisomaailmaan vaikuttivat myös alati lisääntyvä kaupallisuus sekä kohoava elintaso. Muodin merkitys, erilaiset nuorisokulttuurit sekä asosiaaliset ilmiöt olivat kirkon viisivuotiskertomuksen mukaan nousussa. Erilaisten nuorisokulttuurien keskinäiset suhteet olivat ajoittain hyvin jännittyneitä. Erityisongelmana pidettiin kasvavaa nuorten ihmisten joukkoa, joka siirtyi kehittyviltä alueilta teollisuuskeskuksiin hakemaan töitä. Samalla kyseiset varttuneemmat nuoret irrottautuivat myös perheestään ja muista sosiaalisista siteistään. Kokonaisuudessaan viisivuotiskertomuksen kirjoittajat arvioivat, että hyvinvoivat yhteiskunnan ihmiset olivat joutuneet henkiseen myllerrykseen, jota leimasivat

---

¹⁴⁷ Unkuri 2000, Tiivistelmä.

kaupallinen kulttuuri, nuorison protestiliikkeet, uskonto, materialismi, sekularismi ja liberalismi. Yhteiskunnan moniarvoisuudesta oli tullut kiistan fakta, samoin kuin kysymykset kansainvälisestä vastuusta olivat tulleet kansan tietoisuuteen jäädäkseen. Yhteiskunnan ja ihmisten eettisen tietoisuuden kehitys nähtiin kirkossa 1960-luvun taitteessa myönteiseksi kehitykseksi.¹⁴⁸

Kirkon herätysliikkeitä leimasi vuosina 1967–1971 perinteisten herätysliikkeiden toiminnan vireä jatkuminen sekä viidennen herätysliikkeen organisoituminen ja nopea kasvu. Uuspietistisen herätyksen organisoitumisesta kertoi erityisesti Suomen Evankelis-luterilaisen Kansanlähetyksen (SEKL) perustaminen. Uuspietistisen herätysliikkeen piirissä oli jo aiemmin ehtinyt syntyä useita järjestöjä jo 1960-luvun alkupuolella. Näissä evankelioimista korostavissa ryhmissä seurattiin ajan yleisen ilmapiirin kehitystä huolestuneina. Sekä epävakaa yhteiskunta että tehtävänsä laiminlyönyt kirkko nähtiin vastustajina. Nämä seikat herättivät kysymyksen yhteisen katto-organisaation luomisesta. Neuvottelut johtivat lopulta tulokseen, jonka myötä järjestettiin SEKL:n perustava kokous vuoden 1967 toukokuussa. Katto-organisaation luomisen aikana ei voitu saavuttaa täydellistä yhteisymmärrystä kaikkien kysymysten osalla, mutta Kansanlähetyksen perustaminen merkitsi viidennen herätysliikkeen lopullista muotoutumista. Kansanlähetyksen toiminta levisi hyvin nopeasti. Vain 35% seurakunnista ilmoitti olevansa sen toiminnan ulkopuolella vuonna 1971. Osa aikaisemmin perustetuista järjestöistä ja paikallisista herätysryhmistä sulautuivat Kansanlähetykseen. Tämä tarkoitti sitä, että Kansanlähetykselle sai heti merkittävän joukon kannattajia ja työntekijöitä. Kansanlähetykselle edusti 1960-luvulle ominaisen tapaan varsin nuorta ikäryhmää. Myös Raimo Mäkelä kuului eri evankelioimisjärjestöjen piirissä toimineeseen nuorten pappien ryhmään, johon kuuluivat myös muiden muassa Juhani Lindgren ja Olavi Peltola. Pääosa aktiivisista Kansanlähetyksen perustajista kuului tähän ryhmään.¹⁴⁹

Kansanlähetykselle syntyi 1960-luvun nuoriso- ja lähetysherätyksen tuloksena. Vastaperustettu Kansanlähetykselle oli ikäjakaumansa perusteella nuorten aikuisten liike, sillä yli puolet sen jäsenistä oli 20–34-vuotiaita. Ensimmäisenä se herätyskristillisyyden aalto ilmeni kristillisessä ylioppilasliikkeessä, joka johti SEY:n perustamiseen vuonna 1964. Ylioppilaslähetykselle liittyi Kansanlähetykseen

---

¹⁴⁸ Mäkeläinen, Lindqvist & Sihvo 1973, 19–21.

¹⁴⁹ Mäkeläinen, Lindqvist & Sihvo 1973, 235–237; Kauppinen 1990, 18, 28; Murtorinne 1995, 320–321; Auranen 2015, 264–265.

vuonna 1967, mutta erosi siitä jo vuonna 1973 ulkoisen paineen laannuttua. Eron taustalla oli voimakkaita hengellisiä ja teologisia eroja, jotka painottuivat erivahvaisina eri henkilöiden kesken. Käytännössä Kansanlähetys kokosi yhteen verraten erilaisia kristillisiä ryhmittymiä, jotka näkivät uhkaavaksi koetussa tilanteessa tarvetta liittyä yhteen. Vaikka Kansanlähetys muodostui suurelta osin aiempien järjestöjen jäsenien pohjalta, se keräsi joukkoja myös liikkeen ulkopuolelta evankelioimistoiminnan välityksellä. Tutkimusten mukaan ollaan arvioitu, että Kansanlähetys sai noin puolet kannattajakunnastaan Raamattuopiston, Helsingin Raamattukoulun ja Kansan Raamattuseuran piiristä ja toisen puolen 1960-luvun nuorisoherätyksistä ja oman evankelioimistoiminnan kautta. Herätyskristilliset evankelioimisliikkeet, eli niin sanottu uuspietistinen herätys tai viides herätysliike, eivät olleet täysin yhtenäisiä, vaikka erityisesti herätyskristillinen näkemys yhdisti niitä. Teoriassa evankelioimisliikkeet voitiin jaotella kolmeen suuntaan, joista ensimmäinen oli Kansanlähetyksen ympärille ryhmittynyt toiminta. Toinen suunta koostui Raamattuopiston ja OPKO:n ympärille, kun taas kolmannen muodosti Kansan Raamattuseura. Suuntien näkemykset ja suhde kirkkoon vaihtelivat.¹⁵⁰

Todennäköisesti myös osa Vanhankirkon nuorista liittyi myöhemmin viidennen herätysliikkeen toimintaan. Raimo Mäkelä omisti listan, jonka sain haastattelumme yhteydessä 22.2.2019. Listasta ilmeni kuinka moni vuosien 1964–1968 Vanhankirkon nuorista päätyi kirkolliselle uralle tai lähetystyöhön. Listassa oli yhteensä 26 henkilöä, joista kymmenen valmistui teologiksi ja ainakin 11 päätyi lähetystyöhön. Kolme heistä päätyi diakoniatyöhön, yhdestä tuli Pelastusarmeijan upseeri ja yksi päätyi työskentelemään kirkon nuorisotyönohjaajana.¹⁵¹ Lista osoitti, että hyvin monet nuoret jäivät kirkolliselle uralle ja täten 1960-luvun nuorisotyöllä todennäköisesti oli pitkäaikaisia vaikutuksia heidän elämäänsä. On kuitenkin hankala sanoa, kuinka moni heistä päätyi esimerkiksi Kansanlähetyksen piiriin. Nuorisoherätyksen merkit näkyivät kuitenkin myös tässä seikassa. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan Vanhankirkon nuorisotyön linjan muutosta ja kehitystä 1960-luvun lopulla.

Vanhankirkon seurakunnan viisivuotiskertomuksessa vuosilta 1966–1970 mainittiin, että kirkonkäynti oli yleisesti ottaen laskemassa. Syyksi mainittiin muun muassa TV:n ja radion vaikutukset yleiseen mielipiteeseen, sekä toisaalta

---

¹⁵⁰ Huotari 1981, 60–63; Heino 1997, 58–61; Auranen 2015, 265; Mäkelä 2015, 86–87.

¹⁵¹ Mäkelä 22.2.2019.

Agricolan seurakunnan perustaminen ja Tempeliaukion kirkon valmistuminen. Kirkkoväki koostui eri yhteiskuntapiireistä, mutta huomattavaa oli edelleen nuorten ja opiskelijoiden määrä, joita oli muihin verrattuna melko runsaasti. Sama ilmiö näkyi myös ehtoollisen vietossa, sillä kertomuksessa mainittiin, että lähes puolet ehtoollisella käyvistä oli nuorisoa ja opiskelijoita. Vanhankirkon city-asema vaikutti edelleen siihen, että suuri osa kävijöistä oli seurakunnan ulkopuolisia. Kirkkoherra arvioi, että yleisesti ottaen ihmisten hengelliset tarpeet olivat ilmeisen suuret erilaisista kielteisistä virtauksista huolimatta. Kielteisillä virtauksilla todennäköisesti tarkoitettiin yhteiskunnan yleistä luonnetta ja kehitystä. Kertomuksessa mainittiin, että kehitykseen kuului muun muassa vieraantumista, maallistumista, materiaalisten arvojen yliarvostusta, elintasokilpailua ja protestihenkeä. Seurakunnan hengellisessä elämässä havaittiin yleisen kirkollisuuden lisäksi monia erilaisia suuntia, kuten evankelisuutta ja uuspietismiä. Evankelioimisliikkeiden vaikutus oli kirkkoherran mielestä melko tuntuva. Yleissuuntaus oli kuitenkin ”kohti raitista kirkollisuutta”.¹⁵² Yleisellä tasolla Vanhankirkon seurakunnan alueella nähtiin siis jonkin verran kielteistä kehitystä. Toisaalta ihmisillä oli myös hengellisiä tarpeita, osaksi johtuen myös yleistyvästä maallistumisesta. Maallistumisen ja materialististen arvojen korostamisen ja niihin liittyvien ristiriitojen myötä osa ihmisistä hakeutui takaisin kirkon piiriin.

Seurakunnassa arvioitiin, että vuosien 1966–1970 aikana sen nuorisotyön piirissä oli noin 130 nuorta, joista 90 oli tyttöjä ja loput poikia. Rippikoulun käyneistä nuorista jäi vuosittain keskimäärin 20–30 uutta jäsentä muun seurakuntatoiminnan piiriin. Käytännössä ohjelmisto jatkui hyvin samanlaisena kuin aiemminkin. Kerran viikossa järjestettiin nuorisokokous, varttikirkko, seminaari, kori- ja lentopalloilta sekä noin kerran kuukaudessa niin sanottu keskusteluilta, jonka lisäksi pidettiin nuorten kuoron harjoitukset kerran viikossa. Vielä kertomuksen kirjoituksen aikana kirkkoherra mainitsi, että seurakunnassa oli saatu edelleen iloita heräävästä nuorisosta.¹⁵³ Tässä mainitut luvut ovat kuitenkin lähinnä vuosilta 1968 ja 1969, sillä aikaisemmin toiminta oli ollut huomattavasti vilkkaampaa. Myös nuorisoherätys oli aiemmin ollut Vanhankirkon seurakunnassa ilmiönä keskeinen, sillä siitä oli erikseen mainittu myös

---

¹⁵² VSA, Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1966–1970, 10–12, 25–27.

¹⁵³ VSA, Vanhankirkon seurakunnan kertomus vv. 1966–1970, 15, 20–21.

vuosikertomuksessa ja muissa lähteissä. Todennäköisesti herätysliikehdintä ei kuitenkaan ollut enää yhtä voimakasta 1960-luvun lopulle tultaessa.

Vanhankirkon seurakunnassa vuonna 1968 koettiin pysähdyttävä tapahtuma juuri ennen työkauden päättymistä. Rovasti Heimer Virkkunen oli sairastunut ja lopulta menehtynyt 29.12.1968. Menetys koettiin yllättävänä ja vaikeana, sillä hän oli palvellut samaa seurakuntaa yli puolet elinvuosistaan. Uudeksi kirkkoherraksi valittiin seurakunnan kappalainen, Tapio Havulinna. Samana vuonna myös Vanhankirkon nuorisopappi, Raimo Mäkelä, siirtyi toisiin tehtäviin. Hänen jatkajakseen valittiin pastori Matti Mäkelä. Arja Melamies jatkoi lehtorin virassaan Matti Mäkelän työparina. Merilä toimi edelleen Vanhankirkon nuorten toiminnan keskeisenä tukikohtana, myös muina aikoina kuin kesällä.¹⁵⁴

Matti Mäkelällä ei ollut herätyskristillistä taustaa, vaan melko perinteinen kristillinen perhe ja kasvatusta. Todennäköisesti tämä oli myös vaikuttanut siihen, että hänen linjansa oli hieman lähempänä ”kirkon virallista linjaa” kuin uuspietistisen viidennen herätysliikkeen ihanteita. Toisaalta viides herätysliike toimi kirkon sisällä, joten virallista linjaa oli hyvin vaikea yksinkertaisesti rajata. Matti Mäkelä koki astuneensa ”suuriin saappaisiin”, sillä Raimo Mäkelällä oli ollut hyvin suuri vaikutus Vanhankirkon nuorisotyön linjaan. Hän hyväksyi ongelmitta Raimo Mäkelän herätyskristillisen linjan, ja pyrki jatkamaan sitä hyvin saman suuntaisena. Hän kuitenkin koki saaneensa työn suunnitteluun ja toteuttamiseen hyvin suuren vapauden, samoin kuin Raimo Mäkelä ja Arja Melamies aiempina vuosina. Arja Melamies toimi Matti Mäkelän tasavertaisena työparina, ja todennäköisesti myös hänen läsnäolonsa toi jatkuvuutta nuorisotyön linjaan. Melamies kuvasi, että Matti Mäkelä sopeutui totuttuihin ohjelmakuvioihin ja linja pysyi jokseenkin samana. Suuria muutoksia ei nuorisotoiminnassa tapahtunut. Nuorisotoiminnan tapahtumat kuten viikonloppujen nuorisokokoukset, seminaarit, varttikirkko ja aamuhartaudet säilyivät yhä samanlaisina.¹⁵⁵

Vaikka nuorisotyön linja jatkui edelleen pääosin herätyskristillisenä, sen määrälliset muutokset olivat merkittäviä. Tärkeimmät työmuodot olivat edelleen viikonloppuihin sijoittuneet nuorisokokoukset, joihin osallistui suuria määriä nuoria. Määrät kuitenkin tippuivat vuoden 1968 aikana, joka näkyi etenkin vuoden 1969 tilastoissa. Vielä vuonna 1968 nuorisokokouksia järjestettiin 26

---

¹⁵⁴ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1968, 3–7.

¹⁵⁵ Melamies 27.2.2019; Mäkelä 5.3.2019.

kappaletta, joihin osallistuvia jäseniä oli keskimäärin noin 110. Vuoden 1969 jäsenmäärät olivat jo kuitenkin huomattavasti pienempiä, sillä vaikka kokouksia järjestettiin 28, niihin osanottajia oli vain noin 69. Myös tilaisuuksien lukumääristä ja niihin osallistuneiden määristä voi päätellä, että nuorisotoiminta oli jokseenkin laantumassa. Vuonna 1968 nuorten tilaisuuksia järjestettiin yhteensä 235 kappaletta, kun niihin osallistuneiden määrä oli noin 611. Kaikkiaan arvioitiin, että nuorisotyön piirissä oli noin 200 nuorta. Seuraavana vuonna 1969 tilaisuuksien yhteen laskettu määrä oli tippunut 171 tilaisuuteen. Samalla arvioitiin, että nuorisotyön piirissä olisi ollut enää noin 130 nuorta.¹⁵⁶ Nuorisomäärät olivat vuosien 1968–1969 välillä tippuneet vielä huomattavasti, vaikka toiminnan linja pysyi melko samanlaisena.

Saman ilmiön pystyi havaitsemaan myös rippikouluissa ja niiden kävijämäärissä. Vuoden 1968 aikana järjestettiin seitsemän rippikoulua, joista kaksi oli leirejä. Rippikoulujen yhteenlaskettu kävijämäärä oli tällöin 177. Vuonna 1969 kävijämäärät olivat yhä pienemmät. Rippikouluja järjestettiin ainoastaan viisi, joista leirejä oli jälleen kaksi. Kokonaisuudessaan Vanhankirkon rippikoulun käyneitä nuoria oli tänä vuonna 121.¹⁵⁷ Nuorisotoiminnan määrälliselle laskulle oli todennäköisesti monia syitä. Yhtenä voidaan pitää ainakin suurien ikäluokkien vanhenemista. Suurilla ikäluokilla oli valtava vaikutus erityisesti 1960-luvun alun nuorisomääriin, mutta tilanne alkoi normalisoitumaan vuosikymmenen loppua kohden. Rippikoulua voitiin edelleen luonnehtia muusta nuorisotyöstä erilliseksi, sillä sen kävivät lähes kaikki alueen nuoret. Kaikki heistä eivät kuitenkaan jääneet Vanhankirkon nuorisotoiminnan piiriin. Suurilla ikäluokilla oli todennäköisesti merkitystä myös muun nuorisotoiminnan laantumiseen. Valtaosa suurista ikäluokista oli jo tullut ikään, jossa he siirtyivät pysyvästi työ- ja opiskelijaelämään ja pois seurakunnallisen nuorisotyön piiristä. Kehitys ei jatkunut enää samanlaisena kuin aikaisempina vuosina, joita leimasivat herätyskristillisyytensä sekä suuret nuorisomäärät.

Kokonaisuuden kannalta hyvin suuri merkitys oli juuri nuorisossa itsessään. Osa aktiivisista nuorista oli erittäin vastuullisia, ja he pääsivät hoitamaan paljon työtä ja taitoa vaativia tehtäviä. Nuorisotyöntekijät delegoivat vaativia tehtäviä vastuuntuntoisille ja luotettaville nuorille. Lisäksi osa nuorista oli

---

¹⁵⁶ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1968, 12; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1969, 10.

¹⁵⁷ VSA, Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1968, 9; Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomus 1969, 10.

todella ehdottomia herätyskristillisen linjan kanssa, jonka he kokivat omakseen. Matti ja Sinikka Mäkelän haastattelun aikana kävi ilmi, että nuoriso oli ikään kuin jakaantunut ”herätyksellisempään” joukkoon ja niihin, jotka eivät kokeneet herätyskristillistä linjaa samalla tavalla omakseen. Jako oli selkeä, mutta näiden ryhmien välillä ei kuitenkaan ollut suurempia jännitteitä.¹⁵⁸ Nuorison suuntauksien jako kertoi kuitenkin moniarvoisuudesta, jota oli havaittavissa myös muualla yhteiskunnassa. Osa nuorista oli edelleen hyvin ehdottomia herätyskristillisen linjansa kanssa, kun taas esimerkiksi monet uusista nuorista olivat maltillisempia.

Matti Mäkelä huomasi nuorison eriytymisen moniin eri suuntiin. Raimo Mäkelän lopetettua työnsä Vanhankirkon seurakunnassa vahvin suuntaus oli todennäköisesti herätyskristillinen linja. Sen ohelle muodostui kuitenkin myös muita linjoja, jotka eivät olleet samalla tavalla ”herätyksellisiä”. Viidennellä herätysliikkeellä oli siis merkittävä vaikutus, mutta se ei ollut ainoa nuorisotyön sisällä näkynyt suuntaus. Matti Mäkelällä ei ollut ongelmia ”viidesläisyyden” kanssa, ja hän pyrki ylläpitämään myös Raimo Mäkelän luomaa herätyskristillistä linjaa muiden suuntausten ohella. Osa nuorista oli kuitenkin sitä mieltä, että ero näiden kahden nuorisotyön johtajan välillä oli selkeä.¹⁵⁹

Vuosikymmenen lopulla vaikuttaneet tapahtumat, kuten vasemmistoradikalismi pysyivät keskustelunaiheiden ja kokousten teemojen tasolla. Matti Mäkelä mainitsi, että jonkin kokouksen aiheena oli esimerkiksi marxilaisuus. Keskustelut pidettiin kuitenkin hyvin akateemisella tasolla. Matti Mäkelä luonnehtikin, että Raimo Mäkelä oli näkyvästi tuonut yliopistomaailman Vanhankirkon nuorisotyön kokouksiin ja seminaareihin. Keskusteluja käytiin ilman suuria ongelmia.¹⁶⁰ Keskustelun maltillisuus saattoi hyvin johtua siitä, että tilaisuudet pidettiin hyvin akateemisella tasolla. Erilaisia suuntauksia ja ongelmia tarkasteltiin pääosin sivistyneesti, ja niihin etsittiin ratkaisuja.

Nuoret näkivät arvomaailman muutoksen ympäristössään, mutta se ei vielä tulla käyttäntönnön nuorisotyössä merkittävästi esille. Maallistuminen, materialismi, vieraantuminen ja protestihenki olivat ympäröivää todellisuutta, mutta Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyössä ne jäivät lähinnä puheenaiheiden tasolle. Teemoista keskusteltiin avoimesti rippikouluissa sekä muissa nuorten

---

¹⁵⁸ Mäkelä 5.3.2019.

¹⁵⁹ Mäkelä 5.3.2019.

¹⁶⁰ Mäkelä 5.3.2019.

piireissä, ja yleensä kyseisiin ongelmiin etsittiin ratkaisuja. Keskustelun tasolle jäivät myös 1960-luvun lopun yhteiskunnallista murrosta leimanneet tapahtumat, kuten huumeaalto sekä opiskelijoiden piirissä syntynyt vasemmistoradikalismi. Melamies kuitenkin mainitsi, että rippileirien aikana monilla oli kiinnostusta näihin virtauksiin. Osalla nuorista oli huumekekeiluja. Helsingin seurakuntayhtymästä vieraili luennoitsija, joka puhui huume- ja päihdeasioista. Nuorten kiinnostus teemaan oli ilmeinen. Jotkut saattoivat tuoda nuorteniltoihin vasemmistoradikaaleja luokkatovereitaan, mutta pääosin keskusteluissa säilyi molemminpuolinen kunnioitus. Mielenkiintoista oli, että Melamies kertoi osan nuorisotyöntekijöistä omaksuneen näitä ajatuksia jo ennen nuoriansa, joka tuli ilmi yhteisissä kokoontumisissa.¹⁶¹

Yhteiskunnan ja kirkon moniarvoisuus näkyi Vanhankirkon nuorisotyössä muun muassa siten, että nuorison edustajien joukosta kehittyi erilaisia ryhmiä. Nuorten keskuudessa oli suuntaus, joka edelleen painotti Raimo Mäkelän aikaista herätyskristillistä linjaa. Monet herätyskristillisen suuntauksen kannattajista olivat nuorille ihmisille ominaiseen tapaan hyvin ehdottomia. Toisaalta tämän suuntauksen rinnalla oli myös muita ryhmiä, jotka eivät painottaneet herätyskristillisyyden ihanteita yhtä innokkaasti, mutta osallistuivat muuten seurakunnan nuorisotoimintaan aktiivisesti osallistumalla tapahtumiin, kuten nuorisokokouksiin, seminaareihin, leireihin ja muihin ryhmiin.

Nuorisotoiminnan määrällinen nousu oli 1960-luvun lopulla kääntynyt laskuun, johon oli todennäköisesti monia syitä. Vanhankirkon sisäisellä linjalla ei todennäköisesti ollut vaikutusta, sillä Matti Mäkelä pyrki edelleen pitämään yllä myös aiemmin vallinnutta herätyskristillistä nuorisotyön suuntausta muiden ohella. Todennäköisesti suurin merkitys oli yhteiskunnallisen ikärakenteen muutoksella. Suurten ikäluokkien aiheuttamat nuorisomäärät esimerkiksi rippikouluissa olivat kääntyneet laskuun jo 1960-luvun alkupuolella, ja nyt tilanne oli jo selkeästi normalisoitumassa. Suurten ikäluokkien ikääntymisellä saattoi olla vaikutusta myös muun nuorisotoiminnan määrälliseen laantumiseen, sillä monet heistä olivat jo ohittaneet nuorisoiän ja siirtyneet opiskelija- ja työelämään.

Työntekijöiden käsitykset Vanhankirkon nuorisotyöstä olivat hyvin samanlaisia. Sekä Arja Melamies, että Matti Mäkelä näkivät, että nuorison keskuudessa oli erilaisia asioita ja arvoja painottavia ryhmiä. He olivat samaa mieltä myös siitä, että Raimo Mäkelän aikaista herätyskristillistä linjaa kannatti

---

¹⁶¹ Melamies 27.2.2019.

jatkaa muiden ohella. Samaan aikaan 1960-luvun lopun yhteiskunnallinen murros, sisältäen muun muassa huumeaallon sekä vasemmistoradikalismia, pysyi ympäröivänä todellisuutena, mutta ei juuri vaikuttanut käytännön nuorisotyöhön. Yhteiskunnalliset ja poliittiset suuntaukset ja ongelmat pysyivät seurakunnan nuorisotyössä lähinnä keskustelujen teemojen ja seminaarien aiheiden tasolla. Joitakin käytännön tapauksia nähtiin, mutta niistä selvittiin Arja Melamiehen ja Matti Mäkelän mukaan ongelmitta. Todennäköisesti Raimo Mäkelän luoma akateeminen ote käsillä oleviin aiheisiin auttoi osaltaan pitämään keskustelun maltillisena.

4. Johtopäätökset

Helsingin ydinalueella sijainnut Vanhankirkon seurakunta oli vielä 1960-luvun alussa suhteellisen uusi itsenäinen seurakunta, sillä se oli erotettu suuremmasta seurakuntien kokonaisuudesta 1950-luvun loppupuolella. Vanhankirkon seurakunnalla oli kuitenkin sekä taloudellisesti, että tilallisesti hyvät puitteet, sillä se omisti muihin seurakuntiin verrattuna suhteellisen hyviä ja tilavia työtiloja, kuten huoneistoja ja muita rakennuksia. Keskeisimmät tilat ja rakennukset nuorisotyön kannalta olivat Bulla, Katiska ja kesäkeskus Merilä, sillä juuri niitä käytettiin eniten Vanhankirkon nuorisotyön ohjelmarungon kannalta keskeisissä tapahtumissa. Bullalla ja Katiskassa järjestettiin viikonloppuihin sijoittuvia, hyvin hengellisiä nuorisokokouksia sekä raamattu- ja lähetysseminaareja.

Viikonloppuiset nuorisokokoukset olivat nuorisotoiminnan päätapahtumia. Ne olivat koko 1960-luvun ajan suosituimpia tapahtumia Vanhankirkon aktiivisten nuorten keskuudessa. Kesäkeskus Merilällä oli erittäin merkityksellinen vaikutus nuorisotyön aktiivisuuden ja suosion kannalta. Merilässä järjestettiin erilaisten retkien lisäksi muun muassa useita rippikoululeirejä, jotka olivat yleistyneet 1950-luvun aikana. Rippikoulut olivat yksi Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön tärkeimmistä työmuodoista. Toisaalta rippikoulut olivat nuorisotyön muusta toiminnasta erillinen työmuoto, sillä niihin osallistuivat lähes kaikki alueen nuoret, toisin kuin muuhun toimintaan. Nuorisotyöntekijät pyrkivät kuitenkin aktiivisesti saamaan uusia nuoria Vanhankirkon nuorisotoiminnan piiriin rippikoulujen aikana ja niiden jälkeen.

Seurakunnan keskeisimmät henkilöt sen nuorisotyön kannalta olivat usein työpari. Toinen heistä oli papiston apulainen, eli käytännössä nuorisopastori. Yleensä nuorisopastorit työskentelivät Vanhankirkon nuorisotyön johdossa, ja heidän tasavertaisina työpareinaan toimivat naisteologit eli lehtorit. Nuorisopastorit olivat 1960-luvun aikana Vesa Nikunen, Lauri Kruus, Raimo Mäkelä sekä Matti Mäkelä. Naisteologeina ja lehtoreina toimivat Anneli Janhonen sekä Arja Melamies. Nuorisopastorit suunnittelivat ja toteuttivat nuorisotyötä yhdessä naisteologiensa ja lehtorien kanssa. Yksi merkittävimmistä Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöhön vaikuttaneista henkilöistä oli kuitenkin useita vuosikymmeniä samaa seurakuntaa palvellut kirkkoherra ja nuorisorovasti Heimer Virkkunen. Hänen vaikutuksensa Helsingin seurakuntiin oli hyvin laajaa, ja hän oli alati kiinnostunut nuorien ja nuorisotyön tilanteesta. Virkkunen valvoi vielä 1960-luvun aikana kiinnostuneena seurakunnassa tehtyä nuorisotyötä, jonka

lisäksi hän vieraili useilla rippileireillä. Lisäksi hän vaikutti 1960-luvun aikana tehtyihin työntekijävalintoihin, jolla oli kiistämätön merkitys Vanhankirkon nuorisotyön linjaa ajatellen.

Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyö muuttui tutkimani ajanjakson aikana moneen kertaan ja erilaisiin suuntiin. Muutokset olivat nopeita. Vanhankirkon nuorisotyön voi 1960-luvun puitteissa jakaa karkeasti kolmeen eri ajanjaksoon, jotka olivat leimallisesti erilaisia keskenään. Muutosten syynä oli Suomen kirkossa ja yhteiskunnassa 1960-luvulla tapahtunut murros, joka ilmeni kyseisen vuosikymmenen aikana eri tavoin. Ensimmäistä ajanjaksoa, eli 1960-luvun alkua, leimasivat suurten ikäluokkien siirtyminen nuorisoikään, maanlaajuinen maaltamuutto ja kaupungistuminen sekä yleinen elintason kasvu. Suurten ikäluokkien kasvamisesta nuorisoikäisiksi oli seurausta, että rippikoulujen ja niihin osallistuneiden määrä kasvoi räjähdysmäisesti. Tilanne nähtiin monissa Helsingin seurakunnissa ongelmana, mutta Vanhankirkon seurakunnassa haasteesta selviydyttiin hyvin ja nuorisomäärien kasvu nähtiin jopa positiivisena. Kesäkeskus Merilän asema säilyi edelleen keskeisenä, joka näkyi eritoten siinä, että sen kävijämäärät nousivat yhä, vaikka suurimmat nuorisomäärät olivat jo käyneet rippikoulunsa. Tärkeimmät työntekijät 1960-luvun alussa olivat Vesa Nikunen, Anneli Janhonen sekä Lauri Kruus.

Toinen Vanhankirkon nuorisotyön ajanjakso sijoittui 1960-luvun puoliväliin. Kyseiselle ajanjaksolle ominaisia piirteitä olivat erityisesti kirkon sisäisen keskustelun kärjistyminen ja polarisoituminen sekä tietynlainen yhteiskunnallinen kulttuuriradikalismi. Kirkon sisäinen keskustelu uuskansankirkollisen suuntauksen sekä uuspietistisen viidennen herätysliikkeen välillä kärjistyi niiden näkemuserojen takia. Uuskansankirkollisessa suuntauksessa korostettiin kirkon ja seurakuntien yhteiskunnallista vastuuta. Liikkeen sisällä monet vaativat, että kirkko keskittyisi yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen ja ”suuntaisi maailmaan”. Uuspietistisessä liikkeessä kyseinen suuntautuminen nähtiin kohtalokkaana, sillä samalla kun kirkko suuntautui yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen, se tarkoitti kristillisten ydinasioiden, kuten henkilökohtaisen uskon ja evankelioinnin, unohtamista ja hiipumista. Samaan aikaan suomalainen yhteiskunta oli selkeästi murroksessa, joka koski pääasiassa aikaisemmin vallinneita perinteisiä arvoja sekä niitä edustaneita instituutioita, kuten esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa. Perinteisten arvojen ja instituutioiden kritisointi ja laiminlyönti, yhdessä

epävakaan yhteiskunnallisen tilanteen kanssa, synnyttivät viidennen herätysliikkeen sisällä vastareaktion, jonka puitteissa liikkeen jäsenet korostivat entistä innokkaammin henkilökohtaisen uskon ja ratkaisun merkitystä.

Suuntausten eriytyminen näkyi myös Helsingin seurakuntien nuorisotyössä. Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön johtoon oli juuri Heimer Virkkusen toimesta valittu uusi nuorisopastori, Raimo Mäkelä. Mäkelä edusti nuorisotyön johdossa herätyskristillistä suuntausta, ja hänellä oli monia yhteyksiä viidenteen herätysliikkeeseen. Nuorisotyön linjan muutos oli jopa niin suuri, että osa aiemmista ”vanhoista bullalaisista” päätti lopettaa toimintansa Vanhankirkon seurakunnan piirissä. Osa nuorista kuitenkin sopeutui uuteen nuorisotyön linjaan. Nuorisotoiminta elpyi nopeasti seuraavien kahden vuoden sisällä. Nuorison keskuudessa nähtiin uskonnollista herätystä, jonka lisäksi nuorisotyö elpyi myös määrällisesti ja toiminnallisesti. Vanhankirkon nuorisotyön tilastot osoittivat, että osallistujamäärät lähes kaksinkertaistuivat noin kahden vuoden aikana. Erityisesti kesä 1966 nähtiin nuorisotoiminnan käännekohtana. Molemmat nuorisotyöntekijät, Raimo Mäkelä ja Arja Melamies, huomasivat toiminnan muutoksen ja elpymisen. Nuorisoherätyksen ja toiminnan elpymisen tunnusmerkkeinä olivat muun muassa nuorten lisääntynyt kiinnostus kristinuskon ydinasioihin, Raamattuun sekä henkilökohtaiseen uskoon ja ratkaisuun. Nuoret kertoivat innokkaasti uskonnollisista kokemuksistaan myös muille ystävilleen ja läheisilleen. Toimintamuotojen monipuolistuminen näkyi esimerkiksi nuorten varttikirkko- tapahtuman perustamisessa.

Kirkollinen ja yhteiskunnallinen murros näkyi 1960-luvun puolivälin aikaisessa nuorisotyössä myös muilla tavoin. Alueen vilkas kaupungistuminen, nuorten kotien ongelmat, vapaa-ajan lisääntyminen ja huumeiden saatavuus synnyttivät tarpeen myös seurakuntien tekemälle erityisnuorisotyölle. Erityisnuorisotyötä järjestettiin nuoria varten, jotka eivät vapaaehtoisesti osallistuneet tai hakeutuneet minkään järjestetyn vapaa-ajan toiminnan piiriin. Kyseisillä nuorilla oli usein ongelmia huumeiden, päihteiden, käyttäytymishäiriöiden tai mielenterveyden kanssa. Erityisnuorisotyötä tehtiin esimerkiksi antamalla keskusteluapua, järjestämällä ryhmäiltoja tai pitämällä päivystystä nuorten suosimissa ajanviettopaikoissa. Seurakuntien tekemä erityisnuorisotyö oli läheisesti kytkeytynyt Helsingin nuorisonhuoltotoimintaan, ja täten sen voi nähdä myös uuskansankirkollisena ja sosiaalisena toimintamuotona. Erityisnuorisotyötä kutsuttiin Vanhankirkon seurakunnassa jengilähetykseksi.

Toiminta aloitettiin seurakunnassa vuonna 1967, ja sitä johti teologian ylioppilas Juha Väliäho. Jengilähetys nähtiin ratkaisuna niiden nuorten ongelmiin, jotka olivat muuten hyljeksittyjä.

Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön herätyskristillinen linja 1960-luvun puolivälissä ei saanut osakseen kritiikkiä kirkosta tai muualta yhteiskunnasta. Herätyskristillisyyttä jopa arvostettiin, ja elpyneen nuorisotyön tulokset nähtiin hyvin positiivisina. Uskonnollista herätystä tapahtui osaksi myös muissa Helsingin seurakunnissa, mutta ei kuitenkaan kaikissa. Varmaa tietoa 1960-luvun puolivälissä vaikuttaneen nuorisoherätyksen laajuudesta ei ole. Asian selvittäminen vaatisi laajempaa perehtymistä myös muiden Helsingin seurakuntien historiaan, johon tämän tutkielman puitteissa ei ollut aikaa tai resursseja. Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön voidaan kuitenkin sanoa olleen omaleimaista verrattuna Helsingin muihin seurakuntiin, sillä sen toiminta oli todennäköisesti määrällisesti suurempaa. Tähän vaikutti erityisesti seurakunnan city-asema, joka käytännössä tarkoitti, että sen toiminta keräsi suurempia joukkoja etenkin helpon saavutettavuuden takia. Tämä vaikutti myös nuorisotoiminnan monipuolisuuteen, joka todennäköisesti oli kattavampaa kuin esimerkiksi monissa muissa Helsingin pienemmissä seurakunnissa.

Kolmas Vanhankirkon nuorisotyön ajanjakso sijoittui 1960-luvun loppuun. Sille ominaista oli muun muassa edelleen jatkunut kirkon ulkoisen aseman heikentyminen. Vuoden 1967 huumeaalto, Euroopan ”hullu vuosi” 1968 sekä kirkon radikalisoitumisen vuosi 1969 jättivät jälkensä myös nuorisotyöhön. Nuorisotyöntekijät kohtasivat yhä erityisnuorisotyötä tarvitsevia ja huumeita kokeilleita nuoria. Vuoden 1968 vasemmistolainen ylioppilasradikalismi näkyi lähinnä Vanhankirkon nuorisokokousten teemoissa sekä seminaarien aiheissa. Myös vaikeista aiheista keskusteltiin, mutta niistä selviydyttiin hyvin. Yksi tähän vaikuttanut tekijä oli keskusteluissa säilytetty akateeminen ote, jonka avulla keskustelut säilyivät maltillisina. Molemmat 1960-luvun lopun nuorisotyöntekijät eli Arja Melamies sekä Matti Mäkelä huomasivat saman ilmiön. Yhteiskunnalliset ongelmat pysyivät kuitenkin lähinnä ympäröivänä todellisuutena, joka ei lopulta suuresti vaikuttanut Vanhankirkon käytännössä tehtyyn nuorisotyöhön.

Aikaisemmin vaikuttanut nuorisoherätys ja nuorisotoiminnan elpyminen hiipui 1960-luvun lopulle tultaessa. Tämä ilmeni etenkin nuorison määrällisessä laskussa. Syynä tälle oli muun muassa suurien ikäluokkien vanheneminen, ja lopulta heidän siirtymisensä työ- ja opiskelijaelämään sekä pois nuorisotoiminnan

piiristä. Suurten ikäluokkien aiheuttamien nuorisomassojen ruuhkat rippikouluissa ja nuorisotoiminnassa olivat lopulta normalisoitumassa. Vanhankirkon nuorisotyön sisäisellä linjalla ei todennäköisesti ollut merkitystä, sillä Matti Mäkelä pyrki pitämään yllä Raimo Mäkelän luomaa herätyskristillistä linjaa. Nuorison keskuuteen muodostui kuitenkin erilaisia ryhmiä. Osa nuorista halusi edelleen vahvasti painottaa herätyskristillisen suuntauksen ihanteita, kun taas toiset osallistuivat nuorisotoimintaan muista syistä. Ilmiö kertoi sekä Suomen yhteiskunnassa että kirkossa vallinneesta moniarvoisuudesta. Eri ryhmien edustajat tulivat kuitenkin erittäin hyvin toimeen keskenään.

Nuorisotyöntekijöiden kokemukset ajan ilmiöistä olivat samanlaisia. Sekä Arja Melamies että Matti Mäkelä huomasivat, että nuorien keskuuteen oli muodostunut erilaisia asioita painottavia ryhmiä.

Kokonaisuudessaan 1960-luvun Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyön kehityksestä voidaan sanoa, että sen muutokset olivat hyvin nopeita. Yhteiskunnassa ja kirkossa vaikuttanut murros ilmeni nuorisotyössä yllättävän nopeasti. Muita aiheeseen liittyviä tutkimusaiheita on useita. Jatkossa täytyisi vielä selvittää, kuinka laajasti 1960-luvun puolivälissä vaikuttanut herätys näkyi Helsingin seurakunnissa ja millä tavoin. Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyö ei osoittanut vielä 1960-luvun lopussakaan selkeitä maallistumisen merkkejä, joten toinen mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi saman seurakunnan nuorisotyön tilanne 1970-luvun puolella. Kolmas mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi kesäkeskus Merilän historia. Merilä oli vielä 1950- ja 1960-luvuilla todella vilkkaassa käytössä, eikä sen suosiolle näkynyt tällöin loppua. Nykyään Merilä on kuitenkin hylätty. Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia, minkälaista toimintaa Merilässä järjestettiin sen huippuvuosina, ja kuinka kyseinen kesäkeskus päätyi sen nykyiseen tilanteeseen.

5. Lyhenneluettelo

Hc – Helsingin yliopiston pääkirjaston Kaisa-talon tunnus Helka-tietokannassa

KMN – Kirkkojen Maailmanneuvosto

KNK – Kirkon Nuorisotyön Keskuselin

KRS – Kansan Raamattuseura

LML – Luterilainen Maailmanliitto

OPKO – Suomen Evankelis-luterilainen Opiskelija- ja Koululaislähetys

SEKL – Suomen Evankelis-luterilainen Kansanlähetys

SENL – Suomen Evankelis-luterilainen Nuorisolähetys

SEY – Suomen Evankelis-luterilainen Ylioppilaslähetys

SKHS – Suomen Kirkkohistoriallinen Seura

SKNN/KNN – Suomen Kirkon Nuorisotyön Neuvottelukunta

SKP – Suomen Kommunistinen Puolue

SKS – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKY – Suomen Kristillinen Ylioppilasliitto

SLEY – Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys

SNK – Seurakuntien Nuorisotyön Keskuselin

SNKL/NKL – Suomen Nuorten Kristillinen Liitto

SRO – Suomen Raamattuopisto

SROS – Suomen Raamattuopiston Säätiö

YKY – Ylioppilaiden Kristillinen Yhdistys

WSOY – Werner Söderström Osakeyhtiö

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

6.1 Painamattomat lähteet

6.1.1 Arkistolähteet

VSA Helsingin Vanhankirkon seurakunnan arkisto, Helsingin seurakuntayhtymä

Vanhankirkon seurakunnan vuosikertomukset 1960–1969

Kertomus Vanhankirkon seurakunnan tilasta 1957–1961

Kertomus Vanhankirkon seurakunnan tilasta 1965–1969

RMA Raimo Mäkelän arkisto

Arkisto sisältää vuosikertomuksia, ohjeistuksia, kausiohjelmistoja ja muita julkaisuja liittyen Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöhön vuosina 1964–1968.

6.1.2 Haastattelut

Mäkelä, Matti ja Sinikka. Haastattelu 5.3.2019, tekijän hallussa.

Mäkelä, Raimo. Haastattelu 22.2.2019, tekijän hallussa.

6.1.3 Sähköpostit ja tiedonannot

Kärhä, Heikki. Sähköposti 25.4.2019, tekijän hallussa.

Melamies Arja. Sähköposti 27.2.2019, tekijän hallussa.

Melamies Arja. Sähköposti 22.4.2019, tekijän hallussa.

Mäkelä, Raimo. Sähköposti 17.3.2019, tekijän hallussa.

Talonen, Jouko. Sähköposti 22.4.2019, tekijän hallussa.

6.2 Painetut lähteet

Alstela, Juha (1980). Erityisnuorisotyö ja sen niveltyminen nuorisotyöhön. Virtanen, Kalevi (toim.) *Se on edessäpäin: kristillisen nuorisotyön historian ja nykyisyyden oppikirja*. Helsinki: Nuorten keskus, 149–156.

Arhinmäki, Erkki, Arvo Haapanen & Olavi Tarvainen (1968). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1962–1966*. Kuopio: Kirjapaino Oy Savo.

Elomaa, Rauno (1980). Nuorisotyön kehitys 1970-luvulla. Virtanen, Kalevi (toim.) *Se on edessäpäin: kristillisen nuorisotyön historian ja nykyisyyden oppikirja*. Helsinki: Nuorten keskus, 37–47.

Janhonen, Anneli, Pentti Laukama & Sigtrygg Serenius (toim.) (1976). *Vanha kirkko 150 vuotta*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy.

- Junkkaala, Timo (2015). Esipuhe. Kuorikoski, Sinikka (toim.) *Raimo Mäkelä - Lain ja evankeliumin julistaja*. Espoo: Perussanoma Oy, 7–10.
- Kuorikoski, Sinikka (toim.) (2015). *Raimo Mäkelä - Lain ja evankeliumin julistaja*. Espoo: Perussanoma Oy.
- Larkio, Mauri (1976). Väliaikaisen puukirkon puolitoista vuosisataa. Janhonen, Anneli, Pentti Laukama & Sigtrygg Serenius (toim.) *Vanha kirkko 150 vuotta*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy, 6–17.
- Mäkelä, Raimo (1994). Rovasti Heimer Virkkusen kuolemasta neljännesvuosisata. ”Jumalan ystävä ja ihmisten”. *Herää Valvomaan*. 1/1994, 36–41.
- Mäkelä, Raimo (2015). Iloinen osani elämän(i) tragediassa. Kuorikoski, Sinikka (toim.) *Raimo Mäkelä - Lain ja evankeliumin julistaja*. Espoo: Perussanoma Oy, 18–163.
- Mäkeläinen, Heikki, Martti Lindqvist & Jouko Sihvo (1973). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1967–1971*. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.
- Teologimatrikkeli (1999). *Suomen teologit 1999*. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto.
- Teologimatrikkeli (2010). *Suomen teologit 2010: Finlands teologer 2010*. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto (Finlands kyrkas prästförbund).
- Tarvainen, Olavi (1963). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1957–1961*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy.
- Vihonen, Raili (toim.) (1987). *Vanhankirkon seurakunta 1956–1985*. Helsinki: Helsingin Paino Oy.
- Vihonen, Raili (1995). *Heimer Virkkunen – Nuorisorovasti. Neljä vuosikymmentä seurakuntaelämää Helsingin keskustassa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Virtanen, Kalevi (toim.) (1980). *Se on edessäpäin: kristillisen nuorisotyön historian ja nykyisyyden oppikirja*. Helsinki: Nuorten keskus.

6.3 Internet-lähteet

- Laakso, Kimmo (2017). Urbaanit löytöretkeilijät kävivät hylätyssä kappelissa kuin aaveet. (1.9.2017). *Kirkko ja kaupunki*.
<https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/hylatyn-leirikeskukseen-kappeliin-on-parkkeerattu-auto> (luettu 26.4.2019)
- Latvala, Hannu (2005). Raili Vihonen. (14.4.2005). *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/muistot/art-2000002626672.html> (luettu 17.4.2019)
- Lauha, Aila (2015). Simojoki, Martti (1908–1999). (4.5.2015). *Kansallisbiografia*.

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/3922> (luettu 3.4.2019)

Kirkko ja kaupunki (20.11.2018). *Wikipedia*.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Kirkko_ja_kaupunki (luettu 28.4.2019)

6.4 Kirjallisuus

Aapola, Sinikka & Mervi Kaarninen (toim.) (2003). *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 32. Helsinki: SKS.

Antikainen, Marjo-Riitta (2006). Demokratian synnystä moderniin eriarvoisuuteen 1900-luvulla. Antikainen, Marjo-Riitta, Esko Laine, Stefan Stenberg, Anne Birgitta Yeung & Helsingin seurakuntayhtymä (2006). *Kaupunkilaisten kirkko: helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamia kuudella vuosisadalla*. Helsinki: Otava, 89–160.

Antikainen, Marjo-Riitta, Esko Laine, Stefan Stenberg, Anne Birgitta Yeung & Helsingin seurakuntayhtymä (2006). *Kaupunkilaisten kirkko: helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamia kuudella vuosisadalla*. Helsinki: Otava.

Auranen, Ari (2015). *Herätyksen aalloissa ja karikoissa: Uuras Saarnivaaran rooli Kansanlähetyksen perustamisessa, toiminnassa ja hajaannuksessa 1965–1976*. Helsinki: Uusi Tie.

Haapanen, Pirkko (1978). *Kirkko ottaa kantaa*. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

Helander, Eila (1969). *Helsingin seurakuntien nuorisotyö vuosina 1945–1955*. Käytännöllisen teologian laudaturtutkielma. Hc.

Heikkilä, Markku (1980). Yhdistysten nuorisotyöstä seurakunnan työksi (1940–1970). Virtanen, Kalevi (toim.) *Se on edesspäin: kristillisen nuorisotyön historian ja nykyisyyden oppikirja*. Helsinki: Nuorten keskus.

Heikkilä, Markku & Eino Murtorinne (toim.) (1977). *Kirkko Suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Helsinki: Kirjapaja.

Heino, Harri (1997). *Mihin Suomi tänään uskoo*. Juva: WSOY.

Huotari, Voitto (1980a). Helsingin seurakuntaelämä 1940-luvun puolivälistä 1970-luvun lopulle. Larkio, Mauri & Esa Santakari (toim.) *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä: Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906-1980*. Helsinki: Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä, 169–200.

Huotari, Voitto (1980b). Helsingin seurakuntien yhteiset työmuodot. Larkio, Mauri & Esa Santakari (toim.) *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä: Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906-1980*. Helsinki: Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä, 201–223.

Huotari, Voitto (1981). *Kirkkomme herätysliikkeet tänään*. Helsinki: Kirjapaja.

- Häkkinen, Antti, Eila Linnanmäki & Pirkko Leino-Kaukiainen (2005). Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät. Karisto, Antti (toim.) *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 63–91.
- Junkkaala, Timo (2004). *Osmo Tiililä - protestantti*. Kauniainen: Perussanoma Oy.
- Junkkaala, Timo (1990). *Urho Muroma - herätyssaarnaaja*. Kauniainen: Perussanoma Oy.
- Karisto, Antti (toim.) (2005). *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino.
- Kauppinen, Juha (1990). *Kansanlähetyksen alueellinen leviäminen: Tutkimus uskonnollisen innovation hierarkkisesta diffuusiosta Suomessa vuosina 1967–1983*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Koskenvesa, Esko (1980). Seurakuntajaot. Larkio, Mauri & Esa Santakari (toim.) *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä: Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906-1980*. Helsinki: Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä, 40–52.
- Kujala, Tapani (2002). *Rippikoulua kellon ympäri: Rippikoululeirien synty ja leviäminen vuoteen 1956 asti*. Yleisen kirkkohistorian pro gradu-tutkielma. Hc.
- Larkio, Mauri & Esa Santakari (toim.) (1980). *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä: Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906-1980*. Helsinki: Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä.
- Lund, Pekka (2007). *Muuttuvan kirkon mukautuva palvelija: Nuorten Keskus 1905–2005*. Helsinki: LK-kirjat.
- Luntinen, Teuvo (1969). *Kirkon nuorisotyön keskus: synty, vaiheet ja toiminta*. Käytännöllisen teologian pro gradu- tutkielma. Hc.
- Murtorinne, Eino (1995). *Suomen kirkon historia 4, Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990*. Porvoo: WSOY.
- Murtorinne, Eino (1977). Kirkon seitsemän vuosikymmentä. Heikkilä, Markku & Eino Murtorinne (toim.) *Kirkko Suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Helsinki: Kirjapaja.
- Nieminen, Juha (1995). *Nuorisossa tulevaisuus: suomalaisen nuorisotyön historia*. Helsinki: Lasten Keskus.
- Nieminen, Markku (1978). *Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien rakennustoiminta sotien jälkeen*. Käytännöllisen teologian pro gradu-tutkielma. Hc.
- Niiranen, Pekka (2008). *Martti Simojoki: Kirkon ääni*. Helsinki: Kirjapaja.

Paajanen, Taina (1993). *Helsingin ev.lut. seurakuntayhtymän erityisnuorisotyön synty ja kehitysvaiheet 1960-luvulta 1970-luvulle*. Uskonnonpedagogiikan pro gradu- tutkielma. Hc.

Seppo, Juha (2013). *Martti Simojoki I. Kirkonmies ja muuttuva maailma*. Helsinki: WSOY

Unkuri, Juhana (2000). *Kirkon muutos 1969: Radikalismien vuosi*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu- tutkielma. Hc.

7. Henkilöhakemisto

Alanen, Yrjö Jaakko Edwin 12

Graham, Billy 31

Gulin, Eelis 12

Haataja, Matti 55

Hakkarainen, Matti 33, 35, 43

Helander, Eila 4

Häkkinen, Raija 30, 33, 34, 43, 44

Hallesby, Ole 31, 36

Harjula, Raimo 27

Hassinen, Leino 27

Havulinna, Tapio 38, 39, 68

Hicks, Tommy 31

Janhonen, Anneli 30, 34, 35, 37, 39, 43, 53, 54, 73, 74, 79

Jarkka, Jarl 28

Junkkaala, Timo 37

Karilas, Timo 37, 38

Kruus, Lauri 30, 34, 35,

Kurki-Suonio, Erkki 12

Kuusisto, Antti William 30

Kärhä, Heikki 5

Lindgren, Juhani 37, 49, 65

Mangs, Frank 10, 31

Melamies, Arja (aiemmin Arja Forss) 4, 5, 30, 37–39, 52–54, 57, 60, 68, 70–73,
75–77

Muroma, Urho 12, 31, 36, 37, 47, 49

Mäkelä, Matti 4, 5, 30, 39, 68, 70–73, 76, 77

Mäkelä, Raimo 4, 5, 23–25, 28–30, 35–39, 49, 52–54, 56, 57, 59–61, 65, 66, 68,
70–73, 75, 77

Mäkelä, Sinikka 5, 70

Niinivaara, Erkki 11, 12

Nikunen, Vesa 30, 33, 34, 43, 44, 73, 74

Nuotio, Satu 18

Palomurto, Jaakko 32, 35

Peltola, Olavi 37, 49, 65

Pietilä, Hannu 38, 44
Pinomaa, Eino 35
Pinomaa, Lennart 12
Rosenius, Carl Olof 36
Salama, Hannu 49
Seppälä, Toivo 34, 44
Siirala, Aarne 12
Simojoki, Martti 8, 11, 14, 17, 19, 42, 49–52
Sirenius, Sigfrid 12
Talvitie, Simo 36
Tiililä, Osmo 12, 31, 36, 37, 47
Valen-Sendstad, Olav 36
Vihonen, Raili 4, 33, 35, 43, 44
Viljanen, Paavo 12
Virkkunen, Heimer 17–19, 26, 30–32, 35, 36, 38–41, 43, 46, 48, 52–55, 68, 73, 75
Virkkunen, Paavo 12
Väliaho, Juha 25, 60, 76